

MİMAR DOĞAN ERGİNBAŞ'IN İZİNDE
GELENEKSEL DİYARBAKIR KONUT MİMARİSİNİN
TARİHSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

SEBANUR YAKA

EYLÜL 2024

DİYARBAKIR

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**MİMAR DOĞAN ERGİNBAŞ'IN İZİNDE
GELENEKSEL DİYARBAKIR KONUT MİMARİSİNİN
TARİHSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

SEBANUR YAKA

DİCLE ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV
YÖNETMELİĞİNİN BİR PARÇASI OLARAK
MİMARLIK ANA BİLİM DALINDA
YÜKSEK LİSANS TEZİ
OLARAK HAZIRLANMIŞTIR

EYLÜL 2024

DİYARBAKIR

**MİMAR DOĞAN ERGİNBAŞ'IN İZİNDE
GELENEKSEL DİYARBAKIR KONUT MİMARİSİNİN
TARİHSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Sebanur YAKA tarafından Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin bir parçası olarak hazırlanan bu çalışma, aşağıda bilgileri yazılı jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek **Mimarlık Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ
Müdür, **Fen Bilimleri Enstitüsü**

Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ
Danışman, **Mimarlık Bölümü,**
Dicle Üniversitesi

Sınav Jürisi:

Dr. Öğr.Üyesi Aslıhan Ece PAKÖZ(*)
Mimarlık Bölümü, Mardin Artuklu Üniversitesi

Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ (**)
Mimarlık Bölümü, Dicle Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet CEBE
Mimarlık Bölümü, Dicle Üniversitesi

ONAY

Savunma Tarihi: 26 / 09 /2024

(*) Jüri Başkanı.

(**)Tez Danışmanı.

Anneme...

Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tez çalışmasında yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bahse konu bu kural ve ilkelerin gerektirdiği üzere, bu çalışmada özgün olmayan tüm bilimsel içerikleri kurallara uygun biçimde alıntılıyıp kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Beyanımınla çelişen herhangi bir delil bulunduğu takdirde tüm sorumluluğu üstleneceğimi kabul ederim.

Ad, Soyad: Sebanur YAKA

İmza:

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana yol gösteren, destek ve emeklerini esirgemeyen, her daim yüreklendiren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ'A, fikir aşamasından tez taslağındaki düzeltmelere kadar gösterdiği sabır ve katkılarından dolayı içten teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin nitelikli bir hale gelmesinde önemli katkıları bulunan jüri üyelerim Doç. Dr. Mehmet CEBE ve Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan Ece PAKÖZ'E, sağladıkları eleştiriler ve öneriler için teşekkür ederim.

Yüksek lisansa başlamamda öncü olan ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli rahmetli arkadaşım Arş. Gör. Latife ÖLKER'E teşekkürü bir borç bilirim. Seni çok özledim canım arkadaşım. Bir yerlerden beni görüyorsun ve "Seba bu, başarılı" diyorsun, biliyorum. Bu düşünce, bana hep güç veriyor. Seninle olan anılarım hep kalbimde. Nurlar içinde uyu.

Son bir yıldaki yoğun ve zorlu yazma sürecimde bana sürekli destek olan, iyi günde kötü günde yanımda durarak güç veren Seher ARAS'A, Dilan VURAN'A ve Baver ABA'YA içten teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışma kapsamında alandan fotoğraf almam için verdiği izinden dolayı Analiz Aykaç ve Kale Restorasyon firmalarının değerli çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte manevi desteklerini kesintisiz olarak sürdüren ve bana olan güvenlerini her daim koruyan çok değerli aileme sabırları için teşekkür ederim. Sizin varlığınız, bu süreci katlanılır kıldı.

Son olarak, 31 Mayıs 2018 tarihinde vefat eden Prof. Dr. Faik Doğan ERGİNBAŞ'A, mimarlık dünyasına yaptığı katkılar ve kazandırdığı eserler için en derin şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xix
ÖZET.....	xx
ABSTRACT	xxi
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	2
1.2 Çalışmanın Yöntemi.....	3
2. GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	5
3. GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİNİN ÖZELLİKLERİ	15
3.1 Yerleşim Özellikleri	15
3.2 Mekânsal Yapı Özellikleri.....	16
3.3 Cephe Özellikleri.....	21
3.4 Yapım Tekniği ve Malzeme Özellikleri	23
4. 1950'DEN GÜNÜMÜZE GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİ'NİN DEĞİŞİMİ, DÖNÜŞÜMÜ VE KORUMA ÇALIŞMALARI	25
5.MİMAR DOĞAN ERGİNBAŞ'IN HAYATI VE ESERLERİ	43
5.1 Mimar Doğan Erginbaş'ın Başlıca Eserleri.....	43
5.1.1 1945:İstanbul Radyo Evi	44
5.1.2 1954-1960:Çanakkale Şehitleri Anıtı	45
5.1.3 Diyarbakır Evleri Kitabı	46
6. ERGİNBAŞ'IN İNCELEDİĞİ EVLER VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMLARI ..	49
6.1 Cahit Sıtkı Tarancı Evi	50
6.1.1 1950'li yıllardaki durumu	51

6.1.2	Günümüzdeki durumu	53
6.1.3	Geçirdiği değişimler	71
6.2	Geleneksel Diyarbakır Evi-381 Ada 32 Parsel.....	74
6.2.1	1950’li yıllardaki durumu	75
6.2.2	Günümüzdeki durumu	77
6.2.3	Geçirdiği değişimler	88
6.3	Geleneksel Diyarbakır Evi-385 Ada 11 Parsel.....	90
6.3.1	1950’li yıllardaki durumu	91
6.3.2	Günümüzdeki durumu	93
6.3.3	Geçirdiği değişimler	105
6.4	Ekrem Ocak Evi	107
6.4.1	1950’li yıllardaki durumu	108
6.4.2	Günümüzdeki durumu	110
6.4.3	Geçirdiği değişimler	111
6.5	Ziya Gökalp Evi	112
6.5.1	1950’li yıllardaki durumu	112
6.5.2	Günümüzdeki durumu	115
6.5.3	Geçirdiği değişimler	127
6.6	İskender Paşa Konağı	129
6.6.1	1950’li yıllardaki durumu	129
6.6.2	Günümüzdeki durumu	131
6.6.3	Geçirdiği değişimler	139
6.7	Behram Paşa Konağı	141
6.7.1	1950’li yıllardaki durumu	141
6.7.2	Günümüzdeki durumu	143
6.7.3	Geçirdiği değişimler	150
6.8	Gevraniler Konağı	152

6.8.1 1950’li yıllardaki durumu	153
6.8.2 Günümüzdeki durumu	156
6.8.3 Geçirdiği değişimler	157
6.9 Pirinççiler Konağı.....	158
6.9.1 1950’li yıllardaki durumu	159
6.9.2 Günümüzdeki durumu	161
6.9.3 Geçirdiği değişimler	162
6.10 Kavs Köşkü	163
6.10.1 1950’li yıllardaki durumu	165
6.10.2 Günümüzdeki durumu	167
6.10.3 Geçirdiği değişimler	167
6.11 Gazi Köşkü	168
6.11.1 1950’li yıllardaki durumu	168
6.11.2 Günümüzdeki durumu	170
6.11.3 Geçirdiği değişimler	174
6.12 Rüştü Üçler’in Makalesinden Alınan Evlerin Durumu	176
7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	178
KAYNAKLAR	181
ÖZGEÇMİŞ	184

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1 1909 Tarihinde Diyarbakır Genel Görünüm (Houshamadyan, 2024)	26
Şekil 4.2 1940 Tarihinde Diyarbakır Tekel Rakı Fabrikası (Korkusuz, Ş. 1999.)....	28
Şekil 4.3 Diyarbakır Halkevi Binası ve Orduevi Binası (1930’lu yıllar).....	29
(Cumhuriyet’in 50. Yılında Diyarbakır, 1973.)	29
Şekil 4.4 Diyarbakır Subay ve Astsubay Orduevi, Yenişehir, 1933. (Korkusuz, Ş. 1999.)	29
Şekil 4.8 Diyarbakır Melik Ahmet Caddesi, 1950’li yıllar (Anonim).	35
Şekil 4.9 Diyarbakır, Sur, Kadı Hamamı ve çevresindeki geleneksel evler, 1961	36
Şekil 4.10 1950-1980 yılları arası Diyarbakır Nebi Camisi ve çevresi (Anonim)....	37
Şekil 4.12 2024 yılında Diyarbakır Suriçi Sokak Görünümü	42
Şekil 5.1 Mimar Doğan Erginbaş (Google görseller-Anonim).....	43
Şekil 5.2 İstanbul Radyo Evi.....	45
(1960’lı yıllar)(Google görseller-Anonim)	45
Şekil 5.3 İstanbul Radyo Evi.....	45
(Günümüz)(Google görseller-Anonim)	45
Şekil 5.4 Çanakkale Şehitleri Anıtı (Google görseller-Anonim)	46
Şekil 6.1 Doğan Erginbaş’ın incelediği Suriçinde yer alan 9 yapının konumu	50
Şekil 6.2 Suriçi alanında Cahit Sıtkı Tarancı’nın Evi 1966 yılına ait hava fotoğrafı 51	
(T.C. M.S.B. Harita Genel Müdürlüğü).....	51
Şekil 6.3 Suriçi alanında Cahit Sıtkı Tarancı’nın Evi’nin Günümüz Durumu	51
(Google Earth).....	51
Şekil 6.4 Mimar Doğan Erginbaş’ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) zemin kat planı.....	52
Şekil 6.5 Mimar Doğan Erginbaş’ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) birinci kat planı.....	52
Şekil 6.6 Mimar Doğan Erginbaş’ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) sokak cephesi ve avludan kuzey kanat güney cephesi	53
Şekil 6.7 Zemin kat planı (Bu plan, Proje Müellifi Diyarbakır Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü danışmanlığında, 2017 yılında çizilmiştir.).....	54
Şekil 6.8 Kuzey kanat bodrum kat girişi	54
Şekil 6.9 Kuzey kanat bodrum kat merdivenleri.....	54

Şekil 6.10 Kuzey kanat bodrum kat pencereleri	55
Şekil 6.11 Kuzey kanat bodrum kat genel görünüm	55
Şekil 6.12 Birinci kat planı(Bu plan, Proje Müellifi Diyarbakır Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü danışmanlığında,2017 yılında çizilmiştir.).....	56
Şekil 6.13 Kuzey kanat kuzey girişi.....	57
Şekil 6.14 Kuzey kanat girişi doğu kanatla irtibatlı kapılar.....	57
Şekil 6.15 Kuzey kanat mutfak	57
Şekil 6.16 Kuzey kanat 3 dilimli kemer açıklığı.....	57
Şekil 6.17 Kuzey kanat sofanın batısında kalan oda.....	57
Şekil 6.18 Kuzey kanat sofanın doğusunda kalan oda.....	57
Şekil 6.19 Batı kanat bakışıklı merdivenler	58
Şekil 6.20 Batı kanat kapatılmış kapı ve pencere boşluğu(selamlıkla irtibatlı).....	58
Şekil 6.21 Batı kanat zemin kata giriş kapısı	58
Şekil 6.22 Batı kanat zemin kat odası	58
Şekil 6.23 Batı kanat birinci kat aralık.....	58
Şekil 6.24 Batı kanat birinci kat aralıkla bağlantılı oda	58
Şekil 6.25 Güney kanat zemin kat batı köşedeki serdaplı odaya giriş	59
Şekil 6.26 Güney kanat zemin kat serdaplı oda genel görünüm	59
Şekil 6.27 Güney kanat birinci kat eyvan doğu duvarı	59
Şekil 6.28 Güney kanat birinci kat eyvan 2 gözlü kemer açıklığı	59
Şekil 6.29 Güney kanat birinci kat eyvanın doğusundaki oda genel görünüm.....	60
Şekil 6.30 Güney kanat birinci kat eyvanın doğusundaki oda genel görünüm.....	60
Şekil 6.31 Güney kanat zemin kat doğu köşedeki oda girişi	60
Şekil 6.32 Güney kanat doğu köşesi	60
Şekil 6.33 Doğu kanat yapı girişi.....	61
Şekil 6.34 Doğu kanat yapı girişi tavanı	61
Şekil 6.35 Doğu kanat birinci kat sofanın güneyindeki odanın genel görünümü	61
Şekil 6.36 Doğu kanat birinci kat sofanın kuzeyindeki odanın genel görünümü	61
Şekil 6.37 Doğu kanat birinci kat sofanın kuzeyindeki oda içerisinde cumba odasına çıkan merdivenler.....	61
Şekil 6.38 Doğu kanat birinci kat cumba odasından önceki geçiş odası	61
Şekil 6.39 Doğu kanat birinci kat cumba odasından önceki geçiş odası ahşap tavanı	62

Şekil 6.40 Doğu kanat birinci kat cumba odası kuzey duvarı.....	62
Şekil 6.41 Doğu kanat birinci kat cumba odası güney duvarı sokağa bakan pencere	62
Şekil 6.42 Doğu kanat birinci kat cumba odası genel görünüm	62
Şekil 6.43 Doğu kanat bodrum merdivenleri	62
Şekil 6.44 Doğu kanat bodrum kat aralık(sol kapı kuzey girişiyle bağlantılı yere, sağ kapı bodrum kat odasına çıkıyor).....	62
Şekil 6.45 Doğu kanat bodrum kat odası genel görünüm	63
Şekil 6.46 Doğu kanat bodrum kat odası tavandaki sal taşları	63
Şekil 6.47 Doğu cephesi giriş kapısı	63
Şekil 6.48 Ziya Gökalp Sokağı	63
Şekil 6.49 Yapının kuzey cephesi	64
Şekil 6.50 Kuzey cephesi giriş kapısı	64
Şekil 6.51 Avlu doğu kanadı.....	64
Şekil 6.52 Avlu doğu kanadı sofaya çıkan merdivenler	64
Şekil 6.53 Avlu kuzey kanat mutfak girişi.....	65
Şekil 6.54 Avlu kuzey kanat sofaya çıkan merdivenler	65
Şekil 6.55 Avlu kuzey kanat	65
Şekil 6.56 Avlu kuzey kanat kuzeybatı köşesi.....	65
Şekil 6.57 Avlu batı kanadı.....	65
Şekil 6.58 Avlu batı kanadı selamlıkla irtibatlı bölüm	65
Şekil 6.59 Avlu güney kanadı batı köşesi	66
Şekil 6.60 Avlu güney kanadı iki gözlü eyvan açıklığı	66
Şekil 6.61 Avlu güney kanadı genel görünüm	66
Şekil 6.62 Avlu güney kanadı doğu köşesi	66
Şekil 6.63 S kıvrımlı parmaklık modeli	69
Şekil 6.64 S kıvrımlı korkuluk modeli.....	69
Şekil 6.65 Bodrum kat pencere doğraması	69
Şekil 6.66 Batı kanat 3 dilimli pencere doğraması	69
Şekil 6.67 Eyvanın doğusundaki demir malzemeden yapılmış oda kapısı	70
Şekil 6.68 Ahşap tek kanatlı oda kapıları	70
Şekil 6.69 Güney kanat eyvan 2 açıklıklı yüksek basık sivri kemer.....	70
Şekil 6.70 Güney kanat eyvan kemer sütunu	70
Şekil 6.71 1982 tarihli tescil fişinden alınan fotoğraf.....	74

Şekil 6.72 2010 tarihli tescil fişinden alınan fotoğraf.....	74
Şekil 6.73 2018 tarihli fotoğraf(REM Mimarlık Ltd.Şti. tarafından yapılan Rölöve raporundan alınmıştır.).....	74
Şekil 6.74 Suriçi alanında yapının 1966 yılına ait hava fotoğrafı.....	75
(T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)	75
Şekil 6.75 Suriçi alanında yapının durumu	75
(Google earth)	75
Şekil 6.76 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) 381 ada 32 parsel kat planları	76
Şekil 6.77 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) 381 ada 32 parsel güney kanat avlu kuzey cephesi ve kuzey kanat avlu güney cephesi.....	76
Şekil 6.78 Güney kanat bodrum kata geçişi sağlayan tek açıklıklı kemer	77
Şekil 6.79 Güney kanat bodrum kata geçişi sağlayan merdiven boşluğu	77
Şekil 6.80 Batı kanat bodrum girişi	78
Şekil 6.81 Batı kanat bodrum kat doğu cephesi	78
Şekil 6.82 Bodrum kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)	78
Şekil 6.83 Güney kanat mutfak girişi.....	79
Şekil 6.84 Eyvandan aralığa geçiş	79
Şekil 6.85 Eyvandan aralığa geçişi sağlayan tek gözlü basık kemerli açıklık	79
Şekil 6.86 Batı kanat eyvan kuzey duvarı	79
Şekil 6.87 Batı kanat salon kuzey duvarı	79
Şekil 6.88 Kuzey kanat yatak odası iki açıklıklı kemer	80
Şekil 6.89 Kuzey kanatta yer alan banyoya geçiş	80
Şekil 6.90 Zemin kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)	80
Şekil 6.91 Kuzey kanat eyvan	81
Şekil 6.92 Birinci kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)	81
Şekil 6.93 Yapı doğu kanat sokak cephesi	82
Şekil 6.94 Yapı güney kanat	82
Şekil 6.95 Yapı güney kanat sokak cephesi	82
Şekil 6.96 Yapı batı kanat sokak cephesi	82

Şekil 6.97 Yapı kuzey kanat avlu cephesi.....	83
Şekil 6.98 Yapı batı kanat avlu cephesi	83
Şekil 6.99 Yapı güney kanat avlu cephesi	83
Şekil 6.100 Yapı doğu kanat avlu cephesi	83
Şekil 6.101 2009 tarihli tescil fişinden alınan fotoğraf.....	90
Şekil 6.102 2018 tarihli fotoğraf	90
Şekil 6.103 Yapı muhdeslerden arındıktan sonra kazı çalışmaları yapıp çekilen fotoğraf (Kale firmasından alınmıştır.)	90
Şekil 6.104 Suriçi alanında yapının 1966 yılına ait hava fotoğrafı.....	91
(T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)	91
Şekil 6.105 Suriçi alanında yapının durumu	91
(Google earth)	91
Şekil 6.106 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) 385 ada 11 nolu parsel kat planları	92
Şekil 6.107 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) güney kanat avludan kuzey cephesi ve doğu kanat avludan batı cephesi.....	93
Şekil 6.108 Kuzey kanat bodrum katı	94
Şekil 6.109 Mutfaktan doğu kanat bodrumuna giden kapı boşluğu.....	94
Şekil 6.110 Doğ u kanat bodrum katı.....	94
Şekil 6.111 Doğ u kanat bodrum katın genel görünümü	94
Şekil 6.112 Bodrum kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)	95
Şekil 6.113 Kuzey kanat yapı girişi	96
Şekil 6.114 Kuzey kanat zemin kat oda	96
Şekil 6.115 Doğ u kanat zemin kat mutfak	96
Şekil 6.116 Doğ u kanat zemin kat eyvan.....	96
Şekil 6.117 Doğ u kanat bitişigindeki bahçe.....	97
Şekil 6.118 Bahçenin genel görünümü	97
Şekil 6.119 Güney kanat eyvanına giden sol köşede yer alan merdivenler	97
Şekil 6.120 Güney kanat eyvanı 2 gözlü basık sivri kemer formu	97
Şekil 6.121 Güney kanat eyvanının altında bulunan serdaplı odasına giden kapı boşluğu	97

Şekil 6.122 Güney kanat eyvanının altında bulunan serdaplı odanın genel görünümü	97
Şekil 6.123 Zemin kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)	98
Şekil 6.124 Kuzey kanat birinci kat eyvan genel görünüm	99
Şekil 6.125 Kuzey kanat birinci kat cumbalı oda güney duvarı	99
Şekil 6.126 Kuzey kanat birinci kat cumbalı oda batı duvarı	99
Şekil 6.127 Kuzey kanat birinci kat cumba	99
Şekil 6.128 Kuzey kanat birinci kat eyvan ve oda	99
Şekil 6.129 Kuzeydoğu kanat birinci kata geçiş	99
Şekil 6.130 Birinci kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)	100
Şekil 6.131 Sokak kuzey cephesi	101
Şekil 6.132 Sokak doğu cephesi	101
Şekil 6.133 Sokağa bakan cumba	101
Şekil 6.134 Avlu kuzey kanadı	102
Şekil 6.135 Avlu kuzeydoğu kanadı	102
Şekil 6.136 Avlu doğu kanadı	102
Şekil 6.137 Avlu güney kanadı	102
Şekil 6.138 Avlu batı kanadı	102
Şekil 6.139 Doğu kanat bodrum kat penceresi demir parmaklığı	104
Şekil 6.140 Osman Ocak Evi,1988 Tescil Fişi	107
Şekil 6.141 Osman Ocak Evi,1988 Tescil Fişi	107
Şekil 6.142 Osman Ocak Evi,1988 Tescil Fişi(Ortakdaki fotoğraf Ekrem Ocak Evi'ne aittir.)	107
Şekil 6.143 Suriçi alanında yapının 1966 yılına ait hava fotoğrafı	108
(T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)	108
Şekil 6.144 Suriçi alanında yapının durumu	108
(Google earth)	108
Şekil 6.145 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954)Ekrem Ocak Evi kat planları	109
Şekil 6.146 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) Ekrem Ocak Evi güney kanat avlu kuzey cephesi	109

Şekil 6.147 Ekrem Ocak evi(a, b, c)	110
Şekil 6.148 Ekrem Ocak evi avlu cepheleri (a, b).....	110
Şekil 6.149 Ekrem Ocak Evi Kat Planları(Tuncer,1999).....	111
Şekil 6.150 Ekrem Ocak Evi Güney Kanat(Tuncer,1999).....	111
Şekil 6.151 Suriçi alanında Ziya Gökalp evinin 1966 yılına ait hava fotoğrafı.....	112
(T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)	112
Şekil 6.152 Suriçi alanında yapının durumu	112
(Google earth)	112
Şekil 6.153 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) Ziya Gökalp evi kat planları	114
Şekil 6.154 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954)Ziya Gökalp evi avlu doğu kanadı.....	114
Şekil 6.155 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) Ziya Gökalp evi sokak cephesi.....	115
Şekil 6.156 Yapının avlu görünümü	115
Şekil 6.157 Güney kanat bodrum kata inen merdivenler	116
Şekil 6.158 Güney kanat bodrum katı.....	116
Şekil 6.159 Güney kanat eyvan.....	117
Şekil 6.160 Güney kanat Nihat Gökalp'in odasına çıkan merdivenler	117
Şekil 6.161 Doğu kanatta yer alan Ziya Gökalp'in doğduğu odaya geçişi sağlayan kapının üstündeki yazıt	118
Şekil 6.162 Doğu kanatta yer alan Ziya Gökalp'in doğduğu oda	118
Şekil 6.163 Doğu kanatta yer alan aralığın solunda yer alan personel odasına giriş basamakları	118
Şekil 6.164 Doğu kanatta yer alan aralığın solunda yer alan personel odası	118
Şekil 6.165 Doğu kanatta yer alan eyvan.....	119
Şekil 6.166 Doğu kanatta yer alan eyvanın kuzey duvarı	119
Şekil 6.167 Kuzey kanat aralık	120
Şekil 6.168 Kuzey kanat aralığın sağındaki oda	120
Şekil 6.169 Kuzey kanat birinci kat odaları	120
Şekil 6.170 Batı kanat sokak aralığı.....	121
Şekil 6.171 Batı kanatta yer alan ıslak hacimler	121
Şekil 6.172 Batı kanatta yer alan kastal çeşme	121

Şekil 6.173 Batı kanatta avlu duvarında bulunan niş	121
Şekil 6.174 Yapı Sokak cephesi	122
Şekil 6.175 Avlu kuzey kanat	123
Şekil 6.176 Avlu doğu kanat	123
Şekil 6.177 Avlu güney kanat	124
Şekil 6.178 Avlu batı kanat	124
Şekil 6.180 Suriçi alanında İskender Paşa Konağı'nın 1966 yılına ait hava fotoğrafı	129
(T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)	129
Şekil 6.181 Suriçi alanında yapının durumu	129
(Google earth)	129
Şekil 6.182 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954)İskender Paşa konağı kat planları	130
Şekil 6.183 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954)İskender Paşa konağı batı kanat doğu cephesi ve güney kanat kuzey cephesi	131
Şekil 6.184 Batı kanat bodrum kat girişi ve odası	132
Şekil 6.185 Batı kanat iki gözlü eyvan	132
Şekil 6.186 Batı kanat oda genel görünüm	132
Şekil 6.187 Güney kanat havuzlu eyvan genel görünüm	133
Şekil 6.188 Güney kanat serdaplı oda genel görünüm	133
Şekil 6.189 Güney kanat doğu köşede yer alan 3 gözlü eyvan	134
Şekil 6.190 Güney kanat doğu köşede yer alan 3 gözlü eyvan güney duvarı	134
Şekil 6.191 Güney kanat birinci kat merdiven ve oda genel görünüm	134
Şekil 6.192 Güney kanat birinci kat oda genel görünüm	135
Şekil 6.193 Güney kanat hamam bölümü	135
Şekil 6.194 Güney kanat hamam bölümü tuğla malzemeden yapılan kubbe	135
Şekil 6.195 Avlu genel görünüm	137
Şekil 6.196 Avlu batı kanadı	137
Şekil 6.197 Avlu güney kanadı	137
Şekil 6.198 Suriçi alanında Behram Paşa Konağı'nın 1966 yılına ait hava fotoğrafı	141
(T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)	141

Şekil 6.199 Suriçi alanında yapının durumu	141
(Google earth)	141
Şekil 6.200 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) Behram Paşa konağı kat planları.....	142
Şekil 6.201 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) güney kanat avlu kuzey cephesi.....	142
Şekil 6.202 Behram Paşa Konağı restitüsyon projesi zemin kat planı(Bu proje 3gen mimarlık tarafından çizilmiştir.)	144
Şekil 6.203 Behram Paşa Konağı mutfak bölümü	144
Şekil 6.204 Behram Paşa Konağı zemin kat aralık	144
Şekil 6.205 Behram Paşa Konağı zemin kat odaları	145
Şekil 6.206 Behram Paşa Konağı bodrum kat	145
Şekil 6.207 Behram Paşa Konağı birinci kat batı odası	146
Şekil 6.208 Behram Paşa Konağı birinci kat batı odası tavanı	146
Şekil 6.209 Behram Paşa Konağı birinci kat doğu odası	146
Şekil 6.210 Behram Paşa Konağı eyvan sütunu.....	146
Şekil 6.211 Yapının Behram Paşa sokaktan görünümü	147
Şekil 6.212 Yapının doğu kanadı	147
Şekil 6.213 Yapının güney kanadı	148
Şekil 6.214 Yapının batı kanadı	148
Şekil 6.215 Behram Paşa Konağı'nın selamlık kısmının üstten görünümü.....	148
Şekil 6.216 Suriçi alanında Gevraniler Konağı'nın 1966 yılına ait hava fotoğrafı .	152
(T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)	152
Şekil 6.217 Suriçi alanında yapının durumu	152
(Google earth)	152
Şekil 6.218 Yapının eski fotoğrafı(Anonim)	153
Şekil 6.219 Yapının eski fotoğrafı(Anonim)	153
Şekil 6.220 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) zemin kat planı	155
Şekil 6.221 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) birinci kat planı	155
Şekil 6.222 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) kuzey kanat avlu güney cephesi	156

Şekil 6.224 Suriçi alanında Pirinççiler Konağı'nın 1966 yılına ait hava fotoğrafı..	158
(T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)	158
Şekil 6.225 Suriçi alanında Pirinççiler Konağı'nın 1997 yılına ait hava fotoğrafı..	158
(T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)	158
Şekil 6.226 Suriçi alanında yapının durumu (Google earth).....	158
Şekil 6.227 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954)Pirinççiler konağı zemin kat planı	160
Şekil 6.228 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954)Pirinççiler konağı avlu kuzey cephesi ve birinci kat planı	160
Şekil 6.232 Cihannüma (Kavs) köşkü (Anonim).....	163
Şekil 6.233 Cihannüma (Kavs) köşkü 1972 Çöl Kartalı filminden	164
Şekil 6.234 Cihannüma (Kavs) köşkü 1972 Çöl Kartalı filminden	164
Şekil 6.235 Cihannüma (Kavs) köşkü 1972 Çöl Kartalı filminden	164
Şekil 6.236 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) Kavs köşkü	166
Şekil 6.237 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) Kavs köşkü kat planları	166
Şekil 6.238 Kavs Köşkü günümüzdeki durumu (Anonim).....	167
Şekil 6.239 Surdışında kalan Gazi Köşkü'nün hava fotoğrafı	168
(Google earth)	168
Şekil 6.240 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) Gazi Köşkü	169
Şekil 6.241 Gazi Köşkü zemin kat planı(Proje müellifi Mehmet İsmet Aykın danışmanlığında çizilmiştir.).....	171
Şekil 6.242 Gazi Köşkü üst kat planı(Proje müellifi Mehmet İsmet Aykın danışmanlığında çizilmiştir.).....	171
Şekil 6.243 Gazi Köşkü kuzey ve doğu cepheleri	172
Şekil 6.244 Gazi Köşkü güney ve batı cepheleri	172
Şekil 6.245 Arif Bey Evi (Süleyman Nazif Evi-2024)	176
Şekil 6.246 Cemil Paşa Konağı haremlik bölümü-2024.....	177
Şekil 6.247 Cemil Paşa Konağı selamlık bölümü-2024.....	177
Şekil 6.248 Cemil Paşa Konağı selamlık bölümü-2024.....	177

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 5.1. Mimar Doğan Erginbaş'ın Başlıca Eserleri	44
Tablo 5.2. Mimar Doğan Erginbaş'ın İncelemiş Olduğu Evlerin Listesi	48
Tablo 6.3. İncelenen Cahit Sıtkı Tarancı Evinin Fiziki Değişmişliği	73
Tablo 6.4. İncelenen 381 Ada 32 Parselde Bulunan Evin Fiziki Değişmişliği.....	89
Tablo 6.5. İncelenen 385 Ada 11 Parselde Bulunan Evin Fiziki Değişmişliği.....	106
Tablo 6.6. İncelenen Ziya Gökalt Evinin Fiziki Değişmişliği	128
Tablo 6.7. İncelenen İşkender Paşa Konağı'nın Fiziki Değişmişliği.....	140
Tablo 6.8. İncelenen Behram Paşa Konağının Fiziki Değişmişliği	151
Tablo 6.9. İncelenen Gazi Köşkü'nün Fiziki Değişmişliği.....	175

ÖZET

MİMAR DOĞAN ERGİNBAŞ'IN İZİNDE GELENEKSEL DİYARBAKIR KONUT MİMARİSİNİN TARİHSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YAKA, Sebanur

Yüksek Lisans, Mimarlık Bölümü

Danışman: Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ

Eylül 2024, 206 sayfa

Farklı medeniyetlerin buluşma noktası olan Diyarbakır, Anadolu'nun tarihsel, kültürel ve mimari miras açısından en zengin kentlerinden biridir. Sahip olduğu özgün kentsel dokusu ile öne çıkan kentte, konut mimarisi de önemli bir yere sahiptir. Özellikle geleneksel Diyarbakır konutları, mekânsal organizasyonları, özgün yapım teknikleri ve bölgeye özgü malzeme kullanımı ile dikkat çekmektedir. Ancak bu konutlar zaman içinde bakımsızlık, yanlış müdahaleler ve hızlı kentleşme gibi nedenlerle önemli ölçüde tahribata uğramıştır. Bu tez çalışmasında, mimar Doğan Erginbaş'ın 1950 yılında Diyarbakır'da yaptığı saha araştırması ve doçentlik tezi kapsamında incelediği geleneksel Diyarbakır konutlarından seçilen 11 yapı ile Erginbaş'ın çizimlerini alıntıladığı Rüştü Üçler'in 1942 tarihli makalesindeki dört yapıyla birlikte toplam 15 konut ele alınmıştır. Seçilen yapılar arasında iki köşk, beş konak ve sekiz standart konut bulunmaktadır. Bu konutların 1950'li yıllardaki özgün durumları ile günümüzdeki durumları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Tez kapsamında, yapıların plan şemaları, cephe özellikleri, yapı malzemeleri, yapım teknikleri ve işlev değişiklikleri gibi mimari unsurlar ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Ayrıca, 1950'lerden günümüze Türkiye'de ve özel olarak Diyarbakır'da tarihi çevrelerin korunmasına yönelik yaklaşımların gelişimi incelenmiş, koruma politikaları ve uygulama yöntemlerindeki dönüşümler belgelenmiştir. Çalışmada, geleneksel Diyarbakır evlerinin günümüze kadar olan koruma sorunları, bilimsel koruma ilkeleri ışığında tartışılmış ve bu yapıların özgün değerlerini yitirmeden gelecek nesillere aktarılabilmesi için öneriler geliştirilmiştir. Bu tez, Diyarbakır'daki geleneksel sivil mimari mirasın sürdürülebilir korunması ve restorasyonu için rehber niteliğinde olup, tarihi yapıların özgün niteliklerinin belgelenmesi, izlenmesi ve korunması konusunda gelecekte yapılacak çalışmalara da temel oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğan Erginbaş, Geleneksel Diyarbakır Konutları, Mimari Koruma, Restorasyon, Suriçi

ABSTRACT

**HISTORICAL EVALUATION OF TRADITIONAL DİYARBAKIR
RESIDENTIAL ARCHITECTURE IN THE FOOTSTEPS OF ARCHITECT
DOĞAN ERGİNBAŞ**

YAKA, Sebanur

Master of Science in Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ

September 2024, 206 pages

Diyarbakır, a crossroads of different civilisations, is one of the most important cities in Anatolia in terms of its historical, cultural and architectural heritage. Diyarbakır's traditional houses are renowned for their distinctive architectural features, particularly their spatial organisation, façade design, authentic construction techniques and use of local materials. However, many of these structures have deteriorated significantly over time due to neglect, inappropriate interventions and rapid urbanisation. This study examines a total of 15 traditional residences, including 11 houses originally researched by architect Doğan Erginbaş during his associate professor thesis and fieldwork in the 1950s, as well as four structures documented in Rüştü Üçler's 1942 article, whose drawings Erginbaş referenced. The selected houses include two pavilions, five mansions, and eight standard residences. The original conditions of the houses from the 1950s were compared with their current conditions, documenting changes and transformations. A comparative approach has been adopted, comparing their historical conditions, documented by Erginbaş, with their present state. In this context, the architectural evolution, façade modifications, plan typologies, construction techniques, material characteristics and conservation conditions of these houses were systematically analysed. In addition, changes in conservation practices, methodologies and technical approaches from 1950 to the present have been documented. Through this comprehensive investigation, the thesis critically evaluates historical and contemporary conservation approaches and practices, highlighting existing conservation issues within the framework of contemporary conservation principles. Ultimately, the study aims to fill gaps in the existing literature by providing insights into the conservation policies and practices in Diyarbakır since 1950. The findings of this research will contribute significantly to guiding future restoration and conservation projects, ensuring that Diyarbakır's unique cultural and architectural heritage is preserved.

Keywords: Doğan Erginbaş, Traditional Diyarbakır Houses, Architectural Preservation, Restoration, Suriçi

1. GİRİŞ

Diyarbakır, pek çok tarihi yapıyı barındıran önemli bir şehir olup, camiler, medreseler, kiliseler, hamamlar ve geleneksel evler gibi çeşitli mimari ve kültürel miras unsurlarına sahiptir. Geleneksel Diyarbakır Evleri, Anadolu'nun geleneksel mimarlığının önemli örneklerini teşkil etmekte olup, yüzlerce yıllık bir deneyimle gelişmiştir. Bu evlerin korunması ve kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanması için, bu birikimin kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011).

Diyarbakır Suriçi Bölgesi'nde, Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 2024 yılı itibarıyla tescillenen geleneksel ev sayısı 508 olarak belirlenmiştir. Bu evler, tarih boyunca çeşitli tahribatlara uğramıştır. Hem doğal hem de insan kaynaklı nedenlerle bu yapılar büyük oranda zarar görmüş ve gelecek nesillere aktarılması zorlaşmıştır. Koruma amacıyla gerçekleştirilen birçok çalışma mevcut olmakla birlikte, bu çabalar genellikle yetersiz kalmış ve bazı yapılar geç müdahaleler nedeniyle zamanla yok olmuştur.

Geleneksel Diyarbakır evleri hakkında pek çok bilimsel araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu alandaki en önemli kaynaklardan biri, Mimar Doğan Erginbaş'ın 1950'lerde kaleme aldığı "Diyarbakır Evleri" başlıklı tez çalışmasıdır. Erginbaş'ın eseri, Diyarbakır evlerine dair yapılan araştırmalarda temel referans kaynağı olarak kullanılmakta olup, günümüzde de önemli bir başvuru kaynağı olarak değerini korumaktadır. Söz konusu çalışma, Suriçi Bölgesi'ndeki evlerin kapsamlı koruma çalışmaları ve kentsel değişimlere uğramadan önceki özgün halini belgelediği için büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışma, dönemin en detaylı ve kapsamlı bilimsel araştırması olarak kabul edilmekte olup, Diyarbakır evlerinin mimari özelliklerinin ve tarihsel sürecinin anlaşılması açısından eşsiz bir kaynak teşkil etmektedir.

Geleneksel Diyarbakır evleri hakkında yapılmış birçok bilimsel araştırma bulunmasına rağmen, Mimar Doğan Erginbaş'ın tezinde ele alınan yapıların koruma bağlamında detaylı bir incelemeye tabi tutulmadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, literatürdeki bu eksikliği gidermektir. Çalışma, karşılaştırmalı bir yaklaşım kullanarak, Diyarbakır evlerinin tarihsel süreç içerisindeki değişimlerini sistematik bir şekilde belgelemeyi ve mevcut koruma durumlarını kapsamlı bir şekilde

analiz etmeyi hedeflemektedir. Böylece, geleneksel Diyarbakır evlerinin mimari ve kültürel değerlerinin korunmasına yönelik bilgi boşlukları doldurulacak ve yapıların sürdürülebilir bir şekilde korunmasına katkıda bulunulacaktır.

Bu tez çalışmasının temel amacı, Diyarbakır'daki tarihi eser koruma anlayışının 1950 yılından itibaren nasıl geliştiğini ve değiştiğini değerlendirmektir. Bu bağlamda, Doğan Erginbaş'ın çalışmalarında ele aldığı evlerin mevcut durumları ve geçirdiği dönüşümler kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Çalışma, koruma süreçlerinde yaşanan değişikliklerin ve gelişmelerin anlaşılmasına katkıda bulunarak, tarihi mirasın korunmasına ilişkin güncel bilgiler sunmayı hedeflemektedir. Böylece, Diyarbakır'daki tarihi yapıların korunmasına yönelik uygulama ve stratejilerin tarihsel gelişimi hakkında derinlemesine bir bilgi sağlanacak ve bu bilgilerin ışığında gelecekteki koruma yaklaşımlarına dair önerilerde bulunulabilecektir.

1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Kültürel miras olarak kabul edilen geleneksel evlerin geleceğe aktarılması ve kent içinde işlevlerini sürdürebilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, Diyarbakır'daki geleneksel evlerin geçmişten günümüze geçirdiği değişimleri, plan ve cephe özelliklerini, yapım detaylarını, mevcut korunma durumlarını ve işlev değişikliklerini detaylı bir şekilde incelemektedir. Ayrıca, 1950 yılından itibaren Diyarbakır Suriçi'ndeki sosyo-kültürel ve kentsel gelişim dinamikleri de araştırılmıştır. Bu tez, Erginbaş'ın kitabının yayımlandığı 1954 yılından 2024 yılına kadar geçen yaklaşık 70 yıllık dönemde Diyarbakır'daki koruma anlayışındaki değişimleri evler üzerinden değerlendirerek literatürdeki bilgi eksikliklerini gidermeyi amaçlamaktadır. Çalışma, geleneksel yapıların değişim ve dönüşüm süreçlerini anlamak ve tarihi eser koruma çabalarının zaman içindeki evrimini belirlemek açısından önemli bir kaynak sunmaktadır.

Bu çalışma, Mimar Doğan Erginbaş'ın tezinde yer alan 11 geleneksel konutu kapsamına almıştır. Bu konutlar arasında iki köşk, dört konak ve beş ev bulunmaktadır. Erginbaş'ın 1950'lerde incelediği bu yapıların günümüze kadar geçirdiği değişimlerin ve mevcut durumlarının kapsamlı bir şekilde araştırılmamış olması, bu yapıların çalışma kapsamına dahil edilmesinin temel nedenidir. Ayrıca, Erginbaş'ın doçentlik tezinin son bölümlerinde sadece çizimlerine yer verdiği üç ev ve bir konak da bu

araştırma kapsamına alınmıştır. Böylece toplamda 15 yapı incelenmiş olup, bu yapıların geçmiş ve günümüzdeki durumları karşılaştırılarak, 1950 yılından itibaren Diyarbakır'da tarihi eser koruma anlayışının nasıl geliştiği değerlendirilecektir. Bu kapsamlı analiz, Diyarbakır'daki geleneksel konutların korunması ve bu koruma anlayışlarının tarihsel süreç içindeki evrimini anlamak açısından önemli bir katkı sağlayacaktır.

1.2 Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisini detaylı bir şekilde incelemek ve mevcut koruma durumunu değerlendirmektir. Araştırma süreci, geniş çaplı bir literatür taramasına dayanmaktadır. Çalışmada izlenen yöntemler aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır:

Literatür Taraması: Çalışmada, Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisi ile ilgili mevcut makaleler, tezler ve kitaplardan elde edilen verileri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu literatür taraması, tarihsel süreç ve yapısal özellikler hakkında derinlemesine bilgi edinmeyi sağlamıştır.

Saha Çalışması: Erginbaş'ın önceki saha çalışmalarına dayanan bu araştırmada, ada parsel isimlerinden yola çıkılarak seçilen 11 geleneksel yapı detaylı olarak incelenmiştir. Bu yapıların detaylı fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiş ve bu fotoğraflar, yapısal analizlerin temeli olarak kullanılmıştır.

Karşılaştırmalı Analiz: Yapıların günümüzdeki rölöve çizimleri, Mimar Doğan Erginbaş'ın çizimleriyle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma, yapısal değişiklikleri ve evrimsel süreçleri analiz etmeyi mümkün kılmıştır.

Kaynak Kullanımı: Araştırmada sözlü kaynaklar, ilgili firmalar, kurumlar ve kuruluşlardan alınan bilgiler, yayımlanmış ve yayımlanmamış belgeler ile çizimler kullanılmıştır. Bu çok yönlü kaynak kullanımı, elde edilen bulguların geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmıştır.

Veri Analizi: Elde edilen veriler, yapıların mimari özellikleri, değişim süreçleri ve koruma durumları açısından detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu analizler, yapıların günümüzdeki durumları ve karşılaşılan koruma sorunları hakkında derinlemesine bir

anlayış geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu yöntemsel yaklaşım, Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisinin hem tarihsel hem de güncel durumu hakkında kapsamlı ve güvenilir bir değerlendirme yapılmasını sağlamıştır. Bu alışma, Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisini Doğan Erginbaş'ın çalışmaları üzerinden kapsamlı bir şekilde ele almayı hedefleyen yedi ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm; çalışmanın problemi, amacı, kapsamı ve yöntemini detaylı bir şekilde aklamaktadır. Araştırmanın genel çerçevesini belirleyen ve incelemenin temelini oluşturan konular burada ele alınmıştır.

İkinci bölüm; geçmişten günümüze Diyarbakır evleriyle ilgili yapılmış bilimsel araştırmaları kapsamaktadır. Bu bölüm, mevcut literatürün gözden geçirilmesini ve yapılan çalışmaların kapsamını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

nc bölüm; geleneksel Diyarbakır evlerinin mimari özelliklerini ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Yapıların tasarım unsurları, malzeme kullanımı ve mimari detaylar burada ele alınmıştır.

Dördüncü bölüm; 1950'den günümüze geleneksel Diyarbakır evlerinde yaşanan değişim ve dönüşüm süreçlerini, ayrıca bu yapıların korunması için gerçekleştirilen çalışmaları incelemektedir. Bu bölüm, tarihsel süreçteki değişimleri ve koruma stratejilerini değerlendirmektedir.

Beşinci bölüm; Mimar Doğan Erginbaş'ın biyografisi ve Diyarbakır'daki geleneksel evler üzerindeki çalışmaları üzerinde durmaktadır. Erginbaş'ın hayatı ve mesleki katkıları ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Altıncı bölüm; Mimar Doğan Erginbaş tarafından incelenmiş olan geleneksel Diyarbakır evlerini ve bu yapıların günümüzdeki durumlarını detaylandırmaktadır. Yapıların mevcut durumu ve korunma süreçleri burada ele alınmıştır.

Yedinci bölüm; elde edilen bilgilerin analizi neticesinde koruma sorunlarının nedenlerini tartışmakta ve bu sorunların zmne yönelik önerilerde bulunmayı hedeflemektedir. Bu bölüm, araştırmanın sonuçlarını özetleyerek, gelecekteki koruma ve iyileştirme stratejilerine yönelik tavsiyeler sunmaktadır.

2. GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Tezde kullanılmak üzere detaylı literatür araştırması yapılmıştır. Çalışma doğrultusunda tezler, makaleler ve kitaplardan yararlanılmıştır. Diyarbakır evlerinin mimarisini ele alan bu kaynaklar, evlerin tasarımını etkileyen çevresel, kültürel ve yapısal unsurları kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Çalışmalar, Diyarbakır evlerinin plan tipolojilerini, cephe düzenlemelerini ve inşa tekniklerini detaylandırarak, bu yapıların hem tarihi hem de kültürel açıdan önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca, bu kaynaklar, evlerin korunması ve restorasyonu konularında stratejik yaklaşımlar sunarak, tarihi dokunun sürdürülebilir bir şekilde korunmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Geleneksel Diyarbakır evleri hakkında yapılan bu çalışmaların bazıları aşağıda sunulmuştur:

Togay (1947), “*Diyarbakır Evleri*” başlıklı makalesinde geleneksel Diyarbakır evlerinin tasarımını etkileyen temel faktörleri ele almıştır. Makalede, Diyarbakır geleneksel ev mimarisinin oluşumunda etkili olan üç ana faktör belirlenmiştir: Surlarla çevrili sınırlı alan, yerel bazalt taşlarının bol bulunması ve sert iklim koşulları. Diyarbakır’ın tarihi merkezinin surlarla çevrili olması, yapılaşmayı kısıtlayarak evlerin dar alana inşa edilmesine neden olmuştur. Bölgedeki bol bazalt taşlarının ev inşasında ana malzeme olarak kullanılması, mimari karakterin oluşumunda belirleyici olmuştur. Sert iklim koşulları ise, evlerin serinliğini korumak için avlu sistemlerinin kullanılmasını ve iç mekânın mahremiyetinin artırılmasını zorunlu kılmıştır. Makale, bu faktörlerin Diyarbakır evlerinin yapısal özellikleri ve tasarım prensipleri üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde açıklamış ve avluların serinlik sağlama işlevi ile iç mekânın mahremiyetine verilen önemi vurgulamıştır.

Erginbaş (1954), “*Diyarbakır Evleri*” adlı doçentlik tezinde Diyarbakır evlerinde kullanılan yapı malzemeleri ve inşa tekniklerinin ayrıntılı bir analizini sunmaktadır. Tezde, Diyarbakır evlerinin çeşitli mekânları sistematik bir şekilde incelenmiş ve mimari özellikleri detaylandırılmıştır. Bu kapsamda, 11 geleneksel Diyarbakır evi, plan, kesit ve cephe çizimleriyle kapsamlı bir şekilde belgelenmiştir. Çizimler, dönemin geleneksel ölçüm yöntemleri kullanılarak titizlikle hazırlanmış olup, bu evlerin mimari dokusunu eksiksiz bir biçimde yansıtmaktadır. Tezde yer alan analizler,

Diyarbakır evlerinin yapısal ve malzeme özelliklerine dair önemli veriler sunarak, bu yapıların restorasyon süreçleri ve tarihi değeri açısından kritik bir referans niteliği taşımaktadır. Günümüzde bazıları kötü durumda olan bu evlerin bu tez aracılığıyla belgelenmiş olması, çalışmanın tarihsel önemi ve bilimsel katkısını daha da artırmaktadır.

Ağaryılmaz (1991), *“Diyarbakır Kenti Tarihi Yapısı, Sorunları ve Korunması için Temel Yaklaşımlar”* başlıklı metin, Şevket Beysanoğlu’nun 70. yaş armağanı kitabında yer almakta olup, Diyarbakır’ın tarihi yapılarını koruma konusundaki sorunlar ve temel yaklaşımlar üzerinde durmaktadır. Metinde, Diyarbakır’ın tarihi yapılarına ilişkin korunma stratejileri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Metin, 1930’lara kadar Diyarbakır’ın tarihi silüetinin surlar sayesinde korunmuş olduğunu belirtmektedir. Ancak, motorlu araçlara olan talebin artmasıyla birlikte yeni yol akslarının açılması, ulaşım sisteminde köklü değişikliklere neden olmuştur. Ayrıca, nüfus artışının etkisiyle ticaret alanlarının kontrolsüz bir şekilde genişlemesi, tarihi çevrenin tahribatını hızlandırmıştır. Dini yapılar, özellikle camiler, cemaatlerinin etkinliği nedeniyle diğer anıtsal yapılara kıyasla daha iyi korunmuştur. 1991 yılında kaleme alınan bu metinde, o dönemde mevcut olan geleneksel konut sayısının 250 olduğu ve bu evlerin tahribatının iki ana nedenden kaynaklandığı belirtilmiştir: bakımsızlık ve yanlış eklemeler ile onarımlar. Sonuç olarak, koruma amaçlı imar planlarının etkinliğinin artırılabilmesi için bu planların düzenli olarak güncellenmesi ve izlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, yerel halkın ve yöneticilerin koruma sürecine aktif katılımı, doğru bilgilerle desteklenmesi ve değişen koşullara uyum sağlayacak şekilde esnek planlamalar yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Arslan (1991), *“Diyarbakır’ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı”* başlıklı kitap, Diyarbakır’ın tarihi kentsel alanındaki toplumsal, ekonomik ve mekânsal yapıların yıllar içindeki evrimini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Bu çalışma, Diyarbakır’da uygulanan koruma yöntemlerini ayrıntılı olarak ele almakta ve bu koruma uygulamalarının tarihsel kesimlerde nasıl uygulandığını açıklamaktadır. Kitap, tarihi kentsel alanların değişim süreçlerini ve bu süreçleri etkileyen çeşitli faktörleri detaylandırmaktadır. Özellikle, Sur içindeki geleneksel evlerin tarihsel değişim ve dönüşüm süreçleri de kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, çalışma, hem geçmişten günümüze kentsel ve mimari değişimlere dair

önemli veriler sunmakta hem de koruma stratejilerinin etkinliğine dair derinlemesine analizler yapmaktadır. Sonuç olarak, bu kitap, Diyarbakır'ın tarihi ve kültürel dokusunun korunmasına yönelik stratejik ve bilimsel bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Bekleyen (1993), *“Eski Diyarbakır Evlerinin Kitlesele Biçimlenmesini Etkileyen Asal Etmenlerin Belirlenmesi”* başlıklı yüksek lisans tezinde, geleneksel Türk evi tipolojisi kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve Diyarbakır evlerinin tasarım ve biçimini etkileyen temel faktörler ile farklı plan tiplerinin ortaya çıkış nedenleri detaylandırılmıştır. Bu tezde, Türk evlerinin biçimlerinin, bölgesel olduğu ve şehir içinde farklılıklar gösterdiği, bu farklılıkların ise çevresel etmenler, kullanıcı ihtiyaçları, doğal ve yapay çevre, siyasal ve yasama düzenlemeleri ile kaynak sisteminin etkileriyle şekillendiği vurgulanmıştır. Diyarbakır evlerinin kitlesele biçimlerinin, avlu etrafındaki yapıların konumuna bağlı olarak değişkenlik gösterdiği ve bu değişkenliğin çeşitli plan tiplerinin oluşumuna zemin hazırladığı açıklanmıştır. Bu plan farklılıklarının, dönemin çevresel etmenlerinin etkisiyle şekillendiği belirtilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular ışığında, gelecekte inşa edilecek evler için tasarım önerileri geliştirilmiştir.

Çetin (1993), *“Çevresel Etmenlerin Eski Diyarbakır Konut Mimarisine Etkileri ve Bu Sonuçlara Bağlı Olarak Yeni Yapılar İçin Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi”* başlıklı yüksek lisans tezinde, eski Diyarbakır konutlarının mimari özelliklerinin zaman içinde kullanıcılar, çevresel koşullar, siyasal ve sosyal yapıların etkisiyle nasıl şekillendiği detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu tezde, geleneksel Diyarbakır evlerinin tasarımında etkili olan çevresel etmenler ve bu etmenlerin mimari özellikler üzerindeki etkileri kapsamlı bir biçimde incelenmiştir. Ayrıca, çalışma sonucunda elde edilen bulgular ışığında, gelecekteki yapılaşmalar için önerilen tasarım kriterleri geliştirilmiştir. Bu kriterler, mevcut geleneksel mimari özelliklerin korunmasını ve yenilikçi tasarım yaklaşımlarının entegrasyonunu hedeflemektedir.

Dalkılıç (1999), *“Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Plan, Cephe ve Yapı Öğeleri Tipolojisi”* başlıklı yüksek lisans tezinde, geleneksel Diyarbakır evlerinin plan tipolojileri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Çalışma, bu evlerin sokak ve avlu ilişkilerini, cephe düzenlemelerini ve mimari öğelerin yapısal özelliklerini detaylı olarak ele almıştır. Tez, ayrıca evlerde meydana gelen tahribatların nedenlerini

araştırmış ve bu yapılar için koruma önerileri geliştirmiştir. Geleneksel Diyarbakır evlerinin genel özellikleri ve mimari elemanlarının tipolojik ayrımları yapılarak literatürdeki boşluklar doldurulmuştur. İncelenen yapıların planları, cephe tasarımları ve yapı elemanları sistematik bir biçimde analiz edilmiştir. Bu kapsamlı analiz, hem mevcut yapıların durumunu değerlendirmenin hem de gelecekteki koruma ve restorasyon çalışmalarına yönelik bilgi sağlamanın yanı sıra, bu alandaki akademik literatüre önemli katkılar sunmuştur.

Tuncer (1999), “*Diyarbakır Evleri*” adlı kitabında, Diyarbakır kentinin tarihine dair kapsamlı bir inceleme sunulmuş ve geleneksel Diyarbakır evlerinin mimari yapısı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kitap, Suriçi bölgesini dört ana başlık altında değerlendirerek birçok geleneksel Diyarbakır evini kapsamlı bir şekilde analiz etmiştir. Yapıların detayları, çeşitli fotoğraf ve çizimlerle zenginleştirilmiş ve bu şekilde kitabın içeriği ayrıntılı bir koordinasyon çalışması olarak ortaya konmuştur. Bu çalışma, Sur içindeki restorasyon projelerinde başvurulabilecek önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Kitap, Suriçi'ndeki evlerin büyük bir kısmını kapsayacak şekilde hazırlanmış olup, bu yapıların çizimlerini, fotoğraflarını ve mimari özelliklerini sistematik bir biçimde sunarak benzer çalışmalar arasında öne çıkmaktadır.

Büyükmıhçı (2001), “*Anadolu’da Konut IX: Diyarbakır Evleri*” başlıklı makalede, Erginbaş'ın *Diyarbakır Evleri* adlı kitabının sağladığı bilgilerden yararlanılarak Diyarbakır evlerinin plan tipolojileri, cephe düzenlemeleri ve yapı sistemleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Makalede, Erginbaş'ın doçentlik tezinde yer alan çizimler kullanılmış olup, bu çizimler Diyarbakır evlerinin mimari özelliklerini özetleyen bir inceleme sunmaktadır. Bu çalışma, Diyarbakır evlerinin yapısal ve planlama özelliklerini belirginleştirerek, bu evlerin mimari ve tarihsel analizini destekleyen önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir.

Yıldırım (2002), “Geleneksel Diyarbakır evlerinin korunmasına ilişkin bir yöntem araştırması” başlıklı doktora tezinde, bozulmaya başlayan geleneksel Diyarbakır evlerinin korunması için bir yöntem önermiştir. İlk olarak, Diyarbakır evlerinin oluşumunda coğrafi, topografik ve iklimsel faktörlerin yanı sıra sosyal ve ekonomik etkenlerin rolü incelenmiştir. Geleneksel evlerdeki bozulmaların nedenleri arasında kentleşme ve sanayi devriminin önemi vurgulanmıştır. Türkiye'deki koruma yasaları

gelişmiş ülkelerle benzer olsa da, uygulamada eksikliklerin olduğu belirtilmiştir. Tez, koruma yöntemlerini sosyo-ekonomik, yasal ve kültürel önerilerle desteklenen bir çerçeve ve kentsel, mekânsal değerlendirmelerle sunmuştur. Ayrıca, Suriçi'ndeki yeni yapılaşmada korumanın sürekliliğini sağlamak için kurallar önermektedir.

Dalkılıç ve Halifeoğlu (2003), “*Geçmişte Geleneksel Diyarbakır Mimarisinde Kullanılan Aydınlatma Elemanları*” başlıklı makalede, modern aydınlatma araçlarının geleneksel yapıların estetik bütünlüğünü bozma potansiyeline dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, çağdaş aydınlatma sistemlerinin tarihi yapılar üzerinde dikkatli bir şekilde uygulanması gerektiği, elektrik kablolarının yapıların görsel ve estetik değerlerini koruyacak şekilde gizlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Makalede, elektrik öncesi dönemde Diyarbakır'ın geleneksel mimarisinde kullanılan aydınlatma elemanları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme, Diyarbakır evlerinin aydınlatma unsurlarıyla ilgili mevcut literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılan özgün bir yaklaşım sunmaktadır. Bu bağlamda, makale, geleneksel aydınlatma yöntemlerinin mimari estetikle uyumlu bir şekilde nasıl korunabileceğine dair önemli veriler ve öneriler sunmaktadır.

Bekleyen, Yıldırım ve Sarıgöl (2004), “*Güneydoğu Anadolu’da Eyvanlı Ev Geleneği: Diyarbakır Köşkleri*” başlıklı makalede, Diyarbakır’daki köşklerin sayıca az olmalarının nedenleri, bu köşklerin diğer geleneksel evlerle mekânsal benzerlikleri ve farklılıkları ile mimari özellikleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Makalede, köşklerin kültürel ve tarihi değerlerinin gelecek nesillere aktarılabilmesi için öncelikle tanıtılmaları gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, bu yapıların korunabilmesi için işlevlendirilip kullanılmalarının önemine dikkat çekilmiştir. Çalışma, Diyarbakır'daki mevcut köşklerin büyük bir kısmının harabe durumda olduğunu ve bu yapıların çoğunun yıkılma riski taşıdığını belirtmektedir. Bu bağlamda, köşklerin korunmasına yönelik etkili stratejilerin geliştirilmesi ve mevcut durumlarının iyileştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Direk (2006), “*Sosyo-Kültürel Yapının Konut Oluşumuna Etkisi: Diyarbakır Örneği*” başlıklı makalede, Diyarbakır'ın eski kent dokusundaki geleneksel konutlar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Makalede, özellikle evlerin yerleşim özellikleri, plan düzenlemeleri ve cephe tasarımları üzerinde durulmuştur. Diyarbakır'ın kentsel sit alanındaki evlerin yerleşim düzenleri ve plan şemaları ile cephe düzenlemeleri detaylı

bir şekilde analiz edilmiştir. Bu çalışmanın bulguları, geleneksel Diyarbakır evlerinin çevresel koşullara, iklim şartlarına, yerel malzemelere ve sosyo-kültürel yapıya nasıl uyum sağladığını ve bu uyumun tasarım üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu evlerin evrensel mimari ilkelerle ne derece örtüştüğü de değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, makale, Diyarbakır'ın tarihi konut mimarisinin çevresel ve kültürel faktörlerle olan ilişkisini ve bu ilişkinin tasarım üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Özyılmaz (2007), “Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde morfolojik analiz: Geleneksel konutların güncel kullanımda değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezinde, sosyal yapıdaki değişim nedeniyle bozulmaya başlayan geleneksel Diyarbakır evlerinin fiziksel durumunu mekân analizi ile incelemeyi amaçlamaktadır. Evlerin geçmişteki zengin mekânları günümüzdeki sosyal ve mekânsal değişimler nedeniyle işlevselliğini yitirmiş olduğu tezde belirtilmiştir. Tez, mekân sentaksı tekniklerini kullanarak geleneksel evlerin mevcut durumunu analiz etmiş, anket ve görüşmelerle kullanıcı ihtiyaçlarını belirlemiştir. Çalışmanın sonuçları, geleneksel ve güncel kullanımlar arasındaki farkları ortaya koymuş ve koruma için öneriler sunmuştur.

Bekleyen ve Dalkılıç (2011), “*The Influence of Climate and Privacy on Indigenous Courtyard Houses in Diyarbakır*” başlıklı makalede, iklim ve mahremiyet unsurlarının Diyarbakır'daki geleneksel avlulu evlerin mimari özellikleri üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Çalışma, Diyarbakır'daki elli tarihi avlulu evi örnek alarak bu yapıların tasarımını, Orta Doğu'nun diğer bölgelerindeki benzer yapılarla karşılaştırmıştır. Araştırmanın bulguları, Diyarbakır'daki avlulu evlerde, yıl boyunca avlu etrafında yatay bir hareket düzeninin gözlemlendiğini ve sıcak mevsimlerde bu hareketin, yazlık birimlere doğru dikey olarak yönlendirildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, bazı evlerin yalnızca yaz ve kış üniteleri değil, aynı zamanda ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde de kullanılabilen alanlar sunduğu tespit edilmiştir. Makale, mahremiyet tedbirlerinin bu avlulu evlerin mekânsal organizasyonunu şekillendirmedeki kritik rolünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın sonuçları, yerel avlulu evler kapsamında iklimsel ve kültürel faktörlerin mimari tasarımı nasıl etkilediğini anlamaya yönelik önemli bir katkı sağlamaktadır.

Kejanlı ve Dinçer (2011), “*Diyarbakır Kale Kenti’nde Koruma ve Planlama Sorunları*” başlıklı makalede, Diyarbakır'ın tarihi Sur İçi Bölgesi'nin korunamamasının temel nedenleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Makale, bölgenin tarihsel önemini vurgulamakla birlikte, geçmişten günümüze geçirdiği evrim ve bu evrimin tarihi dokunun korunması üzerindeki etkilerini açıklamaktadır. Çalışma, özellikle son yıllarda yaşanan koruma zorluklarını detaylandırmakta ve bu zorlukların üstesinden gelinmesi için stratejik öneriler sunmaktadır. Koruma uygulamaları açısından karşılaşılan sorunlar ele alınarak, bu sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmiştir. Ayrıca, koruma stratejilerinin etkinliğinin artırılması ve uygulama süreçlerinin iyileştirilmesi konularında yol gösterici bilgiler ve çözümler sunulmuştur. Makale, Diyarbakır Kale Kenti'nin kültürel ve tarihî değerlerinin korunması için gerekli planlama ve yönetim stratejilerini belirlemeye yönelik bilimsel bir temel sağlamaktadır.

Oğuz ve Halifeoğlu (2017), “*Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Yapım Tekniği ve Malzemedeki Koruma Sorunları*” başlıklı makalede, geleneksel Diyarbakır evlerinin mimari özellikleri ve karşılaştıkları koruma sorunları ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Bu çalışma, Anadolu'nun coğrafi ve iklimsel çeşitliliğinin, yerel mimari ve yapım teknikleri üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Diyarbakır'ın geleneksel evlerinin malzeme kullanımı ve yapım yöntemleri özel olarak ele alınmış, bu yapıların mimari kimliğini oluşturan iklim, kültür ve coğrafi faktörlerin etkileri detaylandırılmıştır. Makalede, Diyarbakır evlerinde kullanılan yapım teknikleri ve malzemelerle ilgili karşılaşılan koruma sorunları belirlenmiş ve bu sorunlara yönelik çeşitli koruma stratejileri önerilmiştir. Çalışma, yerel mimari unsurları koruma amacıyla geliştirilmiş stratejiler ve öneriler sunarak, sürdürülebilir bir koruma yaklaşımının temelini atmaktadır. Ayrıca, bu çalışma, geleneksel yapıların korunmasında önemli bir referans kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Özyılmaz ve Sahil (2017), “*Sosyal Yapı Değişiminin Mimari Yapıya Yansıması: Diyarbakır Örneği*” başlıklı makalede, geleneksel evlerin tarihsel, kültürel ve yapısal açıdan büyük öneme sahip olduğu dile getirilmiştir. Bu evler, sosyal yapıdaki değişikliklere bağlı olarak zamanla çeşitli değişimlere uğrayabildiği ve eski işlevselliğini kaybedebildiği vurgulanmıştır. Diyarbakır'daki beş asırlık geleneksel

evler, geçmişte geniş ataerkil aileler için tasarlanmışken, günümüzde nüfus artışı ve çarpık kentleşme nedeniyle işlevselliğini yitirmiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada, Diyarbakır'daki geleneksel evlerin sosyal yapı değişimlerinin fiziksel etkileri incelenmiş, anketler, gözlemler ve literatür taramalarıyla değişimlerin boyutları belirlenmiştir.

Kılıç ve Aytaç (2018), “*Diyarbakır’da Selsebilli Havuz Örneği: Gazi Köşkü Selsebilli Havuzu*” başlıklı makalede, Diyarbakır'ın geleneksel yazlık köşk mimarisinde bulunan selsebil ögesi kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın odak noktası, özellikle Gazi Köşkü'ndeki selsebil havuzu olmuştur. Makalede dört ana başlık altında ele alınmıştır: İlk olarak, selsebil kavramı ve tarihsel gelişimi detaylı bir şekilde açıklanmıştır. İkinci olarak, Diyarbakır sivil mimarisinde selsebilli havuzların saray, köşk ve ev mimarisi içindeki kullanım alanları incelenmiştir. Üçüncü olarak, selsebilli havuzlar çeşitli tipolojilere göre sınıflandırılmıştır. Son olarak, Anadolu su mimarisi içindeki yeri ve önemi değerlendirilmiştir. Bu çalışma, Diyarbakır'ın yazlık köşk mimarisinde selsebil ögesinin tarihsel ve kültürel önemini ortaya koymakta ve bu tür yapıların korunması ve restorasyonu için önemli bir referans kaynağı sunmaktadır.

İnal (2019), “*Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Yapım Teknikleri*” başlıklı yüksek lisans tezinde, Diyarbakır'ın Suriçi bölgesindeki geleneksel evlerin yapım teknikleri kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışma, geleneksel restorasyon tekniklerini 3D modelleme ve diğer görsel araçlarla destekleyerek detaylı bir analiz sunmaktadır. Tez, Diyarbakır'ın geleneksel evlerinin yapım süreçlerini ayrıntılı bir şekilde incelemiş ve mevcut araştırmaların restorasyon uygulamalarında yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Sonuçlar, geleneksel yapım yöntemlerinin ve restorasyon tekniklerinin çağdaş gereksinimlere uygun olarak güncellenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çalışma, restorasyon süreçlerinin daha etkili ve kapsamlı bir şekilde ele alınması için önemli bir referans oluşturmaktadır.

Darçın (2020), “*Design Principles for Ventilation with Regenerative Results: Vernacular Diyarbakır Houses*” başlıklı makalede, bireysel bina performansına odaklanan yapı değerlendirme sistemlerinin eleştirildiği bir bağlamda, farklı ölçeklerdeki etkileşimlerin dikkate alınmasının önemini vurgulamıştır. Özellikle havalandırma ve hava ile ilgili özellikler gibi önemli etkiler üzerinde durmuştur. Diyarbakır'daki vernaküler (yöresel) mimari, üç aşamalı bir sistematik değerlendirme

yaklaşımıyla incelenmiştir. İlk aşamada, hava hareketlerini etkileyen dış çevre bileşenleri ve kullanıcı özellikleri analiz edilmiştir. İkinci aşamada, Diyarbakır evlerinin havalandırma, bina zarfı ve iç mekan özellikleri değerlendirilmiştir. Son aşamada ise, kullanıcı gereksinimleri ile hava ve havalandırma özelliklerinin ilişkisi üzerinden evlerin havalandırma verimliliği değerlendirilmiştir. Bu inceleme, hava koşullandırması ve hareketini sağlamak için birçok pasif mimari özelliği ortaya koymuştur. Ayrıca, yapı ortamının daha büyük ve küçük sistemlerin bir parçası olarak düşünülmesinin, insanlar ve yerin diğer sistemleri için olumlu sonuçlar yaratabileceği sonucuna varılmıştır.

Yarış (2020), “*Geleneksel Türk Evi Mimarisinde Diyarbakır Evlerinin Yeri Üzerine Bir Değerlendirme*” başlıklı makalede, Diyarbakır'ın kentsel dokusunda yer alan geleneksel evlerin, Türk evi mimarisindeki yeri kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmada, Türk evlerinin genel geleneksel mimari özellikleri incelenmiş ve bu özelliklerin Diyarbakır evlerinde nasıl uygulandığı analiz edilmiştir. Makale, Diyarbakır evlerinin, bölgenin özgün coğrafi ve kültürel bağlamını yansıtan ve geleneksel yaşam biçimlerini günümüze taşıyan önemli mimari yapılar olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, Diyarbakır evlerinin Türk evi mimarisi içindeki yerini ve katkısını belirleyerek, bu yapıların hem yerel hem de tarihsel açıdan taşıdığı önemi ortaya koymaktadır. Bu değerlendirme, Diyarbakır evlerinin, mimari gelenekler ve kültürel miras açısından nasıl bir rol oynadığını daha iyi anlamayı amaçlamaktadır.

Çalın (2021), “*Diyarbakır Suriçi Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Vahap Ağa Hamamı, Deliller Hanı ve İskender Paşa Konağı Örnekleri*” başlıklı yüksek lisans tezinde, tarihi yapıların korunması ve yeniden işlevlendirilmesi süreci kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışma, tarihi yapıların sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ekonomik açıdan da etkin bir biçimde yaşatılması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Araştırma, Diyarbakır'ın Suriçi bölgesinde gerçekleştirilmiş olup, bölgenin tarihsel gelişimi detaylı bir şekilde incelenmiştir. Tez, özellikle Vahap Ağa Hamamı, Deliller Hanı ve İskender Paşa Konağı gibi yeniden işlevlendirilmiş yapıları inceleyerek, bu yapıların yeniden işlevlendirme sürecini ve mevcut işlevlerine nasıl kavuşturulduğunu açıklamaktadır. Çalışma, tarihi yapıların modern ihtiyaçlara uygun hale getirilmesi ve bu dönüşüm sürecinin toplumsal ve kültürel etkileri üzerine önemli bulgular sunmaktadır. Bu bağlamda, tezin bulguları

tarihi yapıların sürdürülebilir bir şekilde nasıl korunduğunu ve yeniden işlevlendirildiğini göstermekte, aynı zamanda bu süreçlerin toplumsal ve kültürel anlamda ne tür etkiler yarattığını ortaya koymaktadır.

İnal ve Dalkılıç (2022), “Documentation and Sustainability of Construction Techniques for the Protection of Cultural Heritage: Kitchen Hearths and Chimneys in Traditional Diyarbakır Houses” başlıklı makalede, geleneksel Diyarbakır evlerinde mutfak ocakları ve bacalarının yapım tekniklerini incelemektedir. Çalışma, iki ana bölümden oluşur: İlk bölüm, Diyarbakır mutfaklarının tarihsel gelişimini ele alırken, ikinci bölüm, geleneksel mutfakların mimari özellikleri, ocak ve bacaların inşaat teknikleri ile duman tahliye yöntemlerini araştırır. Bu bağlamda, hem mevcut olan hem de yıkılmış evlerden alınan ocak ve bacalar detaylı olarak incelenmiş, çizim ve fotoğraflarla belgelenmiştir. Araştırmanın amacı, kültürel mirası ve geleneksel inşaat yöntemlerini belgelerken, Suriçi'nde yapılacak restorasyon uygulamalarına rehberlik sağlamaktır.

Gülcemal ve Taygun (2024), “An Examination of the Renewal Process of Traditional Diyarbakır Suriçi Houses within the Scope of Environmental Sustainability Principles” başlıklı makalede, Geleneksel evlerin geçmişte çevreye ve toplumsal ihtiyaçlara uygun olarak tasarlanmış olduğu belirtilmiştir. 20. yüzyılın sonlarından itibaren ise inşaat sektörünün çevreye zarar verdiği anlaşılmaya ve binaların çevreyle ilişkisi uluslararası düzeyde incelenmeye başlandığı açıklanmıştır. Çalışmanın odaklandığı Diyarbakır'daki geleneksel evlerin bulunduğu bölge, 2015'teki çatışmalar sonrasında bir dönüşüm sürecine girmiştir. Literatür taramaları, yıkılan geleneksel yapıların yerine yapılan yeni evlerin yapı ölçeğinde incelenmesine dair eksiklikler olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışma, çevresel sürdürülebilirlik ve enerji verimli yapı tasarım ilkelerini belirlemeyi ve bu parametrelere uygun olarak yeni evleri incelemeyi amaçlamaktadır.

3. GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Geleneksel Diyarbakır evlerinin özellikleri; yerleşim özellikleri, mekânsal yapı özellikleri, cephe özellikleri, yapım tekniği ve malzeme özellikleri adı altında 4 alt başlıkta incelenmiştir.

3.1 Yerleşim Özellikleri

Diyarbakır Suriçi, yüksek sur duvarlarıyla çevrili olup, Dicle Vadisi'nde konumlanan yüksek bazalt düzlük üzerinde yer almaktadır. Şehrin adı, M.Ö. 1300'lü yıllara tarihlenen Asur çivi yazıtlarında “Amidi” olarak geçmektedir. İç Kale olarak bilinen bölge, kentin doğusunu sınırlayan yarımküre şeklindeki surlarla çevrilidir ve Diyarbakır'ın ilk yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir. 4. yüzyılda, şehrin yönetim merkezi olarak Dış Kale'nin inşa edilmesiyle İç Kale'nin stratejik önemi azalmıştır. İç Kale'nin önemi azalmasına rağmen, Diyarbakır, tarih boyunca surları, camileri, kiliseleri, mescitleri, hanları, hamamları, çeşmeleri, evleri ve köşkleriyle zengin bir kentsel yaşam dokusu geliştirmiştir. Bu yapılar, kentin kültürel, sosyal ve mimari çeşitliliğini yansıtarak, Diyarbakır'ın tarihsel ve yapısal zenginliğini gözler önüne sermektedir (Ağaryılmaz, 1991, s.108).

Kentin fiziksel yapısını oluşturan unsurlar arasında konumun belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Diyarbakır'ın surlarla çevrili bir alan üzerinde yerleşmiş olması, bu yerleşim düzeninin büyük ölçüde güvenlik ihtiyaçlarına yanıt olarak şekillendiğini göstermektedir. Surlar, şehri dışsal tehditlerden koruma işlevinin yanı sıra, kentsel organizasyon üzerinde de etkili olmuştur. Ayrıca, bölgenin sıcak ve kuru iklim koşulları, avlulu binaların inşasını ve organik bir sokak dokusunun gelişimini teşvik etmiştir. Avlulu yapılar, iç mekânlarda gölgeli ve serin alanlar sağlayarak iklim koşullarına uyum göstermekte ve mahremiyet sunmaktadır. Sıcak ve kuru iklim, sokakların dar ve kıvrımlı olmasına neden olmuş, bu da hem gölgeli alanlar oluşturarak serinlik sağlamakta hem de yapısal olarak yerleşim alanlarının işlevselliğini artırmaktadır. Bu unsurlar, kentsel mekânın hem iklimsel hem de fonksiyonel gereksinimlerini karşılayacak şekilde tasarlanmıştır (Gabriel, 1940).

Diyarbakır'daki geleneksel evlerin büyük çoğunluğu avluya bakacak şekilde tasarlanmıştır, bu nedenle sokaklara bakan odaların sayısı oldukça azdır. Evlerin avluya yönelik yapısı, iç mekânlarda mahremiyet sağlarken sosyal etkileşimler için

geniş alanlar sunar. Bununla birlikte, bazı evlerin sokağa doğru taşan odalarının alt kısımları, yerel terminolojide "kabaltı" olarak adlandırılan geçitler oluşturmuştur. Bu geçitler, sokak seviyesindeki kullanışlı alanları temsil eder ve kentsel dokunun bir parçası olarak işlev görür. Sokakları çevreleyen evlerin yüksek duvarları ve sokaklardaki geçitler, dar taş döşemeli sokaklarda serin ve gölgeli bir ortam oluşturmaktadır. Bu tasarım, özellikle sıcak iklim koşullarında rahatlatıcı bir mikro iklim sağlar. Dar sokaklara erişim genellikle sınırlı olabilir; bazı sokaklar çıkmaz sokaklar olarak tasarlanmış olup, bu da şehir içindeki dolaşımı kısıtlayabilir. Ayrıca, sokaklar oldukça dar olduğunda, köşe duvarları geçişleri kolaylaştırmak amacıyla pahlanmış (eğimli) olarak inşa edilmiştir. Bu tasarım unsurları, hem estetik hem de fonksiyonel olarak yerel yapı geleneğini yansıtır ve kentsel mekânın kullanışlılığını artırır (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011).

3.2 Mekânsal Yapı Özellikleri

Geleneksel Diyarbakır evleri, genellikle bir avlu etrafında organize edilmiş bir dizi yapıdan oluşur. Avlu, kare, dikdörtgen veya yamuk şeklinde planlanabilir ve ev sahibinin ekonomik durumuna göre avlu etrafındaki yapıların sayısı ve büyüklüğü değişkenlik gösterebilir. Her yapı grubu, avlunun çevresinde farklı işlevlere hizmet eden odalar sunar. Zemin katlarda genellikle mutfak, tuvalet, ahır gibi hizmet alanları bulunur; ayrıca havuzlu eyvanlar ve çeşitli odalar da yer alır. Üst katlarda ise genellikle konforlu yaşam alanları ile bazı durumlarda ek bir tuvalet bulunabilir. Evlerde, bodrum katları depo olarak kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Yazlık mekânlar, avlunun güney kısmında yer alır ve kuzeye bakacak şekilde konumlandırılır. Bu yerleşim, yaz mevsiminde gölgeli ve serin bir ortam sağlar. Yazlık bölümlerin tavanları, diğer bölümlerden genellikle daha yüksektir ve bu alanlarda en gösterişli eyvanlar bulunur. Bu tasarım, yaz mevsiminde konforlu bir yaşam alanı sunarken estetik ve fonksiyonel özellikleri optimize eder.

Avlunun kuzeyinde yer alan yaşam alanları, genellikle kışlık mekânlar olarak tasarlanmıştır. Bu mekânların pencereleri güney yönüne bakacak şekilde konumlandırılmıştır, bu sayede gün boyunca güneş ışığını maksimum derecede alarak iç mekânların ısınmasını sağlar. Kuzey cephesi bulunmayan evlerde, avlunun doğusunda yer alan yapı kütleleri batı güneşinden faydalanabilir; bu, özellikle kış

mevsiminde güneş ışığından yararlanmayı amaçlar. Kuzey ve doğu cephesi bulunmayan evlerde ise avlunun batısında yer alan yapı kütesi doğu güneşini alarak bu bölümü kışlık alan olarak kullanır. Bu kışlık mekânlar genellikle oda, oda-aralık, ve oda-aralık-oda şeklinde düzenlenmiş olup, kış aylarında konforlu bir yaşam alanı sunmayı hedefler. Bu düzenlemeler, mekânın ısıtma verimliliğini artırmak ve kullanılabilirlik sağlamak amacıyla optimize edilmiştir.

Büyük ve zengin ailelere ait geleneksel Diyarbakır evlerinde genellikle harem ve selamlık olarak ayrılmış iki ana bölüm bulunur. Bu bölümler, bir geçit aracılığıyla birbirine bağlanırken, her bölümün sokak kapıları bağımsız olarak yerleştirilmiştir. Geleneksel ev tasarımında, sokak ile avlu arasındaki geçişlerin kapı ve giriş aralıklarıyla düzenlenmesi kritik bir öneme sahiptir. Bu düzenleme, mahremiyetin korunması ve görsel mahremiyetin sağlanması kültürüne dayanır. Sokaktan avluya doğrudan girişlerde, avlunun dışarıdan fazla net bir şekilde görünmemesi için duvarlar, ahşap kafesler veya diğer ayırıcı unsurlar kullanılır. Bu tasarım unsurları, avlunun iç mekânını dış gözlerden korurken, aynı zamanda mahremiyet sağlar. Alternatif olarak, bazı evlerde sokaktan önce bir geçiş aralığı bulunur ve ardından avluya giriş sağlanır. Bu düzenleme, avluya girişin kontrolünü ve mahremiyetini artırarak, hem fonksiyonel hem de estetik açıdan etkili bir yapı düzeni sunar (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011).

Avlu

Diyarbakır evlerinde avlu, eyvanın devamı olarak işlev gören ve mekânın tamamlayıcı unsuru olan bir alan olarak tasarlanmıştır. Avlu zeminleri dışı bazalt taşlarla kaplanmış olup, bu taşlar hem estetik hem de işlevsel özellikler sunar. Avlu içerisinde havuzlar ve çiçeklikler bulunarak, mekâna görsel bir zenginlik ve fonksiyonel kullanım eklenir. Evlerin harem bölümüne sokaktan erişim, genellikle 2 metreyi geçmeyen mütevazı kapılar aracılığıyla sağlanır. Bu kapılardan geçilerek, avluyu sokaktan koruyan ve "sokak arası" olarak adlandırılan bir geçide ulaşılır. Bu geçit, avlunun dışarıdan görünürlüğünü azaltır ve mahremiyeti korur. Selamlık bölümünde ise, sokak kapısı daha geniş ve yüksek olarak tasarlanmıştır. Bu düzenleme, selamlık bölümünün daha erişilebilir ve prestijli olmasını destekler. Avlu duvarlarında, "pacalar" olarak bilinen kapaksız dolaplar yer alır; bu dolaplar günlük eşyaların düzenli bir şekilde saklanmasını sağlar. Ayrıca, selamlık bölümünde yemek servisi için özel olarak

tasarlanmış yemek pencereleri bulunur. Bu pencereler, yemeklerin avlu ile dış mekân arasında kolayca servis edilmesini mümkün kılar ve mekânın fonksiyonelliğini artırır (Erginbaş, 1954, Diyarbakır evleri, s.18).

Oda

Diyarbakır evlerinde üç ana tür oda bulunmaktadır: yazlık, kışlık ve mevsimlik odalar. Yazlık odalar, evin en gösterişli ve geniş alanlarıdır; yüksek tavanlara sahip olup pencereleri kuzeye bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Bu tasarım, yaz aylarında maksimum doğal ışık ve serinlik sağlamak amacıyla tercih edilir, böylece iç mekânın konforu artırılır. Kışlık odalar ise, yazlık odalardan daha küçük olup pencereleri güneye yönlendirilmiştir; bu düzenleme, kış aylarında güneş ışığından en iyi şekilde faydalanarak iç mekânın ısınmasını ve konforunu artırmayı hedefler. Mevsimlik odalar, yıl boyunca değişen iklim koşullarına uyum sağlamak üzere tasarlanmıştır ve farklı mevsimlerin gereksinimlerine göre esnek bir kullanım sunar, genellikle evin diğer bölümleriyle uyumlu bir geçiş alanı olarak işlev görür. Bu oda türleri, Diyarbakır evlerinin iklimsel koşullara uygun şekilde düzenlenmesini sağlar ve kullanıcı konforunu artırır, her bir odanın tasarımı belirli iklim koşullarına göre optimize edilmiştir.

Eyvan

Evin en dikkat çekici cephesini oluşturan eyvanlar, genellikle güney kanadında konumlanmış olup, kuzeye bakacak şekilde tasarlanmıştır. Eyvanlar, zemin kat veya birinci katta bulunabilir; bu yerleşim, mekânın kullanım amacına ve estetik tercihlere bağlı olarak değişir. Bazı evlerde, zemin kattaki eyvanların önünde dekoratif havuzlar yer alır, bu da hem estetik hem de fonksiyonel bir katkı sağlar. Eyvanların cepheye kattığı görsel etkiler, kemer açıklığının genişliği ve tasarımına bağlı olarak farklılık gösterir. Geniş ve estetik kemer açıklıkları, eyvanın cepheye sunduğu görsel şöleni artırarak mekânın genel estetiğini zenginleştirir. Bu tasarım unsurları, hem iç mekânın hem de dış cephenin estetik ve fonksiyonel özelliklerini optimize eder.

Serdap(Soğukluk)

Serdap, özellikle büyük ölçekli evlerde bulunan özel bir mekândır ve genellikle bodrum katında veya avlu kotundan birkaç basamak aşağıda konumlanır. Bu mekân, yaz aylarında yüksek sıcaklıklardan korunmak amacıyla serinleme işlevi görecektir şekilde tasarlanmıştır ve içinde genellikle küçük bir havuz bulunur. Serdap, kapalı bir alan olup, hem estetik hem de fonksiyonel olarak sıcak günlerde konfor sağlamak üzere düzenlenmiştir. Bu yapısal özellikler, sıcak havalarda serinleme imkânı sunarak mekânın kullanıcılarına rahatlama olanağı sağlar.

Sahanlık, Gezemek, Balkon

Avludan merdivenlerle çıktıktan sonra sahanlığa ulaşılır. Sahanlığın devam etmesiyle gezemek oluşur. Gezemek, üst katların avluya bakan kısımlarında bulunan ve mekânlar arası bağlantıyı sağlayan açık bir çıkmadır. Bingi taşları ile taşınır ve döşemesi sal taşıdır. Balkon; az sayıda evde görülen, avluya doğru yönelen küçük bir çıkmadır. Yapım tekniği gezemeklerle benzer özellikler taşır.

Ahır

Ahır, genellikle zengin ailelerin evlerinde bulunan ve evin selamlık bölümünde yer alan özel bir mekândır. Ahır, evin ana giriş kapısından bağımsız olarak, daha geniş ve yüksek bir kapıya sahip olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu tasarım, ahırın işlevselliğini artırmak ve erişim kolaylığını sağlamak amacıyla yapılmıştır. Geniş kapı, hayvanların ve ekipmanların içeri ve dışarı taşınmasını kolaylaştırır, böylece mekânın kullanım verimliliğini optimize eder. Bu düzenleme, ahırın hem fonksiyonel gereksinimlerini karşılamaya hem de estetik ve pratik ihtiyaçları göz önünde bulundurarak tasarlandığını gösterir.

Kiler

Geleneksel Diyarbakır evlerinde kiler, serin ve iyi havalandırılan bir mekân olarak tasarlanmıştır. Bu alan, özellikle erzak, yakacak ve kullanılmayan eşyaların depolanması için kullanılır. Kilerler, sıcak iklim koşullarında içindeki malzemelerin bozulmadan saklanabilmesi amacıyla serin bir ortam sağlamak üzere yapılandırılmıştır. Bu tasarım, hem düşük sıcaklıkların hem de uygun hava akışının sağlanmasını içerir, böylece depolanan eşyaların kalitesi korunur ve ömürleri uzatılır.

Kilerin iç mekanizması, nem kontrolünü ve havalandırmayı optimize edecek şekilde düzenlenmiş olup, malzemelerin uzun süre taze kalmasını ve bozulmadan saklanmasını sağlar.

Aralık(Ev ortası)

Avlu ile iç mekân odaları arasındaki bağlantıyı sağlayan, koridor şeklinde düzenlenmiş kapalı bir mekândır. Bu koridor, avludan odalara geçişi mümkün kılarak, mekânlar arasında erişim sağlar. "Aralık" olarak adlandırılan bu yapı, karşılıklı bak(ış)an odalara geçiş imkânı sunar ve bu sayede mekânlar arasındaki görsel ve fonksiyonel bağlantıyı düzenler. Aralık, hem estetik hem de işlevsel bir rol oynayarak, avlu ve iç odalar arasında düzenli bir geçiş ve bağlantı sağlar.

Mutfak

Mutfak, tek açıklıklı bir kemere sahip olup, avludan 5-10 cm yükseklikte konumlanmıştır ve genellikle evin kuzey veya doğu kanadında yer almaktadır. Bazı evlerde, mutfak bölümünde nadir olarak bir kuyu bulunur; çünkü bu evlerde su hattı mevcut değildir. Yemek pişirme işlemi için mutfakta, duvar içinde yer alan bir ocak nişi açıklığı mevcuttur. Ocak nişleri genellikle bazalt taşlarla kemerlenmiş olup, bazı istisnai evlerde harman tuğladan yapılmış ocak nişleri de görülebilir. Bu tasarım, hem fonksiyonel hem de estetik açıdan mutfak mekânının kullanımını optimize ederken, yerel yapı malzemelerinin etkin bir şekilde kullanıldığını gösterir.

Banyo (Hamam)

Geleneksel Diyarbakır evlerinde genellikle banyo mahalli bulunmamaktadır. Yıkanma işlemi, evin içinde leğenlere su konularak gerçekleştirilir. Bununla birlikte, bazı zengin evlerinde "hamam bölümü" olarak adlandırılan özel yıkanma alanları bulunabilir. Nadir bazı evlerde ise avlu köşelerinde yer alan ve bazalt taşından yapılmış "kurna" adı verilen hamam elemanlarına rastlanabilir. Bu kurnaların kullanım amacı kesin olarak bilinmemekle birlikte, taşınarak mevcut yapılarla uyumlu hale getirildikleri ve devşirme olarak kullanıldıkları düşünülmektedir.

Tuvalet (Hela)

Geleneksel Diyarbakır evlerinde tuvaletler, genellikle sokağa yakın bir konumda yer alır ve avlu ile ilişkisi dikkate alınarak yerleştirilir. Tuvaletler çoğunlukla zemin katta bulunur ve mutfak veya giriş aralığına yakın bir yerde konumlandırılır. Bazı evlerde, tuvaletler merdiven altlarında veya birinci kata çıkan merdivenlerin başında yer alabilir. Tuvalet taşları, genellikle kuzey-güney eksenini yerine doğu-batı eksenine göre yerleştirilir; bu düzenlemenin bazı dinsel veya sembolik anlamlar taşıyabileceği öne sürülmektedir. Bu yerleşim, hem işlevsel gereksinimleri hem de kültürel veya ritüel anlamları göz önünde bulundurarak tasarlanmıştır.

Dam

Geleneksel Diyarbakır evlerinin dam örtüsü genellikle toprak ile kaplanmıştır. Bu örtü sistemi iki ana formda uygulanır: bazı evlerde, toprak dam, kastalon taşı (korniş taşı) üzerinde yer alırken; diğerlerinde ise alaturka kiremit üzerine serilmiş toprak dam kullanılır. Kastalon taşı, damın kenarlarını belirginleştirerek yapının su geçirmezliğini artırırken, alaturka kiremit, damın su yalıtımını ve estetik görünümünü sağlamak amacıyla kullanılır. Her iki yöntem de yerel iklim koşullarına uygun olarak tasarlanmış olup, yapıların hem fonksiyonel hem de estetik gereksinimlerini karşılayacak şekilde yapılandırılmıştır. Bu uygulamalar, hem su yalıtımı hem de uzun ömürlü kullanım açısından optimize edilmiştir.

3.3 Cephe Özellikleri

Geleneksel Diyarbakır evlerinde avlu cephesi ile sokak cephesi arasındaki mimari farklar belirgindir. Sokak cepheleri genellikle sade bir tasarıma sahip olup, mahremiyeti sağlamak amacıyla yüksek duvarlarla çevrilidir. Bu yüksek duvarlar, dışarıdan görünürlüğü azaltarak iç mekânların gizliliğini korur ve mahremiyet sağlar. Buna karşın, avlu cepheleri sokak cephelerine göre daha estetik ve zengin bir mimari üslupla tasarlanmıştır. Avlu cephelerinde genellikle çeşitli süslemeler, farklı pencere düzenlemeleri ve yüksek kemerler bulunur. Bu detaylar, avlu alanının hem estetik değerini hem de işlevselliğini artıracak şekilde özenle tasarlanmıştır. Avlu cephelerinin zengin mimari unsurları, iç mekân kullanıcılarının konforunu ve estetik deneyimini geliştirmek üzere planlanmıştır. Bu tasarım yaklaşımları, hem fonksiyonel hem de görsel açıdan kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmıştır.

Geleneksel Diyarbakır evlerinde cephe elemanları, mimari işlevsellik ve estetiği destekleyen çeşitli bileşenlerden oluşur. Bu elemanlar arasında kapılar, pencereler, eyvan kemerleri, sütunlar, cumbalar, bingi taşları ve çörtenler yer almaktadır. Avluya bakan ve odalara açılan kapılar genellikle tek kanatlı olup, genişlikleri 80-90 cm arasında değişir. Bodruma açılan kapılar ise çift kanatlıdır ve genişlikleri 90-100 cm arasında değişiklik gösterir. Sokak kapıları, tek kanatlı veya çift kanatlı olarak tasarlanabilir ve genellikle üzerinde tokmak bulunur. Bodrum ve sokak kapıları ökçeli ahşap kapılardan yapılmıştır ve genellikle dişe oturacak şekilde inşa edilmiştir. Oda kapıları ise masif ahşaptan imal edilir ve dişsiz veya dişli olabilir. Bu tasarım özellikleri, hem işlevsel gereksinimleri hem de estetik değerleri dikkate alarak yapıların genel fonksiyonelliğini ve görsel çekiciliğini artırmak amacıyla düzenlenmiştir.

Geleneksel Diyarbakır evlerinde pencere açıklıkları, çeşitli kemer türleriyle tasarlanmıştır. Bu kemer türleri arasında düz lento, basık kemer, yarım daire kemer, sivri kemer, üç dilimli kemer ve beş dilimli kemerler yer alır. Pencere genişlikleri genellikle 80-100 cm arasında değişiklik göstermektedir. Güvenlik amacıyla, pencerelerde demir parmaklıklar bulunur. Demir parmaklıkların modelleri çeşitlilik gösterir ve genellikle lokma demir ile ferforje demir parmaklıklar yaygın olarak kullanılır. Ayrıca, yüksek tavanlı odalarda aydınlatmanın yetersiz olması nedeniyle tepe pencereleri uygulanır. Bu tepe pencereleri farklı formlarda olabilir: su damlası, daire, sekiz dilimli daire, kare veya dikdörtgen. Bu tasarım seçenekleri, hem işlevsel aydınlatma ihtiyaçlarını karşılamak hem de estetik açıdan uygun bir görünüm sağlamak üzere planlanmıştır.

Geleneksel Diyarbakır evlerinde eyvan kemerleri, göz açıklığına göre tek gözlü, çift gözlü veya üç gözlü olarak tasarlanmıştır. Tek açıklıklı kemerlerde, eyvan kemeri doğrudan duvara otururken, çok açıklıklı kemerlerde eyvan kemeri ortadaki sütuna desteklenir. Eyvan kemerlerini taşıyan sütunlar genellikle gözeneksiz erkek taşından yapılır ve çoğunlukla sütun kaidelerine oturur. Ancak bazı evlerde sütunlar doğrudan eyvan döşeme taşına oturur. Sütun başlıkları genellikle çiçek motifleriyle süslenmiştir ve sütunlar hem yivli hem de yivsiz olarak tasarlanabilir.

Cumbalar, halk arasında "şahniş" olarak adlandırılan ve sokağa çıkma özelliği taşıyan cephe elemanlarıdır. Cumbalarda sokak yüzeyine bakan cephede pencere bulunmaz; pencere, dar kısma açılır ve genellikle avluya bakan pencerelerle benzerlik gösterir. Cumbalar, taş ve ahşap bingilerle desteklenir ve sokağa bakan cephe yüzeyleri sıvalıdır. Bazı evlerde alt kısımlar, ahşap kaplama veya bazalt taş + ahşap kaplama ile yapılır.

Bingi taşları; saçağı, gezemeği ve kastalon taşını (korniş taşı) taşıyan cephe elemanlarıdır. Ayrıca ahşap bingilerle birlikte de kullanılabilirler. Halk arasında saçağı taşıyan bingi taşlarına "ayı başı" denir. Bu elemanlar, yapıların estetik ve fonksiyonel özelliklerini artırmak amacıyla tasarlanmıştır.

3.4 Yapım Tekniği ve Malzeme Özellikleri

Geleneksel Diyarbakır evleri, yerel inşaat teknikleri ve malzeme kullanımı açısından belirgin özellikler taşır. Bu evlerin yapımında ana malzeme olarak sert, sağlam ve gri-siyah renkli bazalt taşı tercih edilmiştir. Zengin ailelere ait evlerde ise bazen beyaz kalker taşı da kullanılmıştır. Ahşap malzemeler, tavan ve döşeme kirişleri ile pencere ve kapı doğramalarında kullanılırken, toprak ve kerpiç, döşeme ve ara duvarların yapımında önemli bir rol oynamıştır.

Bodrum katlarının döşemeleri genellikle moloz taş veya toprak kaplama şeklinde basit bir yöntemle yapılmıştır. Eyvanların döşemelerinde ise çoğunlukla gözenekli dişi taş olarak bilinen kesme bazalt taşları kullanılmıştır. Bodrum katlarının üst örtüsü, ahşap kirişler veya sal taşları ile inşa edilmiştir. Ahşap kirişler duvar içine gömülerek, üzerine lata, yonga veya talaş serilmiş ve bu tabaka sıkıştırılmış toprakla doldurulduktan sonra horasan harcı ile kaplanmıştır. Bazı durumlarda, bodrum tavanında sal taşları kullanılarak yapılan örtü, eyvanların altındaki bodrum katlarının üst kısmını oluşturur.

Duvarlar genellikle bazalt taşından inşa edilmiştir. Dış yüzeyleri kesme taşlarla kaplanırken, iç kısımlar moloz taşlarla doldurulmuştur. Oda duvarları, avluya veya arka alana bakan taşıyıcı duvarlar olarak işlev görür ve genellikle 40 ile 90 cm kalınlığında olur. Ahşap tavan kirişleri bu taşıyıcı duvarlara oturur. Taşıyıcı olmayan ara duvarlar ise daha ince olup, bazen ahşap karkas arasına kerpiç dolgu ile yapılmıştır;

ancak bu yöntem nadiren kullanılmıştır. Cumbalar genellikle ahşap iskelet üzerine kerpiç dolgu ile inşa edilir ve sıvalıdır. Pencere altları, taş plaklarla kaplanmış ve derzleri beyaz ve düzgün bir şekilde tamamlanmıştır (Erginbaş, 1954, s.30).

Geleneksel Diyarbakır evlerinde çatı örtüsü, odanın kısa kenarına paralel olarak yerleştirilmiş 15–25 cm çapındaki ahşap kirişler üzerine 10–15 cm kalınlığında tahta kaplama çivilenerek oluşturulmaktadır. Bu tahta kaplamanın üzerine, suyun geçişini azaltmak ve yalıtımı sağlamak amacıyla ince ve kaba yonga, hasır veya saz serilmektedir. Ardından, yoğrulmuş toprak, saman ve tuz karışımından oluşan 30–50 cm kalınlığında bir örtü uygulanır. Çatının dam kısımları, dış duvardan 40–50 cm kadar uzanarak "sivinek" adı verilen bir saçakla tamamlanır. Bu saçak, yağmur suyunun dış duvarlara zarar vermeden tahliye edilmesine yardımcı olur. Yağmur suyunun etkili bir şekilde uzaklaştırılması için ahşap veya bazalt malzemeden yapılmış oluklar, yani "çörtenler," kullanılır (Erginbaş, 1954, s.11-14).

4. 1950'DEN GÜNÜMÜZE GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİ'NİN DEĞİŞİMİ, DÖNÜŞÜMÜ VE KORUMA ÇALIŞMALARI

Diyarbakır, tarihsel ve stratejik önemi nedeniyle korunması gereken şehirlerimizden biridir. Şehrin coğrafi konumu, doğu ve güneydoğudan batıya geçiş noktası olarak kritik bir rol üstlenmiş ve bu durum, ticaret yollarının kontrolü açısından Diyarbakır'ı stratejik bir merkez hâline getirmiştir. Bu stratejik konum, farklı ulusların ve imparatorlukların bölgeyi kontrol etme arzusunu artırmıştır.

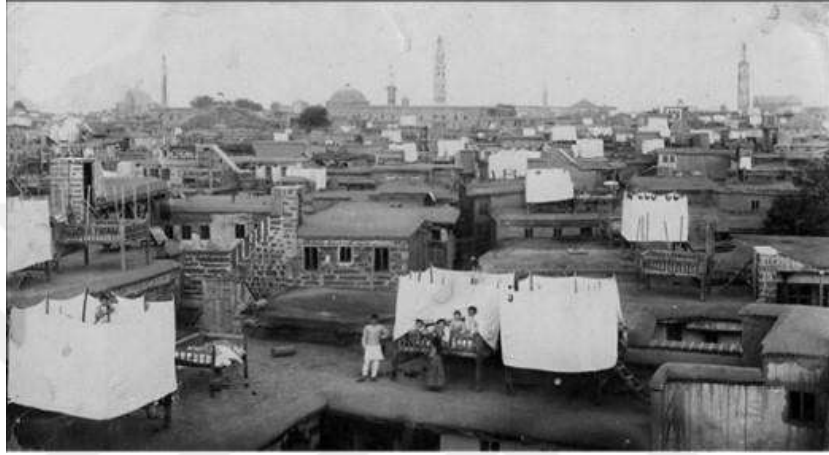
Diyarbakır, tarih boyunca pek çok medeniyetin egemenliği altına girmiştir ve bu egemenlikler, şehrin askeri önemini pekiştirmiştir. Özellikle Cumhuriyet döneminde, şehrin askeri stratejik konumu nedeniyle burada askeri üsler ve kolordular konuşlandırılmıştır. Bu askeri varlık, Diyarbakır'ın kalkınmasını ve yerleşim düzenini önemli ölçüde etkilemiştir.

Askeri birliklerin varlığı, şehirde kentsel dönüşümü ve yerleşim düzenini doğrudan etkilemiştir. Askeri üslerin ve personelin şehrin sur dışı gelişim alanları üzerindeki etkisi ve sur içindeki konut talebinin artması, konut kullanımında yeni modellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Askeri personelin konut ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulan yeni konut alanları, şehrin yerleşim düzeninde önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu durum, hem şehrin fiziksel yapısını hem de toplumsal yapısını etkilemiş, yeni yerleşim düzenleri ve yapısal değişiklikler ortaya çıkarmıştır (Pıçak ve Eroğlu, 2018).

Diyarbakır'daki tarihi yerleşim bölgelerine yönelik en büyük baskılar, 1950'lerden itibaren hızlanan kentleşme sürecinden kaynaklanmaktadır. Bu kentleşme sürecinin etkileri ve sonuçları, 1950'lerden önceki ve sonraki dönemlerde farklı kaynaklardan ve niteliklerden gelmektedir. Bu nedenle, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için farklı dönemlerin özgün etkilerinin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

1950'lerden önceki dönemler, kentleşme süreçleri ve sosyo-ekonomik değişimlerin tarihî yerleşim bölgeleri üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli bir arka plan sunmaktadır. Buna karşın, 1950'lerden sonraki dönemlerde hızlanan kentleşme, tarihi yerleşim bölgeleri üzerinde yeni ve çeşitli baskılar oluşturmuştur. Bu dönemdeki etkiler, hem fiziksel çevreyi hem de toplumsal yapıyı önemli ölçüde değiştirmiştir.

Bu bağlamda, her dönemin özelliklerinin ve etkilerinin ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesi, Diyarbakır'ın tarihî ve kültürel mirasının korunmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Farklı dönemlerin dinamiklerini anlamak, bu mirası koruma ve kentleşme süreçlerini yönetme konusunda daha kapsamlı ve etkili yaklaşımlar geliştirilmesine katkıda bulunacaktır (Dalkılıç ve Halifeoğlu, 2011).

Şekil 4.1 1909 Tarihinde Diyarbakır Genel Görünüm (Houshamadyan, 2024)

1920-1950 Döneminin Sur İçine Yansıması

1928 yılında Genel Müfettişlik ve bölgesel hizmet kuruluşlarının personel varlığı, Diyarbakır'daki konut ihtiyacı ve kullanımını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Bu kuruluşların personelinin bulunduğu bölgelerde, genellikle ortak kullanılan konutların inşa edilmesi eğilimi gözlemlenmiştir. Bu konutlar, birçok aileyi barındıracak şekilde tasarlanmış ve genellikle ortak yaşam alanlarını paylaşan birimler olarak düzenlenmiştir. Ortak konutlar, bu dönemde gelişen ve yerleşik hale gelen bir konut modelini temsil etmektedir. Hem askeri hem de idari personel için uygun ve erişilebilir konutlar sağlanmış, bu da şehrin kentsel yapısını ve yaşam tarzını önemli ölçüde etkilemiştir.

Genel Müfettişlik ve bölgesel hizmet kuruluşlarının personel varlığı, Diyarbakır'daki konut kullanımında ve yapılaşmasında belirgin bir değişimi tetiklemiştir. Ortak kullanılan konutlar, şehrin kentsel dokusunu dönüştürmüş ve yerleşim düzeninde köklü değişiklikler yapmıştır. Bu konutlar, şehrin geleneksel konut yapısında önemli bir yer edinmiş ve kentsel gelişimin bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Diyarbakır'da ilk imar hareketlerinin 1930-1945 yılları arasında başlatılması, şehrin planlanması ve gelişme alanlarının belirlenmesi açısından kritik bir dönemi işaret etmektedir. Özellikle 1932 yılında yürürlüğe giren imar planları, şehrin tarihi dokusunun korunması ve modernizasyonu amacıyla kapsamlı bir şehir planlaması sürecini başlatmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen şehir planlama çalışmaları, Diyarbakır'ın hem tarihi mirasını koruma hem de çağdaş ihtiyaçlara uygun bir kentsel yapı geliştirme hedefini gütmüştür (Dalkılıç ve Halifeoğlu, 2011).

Bu dönemde, imar hareketlerinin başlatılmasıyla birlikte şehir planlaması ve kentsel dönüşüm süreçlerinde belirgin değişiklikler yaşanmıştır. Diyarbakır'ın tarihi Suriçi bölgesi, bu değişimlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. İmar çalışmaları ve gelişme planları, genel olarak kentin tarihi dokusunun korunması ile modernleşme arasında bir denge kurma amacını taşımıştır.

Bu süreçte, şehrin gelişme alanları ve altyapı projeleri belirlenirken, tarihi bölgelerin korunması ve kentsel estetiğin sağlanması ön planda tutulmuştur. Ancak, bu çabalar tarihi sur içi bölgesinin fiziksel ve sosyal yapısını etkilemiş ve kentsel dönüşüm sürecini hızlandırmıştır. Tarihi dokunun korunması amacıyla yapılan düzenlemeler, mevcut yapıların ve sosyal yapının değiştirilmesine neden olmuş ve bu da kentsel dönüşüm sürecinin ivme kazanmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak, imar hareketleri ve şehir planlama çalışmaları, Diyarbakır'ın kentsel yapısını modernize etmeyi hedeflerken, aynı zamanda tarihi ve kültürel mirası koruma çabalarını da içermiştir. Bu süreç, tarihi sur içi bölgesinde hem fiziksel hem de sosyal yapıda köklü değişikliklere neden olmuş ve kentsel dönüşümün hızlanmasına zemin hazırlamıştır (Dağlı ve Çağlıyan, 2020).

Diyarbakır'da, Suriçindeki şehir alanının sınırlamaları nedeniyle, kentin genişletilmesi ve modernizasyonu amacıyla yeni bir kent alanı belirlenmiş ve bu alanda kapsamlı bir planlama süreci başlatılmıştır. Bu süreç çerçevesinde, devlet tarafından belirlenen alanlar istimlak edilerek, plan doğrultusunda yapılaşma gerçekleştirilmiş ve yeni binaların inşası teşvik edilmiştir.

1935 yılında kente gelen yeni demiryolu ve istasyonun kuzeyde konumlanması, şehrin yerleşim alanlarının bu yönde gelişimine yol açmıştır. Bu doğrultuda, kentin istasyon

ve Elazığ yoluyla bağlantısının sağlanması için iki yeni bulvar inşa edilmiştir: Dağ Kapı ve Urfa Kapı. Dağ Kapı ve Urfa Kapı arasında bağlantıyı sağlamak amacıyla iki yeni cadde yapılmış olup, bu caddeler çevresinde çeşitli kamusal ve idari yapılar inşa edilmiştir.

Dağ Kapı-Elazığ yolu üzerindeki cadde boyunca, tiyatro, sinema, Halk Evi, Ordu Evi, Vali Konağı ve Kız Enstitüsü gibi kamusal yerleşmeler oluşturulmuştur. Urfa Kapı-İstasyon Caddesi üzerinde ise, 1950'li yıllarda şehir stadyumu, ilkokul binası ve Şayak Fabrikası gibi yapılar inşa edilmiştir. Ayrıca, Dicle Üniversitesi'nin Fiskaya yolu üzerindeki bölgesinde, 1935-1945 yılları arasında Tekel Rakı Fabrikası ve Devlet Hastanesi yapılmış, 1950'lere doğru ise Yatılı Öğretmen Okulu ve açık hava sineması kurulmuştur. Caddenin sonunda ise karşılıklı olarak birbirine bakan, Meşrutiyet dönemine ait tarihi yapılar yer almakta olup, bu yapılar lise ve sanat okulu olarak kullanılmıştır. Bu imar hareketleri, sur içindeki kentsel hareketliliği artırmış ve halkın yeni kent yaşamını benimsemesini sağlamıştır. Şehirdeki bu dönüşüm, kentsel yapının modernizasyonunu ve kamusal alanların çeşitlendirilmesini desteklemiştir (Arslan, 1991).

Şekil 4.2 1940 Tarihinde Diyarbakır Tekel Rakı Fabrikası (Korkusuz, Ş. 1999.)

Şekil 4.3 Diyarbakir Halkevi Binası ve Orduevi Binası (1930'lu yıllar)
(Cumhuriyet'in 50. Yılında Diyarbakir, 1973.)

Şekil 4.4 Diyarbakir Subay ve Astsubay Orduevi, Yenişehir, 1933. (Korkusuz, Ş. 1999.)

Yeni kent yaşamının etkileri, sur içindeki imar hareketlerini de şekillendirmiştir. Sur içindeki ilk imar hareketi, 1916 yılında Vali İzzet Paşa tarafından başlatılmıştır. Bu kapsamda, Dört Yol ile Saray Kapısı arasındaki cadde açılmıştır. İkinci önemli değişiklik ise Dağ Kapı'ndaki Kale Kapısı ile sur yıkıntıları arasındaki surların yıkılması ve böylece yeni alanların açılması olmuştur. Bu düzenleme sonucunda, Dört Yol-Dağ Kapı Caddesi oluşmuş ve Elazığ yoluyla entegrasyonu sağlanmıştır. Bu cadde, şehrin ulaşım aksları arasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Artan nüfusun konut ihtiyacını karşılamak amacıyla, sur içindeki geleneksel Diyarbakır evlerinin kiraya verilmesi de bir diğer önemli gelişmedir. Bu evler, avlulu yapıları ve bağımsız birimlerinden dolayı genellikle bir evin birkaç aile tarafından ortak kullanımına olanak sağlamıştır. Bu ortak kullanım, fiziksel yapı üzerinde belirgin bir değişikliğe neden olmamıştır.

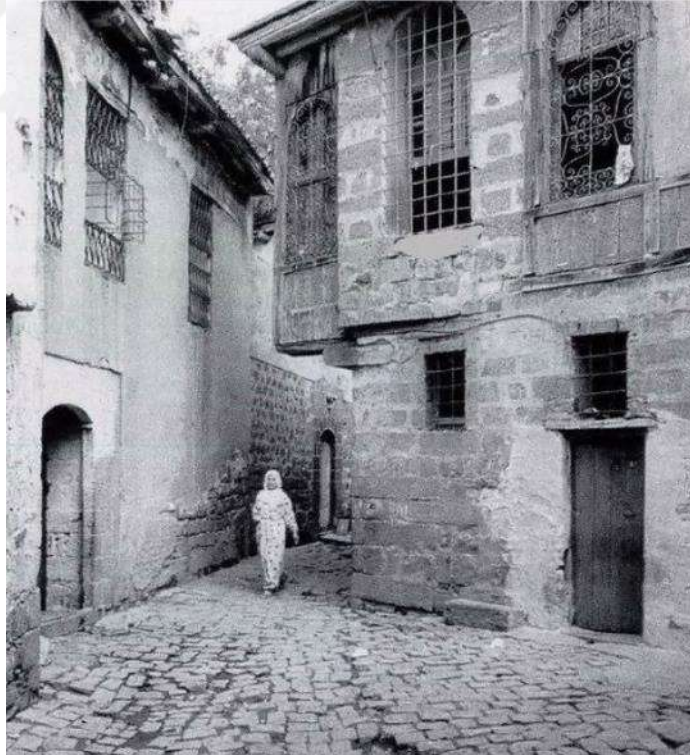
1944 yılında alınan sur içi Koruma Kararı, bölgenin korunması amacıyla önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Ancak, bu kararın uygulanması ancak 1990 yılında mümkün olabilmıştır. Bu gecikme, sur içi bölgesinin korunması ve yönetilmesi açısından önemli bir etkidir ve bölgenin tarihî ve kültürel mirasının korunmasında kritik bir rol oynamıştır. Bu imar hareketleri ve koruma kararları, sur içindeki kentsel yapının evriminde belirleyici rol oynamış ve bölgedeki tarihî, sosyal ve fiziksel değişimleri etkilemiştir (Arslan, 1991).

Bu dönemde, anıtsal yapıların korunmasından ziyade modern yapıların inşasına öncelik verilmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda şehirde birçok yeni konut, otel ve dükkân inşa edilmiştir. Özellikle İzzetpaşa Caddesi üzerinde, 15 konut, 4 otel ve 30 dükkânın yapıldığı belirtilmektedir. Ayrıca, kale içinde çeşitli yerlerde yaklaşık 100 konut, birçok dükkân ve otelin inşa edildiği bilinmektedir.

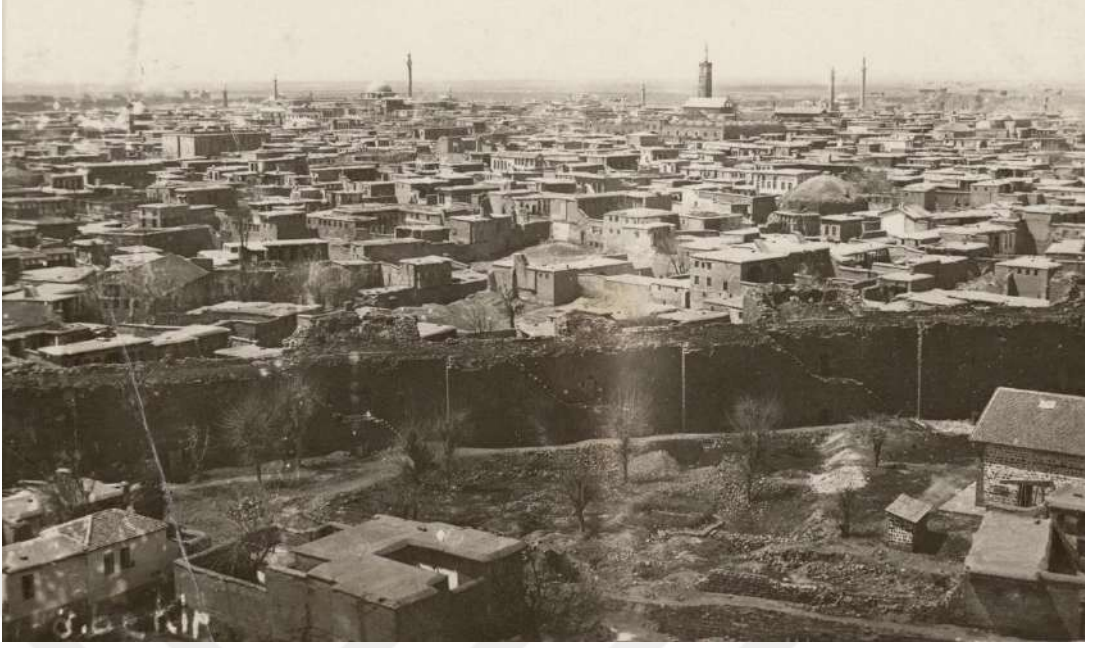
Bu dönemdeki yapılaşma faaliyetleri, şehrin kentsel dönüşüm sürecini hızlandırmış ve Diyarbakır'ın modernleşme sürecinde önemli bir dönemeç oluşturmuştur. Yoğun yapılaşma, şehirdeki fiziksel ve sosyal yapının modernize edilmesine katkıda bulunmuş, ancak bu süreçte anıtsal yapıların korunması konusundaki öncelikler değişmiştir. Modern yapıların inşası, Diyarbakır'ın kentsel yapısında köklü değişikliklere neden olmuş ve şehrin sosyal ve ekonomik dinamiklerini de etkilemiştir. Bu dönüşüm, şehirdeki mevcut yapıların yerine yenilerini getirmiş ve bu durum, hem fiziksel hem de sosyal açıdan önemli değişimlere yol açmıştır (Kejanlı ve Dinçer, 2011).

Şekil 4. 5 1920'li yıllar Diyarbakir (Google Görseller)

Şekil 4. 6 1927 yılı, Ali Paşa Sokak (Anonim)

Şekil 4.7 1935 Diyarbakır (Anonim)

1950-1960 Döneminin Sur İçine Yansıması

1950'lerden itibaren, Türkiye genelinde olduğu gibi Diyarbakır'da da kentleşme süreci hız kazanmıştır. Bu dönemde, nüfus artışı, endüstrileşme, altyapı projeleri ve göç gibi etkenler, tarihi yerleşim bölgeleri üzerinde belirgin bir baskı oluşturmuştur. Kentleşmenin ivme kazanmasıyla birlikte, tarihi bölgelerdeki eski konutlar yıkılmış ve yerlerine modern yapılar inşa edilmiş ya da mevcut yapılar yenilenmiştir.

Bu değişim süreci, tarihi dokunun ve kültürel mirasın korunmasıyla ilgili çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Eski konutların yerine modern yapıların geçmesi ve mevcut yapıların yenilenmesi, tarihî mirasın korunması ile kentsel gelişim arasındaki dengeyi sağlama çabalarını zorlaştırmıştır. Bu durum, kentsel dönüşüm ve tarihi mirasın korunması arasında bir çatışma yaratmış ve bu iki hedefin nasıl bir arada yürütülebileceği konusunda önemli tartışmalara yol açmıştır.

Sonuç olarak, 1950'lerden itibaren Diyarbakır'da yaşanan hızlı kentleşme, şehrin fiziksel yapısında köklü değişikliklere neden olmuş ve bu süreç, hem modernleşme hedeflerinin gerçekleştirilmesi hem de kültürel mirasın korunması açısından zorluklar ortaya koymuştur (Dalkılıç ve Halifeoğlu, 2011).

Bu dönem, Türkiye'nin çok partili hayata geçişi ve yerel yönetimlerde yeni yapılaşmanın başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. 1945 sonrası dönemde tarım

sektöründeki gelişmeler, verim artışı, kırdan kente göçün artışı, değişen tüketim eğilimleri ve ticaretin canlanması, yeni altyapı alanlarının oluşumunu desteklemiştir.

Bu bağlamda, devlet konut kooperatiflerini ve konut kredilerini teşvik ederek özel girişimciliği desteklemiş, bu süreçte planlı yerleşim alanları ve arsa büyüklükleri genişletilmiştir. Bu teşvikler, konut ve altyapı projelerinin hızla ilerlemesini sağlarken, şehirlerin modernleşme ve düzenlenme süreçlerinde önemli rol oynamıştır.

Sonuç olarak, bu dönemde gerçekleştirilen altyapı ve konut politikaları, kentsel gelişim ve planlama süreçlerinde köklü değişiklikler sağlamış ve şehirleşme dinamiklerini yeniden şekillendirmiştir (Balcı, 2018).

Sur içindeki halk, zamanla sur dışına taşınmış ve mevcut konutlar yeni sahiplerine devredilmiştir. Sur içinde kalan konutlarda, düşük gelirli kırsal kökenli aileler yaşamaya başlamıştır. Bu aileler, sur içindeki konutları edinemeyen diğer düşük gelirli ailelerle birlikte, sur ile geleneksel evlerin sınırındaki arazilerde avlulu köy evi tarzında gecekondular oluşturmuştur. Benzer gecekondular, sur dışında, sura bitişik bölgelerde de inşa edilmiştir. Bu dönemde Ali Paşa ve Abdal Dede mahalleleri, konut yerleşimlerinin önemli örnekleri arasında yer almıştır.

1951 yılında yürürlüğe giren 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun," anıtsal yapıların korunmasını amaçlamakla birlikte, yalnızca bu yapıların tescil edilmesini mümkün kılmıştır. Bu düzenleme çerçevesinde, Diyarbakır dahil olmak üzere birçok şehirde anıtsal yapıların tescili başlamıştır. Aynı yıllarda, şehirlerde hızlı bir kentleşme ve modernleşme süreci yaşanmış; özellikle 1954 yılında çıkarılan 6217 sayılı kanun ile kat mülkiyeti sistemine geçilmiştir. Bu durum, tarihi nitelik taşıyan bazı sivil yapıların yıkılmasına ve yerlerine apartman binalarının inşa edilmesine neden olmuştur.

Bu gelişmeler, tarihi yapıların korunması ile modern kentleşme arasındaki gerilimi ortaya koymakta ve şehirlerin sosyal ve fiziksel yapılarında meydana gelen dönüşüm süreçlerini kapsamlı bir şekilde yansıtmaktadır (Kejanlı ve Dinçer, 2011).

Diyarbakır örneğinde, sur içindeki geleneksel konutların yıkılarak yerlerine çok katlı ticaret ve konut yapılarının inşa edilmesi, karma kullanımlı alanların ortaya çıkmasına

neden olmuştur. Bu dönüşüm sürecinde, tarihi yapıların bakımsızlık ve düşük kira/satış değerleri gibi nedenlerle yeniden yapılaşma baskısına maruz kaldığı belirtilmektedir.

1956 yılında yürürlüğe giren 6785 sayılı İmar Kanunu, ülke genelinde rasyonel planlama anlayışını benimsemiş ve bu çerçevede 1959 yılında Diyarbakır için ilk 1/5000 ölçekli nazım imar planı hazırlanmıştır. Bu imar planı, sur içindeki ana yolların genişletilmesini ve niteliksiz yapılaşmanın önlenmesini hedeflemiştir. Böylece, şehir içindeki kentsel dokunun düzenlenmesi ve tarihi mirasın korunması amaçlanmıştır. Bu planlama süreci, şehir içi ulaşımın iyileştirilmesi ve yapı kalitesinin artırılması açısından önemli bir dönemeç oluşturmuş, Diyarbakır'ın kentsel gelişimini ve tarihi mirasının korunmasını destekleyen stratejik bir adım olmuştur (Biçen ve Vural,2023).

1960 yılı itibarıyla Diyarbakır'da üç farklı konut yapısı türü belirginleşmiştir:

1. Geleneksel Diyarbakır evleri: Siyah bazalt taşından inşa edilen bu yapılar, şehrin geleneksel mimari özelliklerini yansıtmaktadır.
2. Kerpiçten yapılmış yığma yapılar ve gecekondular: Bu yapılar, daha düşük gelirli kesimlerin yaşadığı kenar mahallelerde yaygın olarak görülmektedir.
3. Betonarme evler ve apartmanlar: Yenişehir kesiminde bulunan bu modern yapılar, şehirdeki modernleşme sürecinin bir göstergesidir.

Bu dönemde, Melik Ahmet Caddesi'nin kamulaştırılarak yıkılması ve geniş bir cadde olarak yeniden düzenlenmesi önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Bu cadde etrafında, ticaret ve ulaşım aksları geliştirilmiş, şehirdeki ulaşım ağının işlevselliği artırılmıştır.

Belediye faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde, bu dönemde gerçekleştirilen önemli projeler şunlardır:

- Dağ Kapısı'nda halka açık bir park yapılmıştır, bu da şehirdeki yeşil alan miktarını artırmıştır.
- Surların kuzey tarafında, hem içte hem de dışta yeşil alanlarla çevrili bir düzenleme gerçekleştirilmiştir, bu da surların çevresindeki çevresel estetiği ve halkın yaşam kalitesini iyileştirmiştir.

- Yenişehir bölgesinde, altyapı ihtiyaçlarını karşılayan çeşitli iyileştirmeler yapılmıştır. Bu iyileştirmeler, bölgenin modernleşmesini ve kentsel gelişimini desteklemiştir.

Bu projeler, Diyarbakır'ın kentsel yapısının modernizasyonunu ve şehir planlamasının iyileştirilmesini hedefleyen önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir (Arslan, 1991).

Şekil 4.8 Diyarbakır Melik Ahmet Caddesi, 1950'li yıllar (Anonim).

Şekil 4.9 Diyarbakır, Sur, Kadı Hamamı ve çevresindeki geleneksel evler, 1961

1960-1980 Döneminin Sur İçine Yansıması

1960'lı yıllar, Türkiye'de önemli bir dönüşüm dönemi olarak kabul edilmektedir ve bu dönemde koruma alanında kayda değer adımlar 1961 Anayasası ile atılmıştır. Bu anayasa, devlet yapısında köklü değişikliklere, kurumsal yapıların yeniden oluşturulmasına ve yerel yönetimlerde yeniden yapılanmaya zemin hazırlamıştır.

Diyarbakır'da, 1965-1967 yılları arasında kentin imar planları 1/1000 ölçekli olarak hazırlanmıştır. Bu planlar çerçevesinde, ana yollar genişletilmiş ve tarihi dokuda bazı eski yapıların yıkılması ile cephelerinde tahribatlar meydana gelmiştir. Ana yollar boyunca ticaret bölgeleri belirlenmiş ve bu bölgelerde 3, 4 ve 5 katlı yapıların inşasına izin verilmiştir.

Merkeze yakın alanlarda ise, konut alanları ticaret alanlarına dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm, genellikle planlama kararlarına dayanmadan gerçekleştirilmiş olup, şehirdeki işlevsel ve estetik dengeleri etkilemiştir. Bu süreç, Diyarbakır'ın kentsel yapısının modernleşme sürecinde önemli değişikliklere neden olmuş ve şehir planlamasının dinamiklerini yeniden şekillendirmiştir (Kejanlı ve Dinçer, 2011).

1963-1973 yılları arasında, Diyarbakır'ın sur içindeki geleneksel evlerinin fiziksel yapısında belirgin bir bozulma yaşanmıştır. Artan nüfus, yeni şehir kesiminde ayırık

apartmanların yaygınlaşmasına ve imar planlarındaki değişiklikler nedeniyle bahçeli tek katlı evlerin yıkılarak yerlerine çok katlı apartmanların yapılmasına neden olmuştur. Bu dönemde gecekondulaşma da hızlanmış; iç kale alanları, Fiskaya etekleri, Benusen burcu etekleri ve Urfa Kapısı arasında kalan bölgelerde gecekondular yapıları yaygınlaşmıştır. Bu süreç, surların tahrip olmasına ve büyük mahallelerin oluşmasına yol açmıştır. Sur içindeki bu dönüşüm, surların fiziksel yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Ancak, sur içindeki ticaret alanları canlılığını ve ekonomik önemini korumayı başarmıştır. Bu durum, hem tarihi dokunun kaybına hem de kentsel işlevlerin değişimine işaret etmektedir (Arslan, 1991).

Şekil 4.10 1950-1980 yılları arası Diyarbakır Nebi Camisi ve çevresi (Anonim).

1972 yılında yürürlüğe giren 1605 sayılı yasa, anıtsal ve sivil mimarlık eserlerinin yanı sıra, çeşmeler, eski sokaklar ve meydancıklar gibi kültürel varlıkları da koruma kapsamına almıştır. Bu düzenleme çerçevesinde, Türkiye genelinde birçok ilde anıtsal yapılar ve çevreleri tescillenmiştir. Ancak, bu yasa yalnızca tescil işlemleriyle sınırlı kalmıştır ve daha kapsamlı bir koruma sağlanamamıştır.

1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı "Eski Eserler Yasası" ise tarihi eserlerin korunmasına yönelik daha etkili bir çerçeve sunmuştur. Bu yasa ile tarihi yapıların saptama, belgeleme ve tescil işlemleri yaygınlaştırılmış ve 1978 yılına kadar 30 kentte sit alanları ilan edilmiştir.

Diyarbakır özelinde, 1972 tarihli yasa kapsamında kale içindeki 115 anıtsal yapının ve çevrelerinin tescili gerçekleştirilmiştir. Ancak, 1980 yılına kadar Sur İçi bölgesinde sit

alanı ilan edilmemiş olması, koruma çabalarını sınırlı kılmıştır. Daha sonra yapılan tescil güncellemeleri ile birlikte, anıtsal yapıların yanı sıra 102 sivil yapının da koruma altına alınması sağlanmıştır. Bu süreç, anıtsal yapıların sayısının azalmasına yol açarken, sivil yapıların tescil edilmesiyle koruma kapsamının genişlemesini sağlamıştır. Bu genişleme, Diyarbakır'daki kültürel mirasın korunmasına yönelik önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Kejanlı ve Dinçer, 2011).

1980-1990 Döneminin Sur İçine Yansıması

1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu," Türkiye genelinde kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik önemli bir yasal çerçeve sunmuştur. Ancak, bu kanunun uygulanması sürecinde, sit alanı olarak ilan edilen bölgeler için koruma planlarının hazırlanması zaman almıştır. Diyarbakır'ın Suriçi bölgesi özelinde, 1984 yılında hazırlanan nazım imar planı, önceden belirlenen 1965 yılı imar planı kararları doğrultusunda yapılaşmanın sürmesine izin vermiştir.

1985 yılı uygulama planında ise Suriçi için herhangi bir koruma kararı alınmamış, bu durum yapılaşmanın kontrolsüz bir şekilde devam etmesine yol açmıştır. Bu dönemde, göç nedeniyle Suriçinde nüfus artışı yaşanmış ve kentsel koruma önlemleri yetersiz kalmıştır.

1988 yılında Suriçi, "Kentsel Sit Alanı" olarak ilan edilmiştir ve 1989 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun Diyarbakır bürosu kurulmuştur. Aynı zamanda, 3386 sayılı yasa ile Diyarbakır Belediyesi'ne Suriçi için koruma amaçlı bir imar planı hazırlama yetkisi verilmiştir. Bu süreçte geçici yapılaşma kararları uygulanmış ve yapılaşmaya çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Ancak, Koruma Amaçlı İmar Planı'nın resmi olarak uygulanmaya başlaması 1990 yılına kadar gecikmiştir. 1990 yılında hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı, Suriçi bölgesinin koruma stratejilerinin belirlenmesi açısından önemli bir adım olarak kabul edilmektedir (Kejanlı ve Dinçer, 2011).

1990'lı yıllarda, kırsal alanlardan kent merkezlerine yönelik yaşanan yoğun göç dalgası, Diyarbakır'ı önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreçte, Sur içindeki geleneksel konutların büyük bir kısmı satışa sunulmuş veya kiraya verilmiştir. Ancak, bu evlerin yeni sahiplerinin tarihsel ve kültürel değerlerini yeterince kavrayamaması, yapılar

üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Yeni kullanıcılar, konutları kendi kültürel ihtiyaçları ve yaşam koşullarına uygun şekilde yeniden düzenlemiş, çeşitli eklemeler yapmış ve evlerin plan şemalarını ve cephe düzenlerini değiştirmiştir. Bu değişiklikler, geleneksel konutların estetik ve yapısal bütünlüğünü bozmuş, dolayısıyla bu yapıların taşıdığı kültürel mirasın korunmasını zorlaştırmıştır (Arslan, 1991).

Şekil 4. 11 Diyarbakir Gazi Caddesi 1980'li yıllar (Anonim).

1990 Dönemi ve Sonrasının Sur İçine Yansıması

1990 yılı, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde meydana gelen "zorunlu göç" fenomeninin belirginleştiği bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu göç hareketleri, şehirlerdeki nüfus artışını tetikleyerek yapılaşma ve yoğunlaşma baskılarını artırmıştır. Diyarbakir, bu göçmen hareketlerinin yoğun olarak yöneldiği başlıca merkezlerden biri olmuştur. 1945 yılından itibaren Diyarbakir'in nüfusu sur dışı alanlara yayılmaya başlamış, 1990 yılı itibarıyla kentin toplam nüfusu 600.640 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfusun 106.545'i sur içi bölgesinde ikamet etmektedir. Bu veriler, Diyarbakir'daki demografik değişimlerin ve sur içindeki yerleşim düzeninin dönüşümünü net bir şekilde ortaya koymaktadır. Nüfus artışı, sur içindeki yapısal değişiklikleri etkilemiş ve bu süreç, tarihsel ve kültürel mirasın korunması açısından

önemli zorluklar yaratmıştır. Bu durum, hem sur içindeki yapılaşma sürecini hem de koruma stratejilerinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır (Kejanlı ve Dinçer, 2011).

1990 yılı, Diyarbakır'ın Suriçi bölgesinde göç hareketlerinin etkilerini belirgin şekilde ortaya koymuştur. Bu dönemde, kırsal alanlardan kente gelen yeni göçmenler, mevcut yapıların çevresine yerleşmiş ya da bu yapılarla aynı avlu içinde niteliksiz ve kaçak yapılar inşa etmiştir. Sonuç olarak, mevcut parsellerin bölünmesi ve nüfus yoğunluğundaki artış meydana gelmiştir. Ancak, Suriçinin sınırlı altyapısı, artan nüfus yoğunluğunu karşılayamamış ve bu durum, bölgedeki tarihi dokunun önemli ölçüde zarar görmesine neden olmuştur.

Suriçinin sınırlandırılmış alanı ve sürekli göç alması, tarihi yapıların korunmasını zorlaştırmış, bu da tarihi dokunun tahribatını hızlandırmıştır. Aynı yıl, Suriçi bölgesi "kentsel sit alanı" olarak ilan edilmiş ve bu kapsamda "Koruma Amaçlı İmar Planı" uygulanmaya konulmuştur. Bu plan, bölgenin korunması için hukuki bir temel oluşturarak, tarihi ve kültürel mirasın korunmasını hedeflemiştir. Ancak, uygulamanın etkinliği, mevcut yapılaşma ve göçmen baskısının yönetilmesi konularında karşılaşılan zorluklar nedeniyle sınırlı kalmıştır.

1990 yılında Suriçinin korunmasına yönelik hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yürürlüğe girmesiyle başlayan süreç, bölgede yeni yapılaşmaların yasal çerçeve içinde planlandığı bir dönemi işaret etmektedir. 1990 yılında Suriçi için hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı; konut, ticaret ve özel planlama alanları olmak üzere üç işlevli bölgelere ayrılmıştır. Konut alanları; geleneksel dokunun yoğun veya az olduğu bölgelere göre planlanmış, ticaret alanları ise dört farklı alt bölgeye ayrılmıştır. Ayrıca özel planlama alanlarında ise konut, eğitim, kültür, turizm ve ticaret işlevleri bir arada düzenlenmiştir. Konut alanlarında yoğunluk ve kat adedi olarak iki alt bölgeye ayrılmıştır: Geleneksel dokunun yoğun olduğu bölgelerde 2 kat, geleneksel dokunun az yoğun olduğu bölgelerde ise 4 kat olarak belirlenmiştir. Ticaret alanlarında ise şu kararlar alınmıştır: Geleneksel ticaret dokusunun hâkim olduğu bölgelerde 3 kat, geleneksel doku özelliklerinin tahrip olduğu bölgelerde bitişik düzenle 4 ve 5 kat, turizm, konaklama, eğlence ve büro hizmetlerinin sunulduğu bölgelerde ise 6 katlı yapılaşma kararı alınmıştır (Kejanlı ve Dinçer, 2011).

Özetle, 1930'lar ve 1940'lar boyunca gerçekleştirilen yol açma projeleri, geleneksel kent dokusunun bozulmasına yol açmış ve yüksek yoğunluklu yapılaşmanın önünü açmıştır. Özellikle Urfa Kapısı ve Dağ Kapısı'na uzanan ana yol akslarının inşası, kent merkezindeki tarihi ve kültürel yapıların tahribatına neden olmuştur. Bu dönemde uygulanan imar planları, yapılaşmayı teşvik ederken tarihi yapıların korunmasına yeterince önem vermemiştir. Bu durum, kentsel dönüşüm sürecinde geleneksel dokunun kaybını hızlandırmış ve yüksek yapılaşma stratejilerini desteklemiştir.

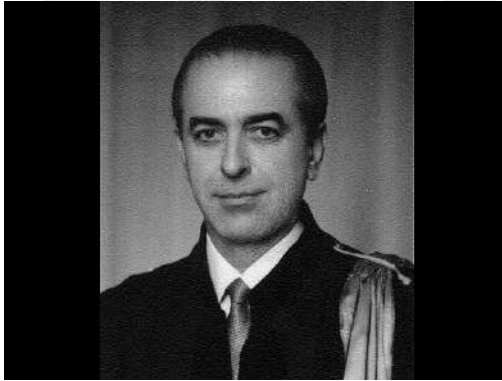

Şekil 4.12 2024 yılında Diyarbakır Suriçi Sokak Görünümü

5.MİMAR DOĞAN ERGİNBAŞ'IN HAYATI VE ESERLERİ

Prof. Dr. Faik Doğan Erginbaş, öğretmen Ali Nihat Erginbaş ve Ayşe Nedimenin oğlu olarak 1919 yılında Çanakkale’de doğmuştur. Mimarlık serüveni, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ne girişle başlamıştır. Bu süreçte, Emin Onat, Paul Bonatz, Clemens Holzmeister, Orhan Safa ve Mukbil Gökdoğan gibi önde gelen mimar ve akademisyenlerden eğitim almıştır. 1 Haziran 1944 tarihinde mezuniyetini tamamladıktan sonra, aynı yıl İstanbul Teknik Üniversitesi’nde asistan olarak göreve başlamıştır. Prof. Dr. Erginbaş, akademik kariyerine 1954 yılında doçent olarak devam etmiş ve 1962 yılında profesör unvanını almıştır. 1977 yılına kadar üniversitede mimarlık eğitimi vermeye devam etmiştir. Akademik başarılarının yanı sıra, mimarlık pratiğine ve mesleki sorunların çözülmesine de önemli katkılarda bulunmuştur. Mimarlığın gelişimine ve meslektaşlarıyla ortak bir paydada buluşmaya inanan Erginbaş, Türk Mimarlar Odası’nın kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Türk Mimarlar Odası İdare Heyeti, 20 Aralık 1954 tarihinde İstanbul Teknik Üniversitesi merkez binasında ilk toplantısını gerçekleştirmiş olup, bu toplantıda Doğan Erginbaş muhasip (sayman) olarak seçilmiştir (Alçım, 2022).

Şekil 5.1 Mimar Doğan Erginbaş (Google görseller-Anonim)

5.1 Mimar Doğan Erginbaş’ın Başlıca Eserleri

Prof. Dr. Faik Doğan Erginbaş, Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığının önde gelen isimlerinden biridir. Mimarlık kariyerinde, İstanbul Radyo Evi ve Çanakkale Şehitleri Anıtı gibi önemli ve simgesel projeleri hayata geçirmiştir. Mesleki ve akademik yaşamı boyunca kapsamlı araştırmalar yapmış ve bu alanda önemli katkılarda bulunmuştur. Erginbaş’ın, Anıt-Kabirler, Zafer ve Asker Anıtları ile Diyarbakır Evleri konularındaki akademik çalışmaları, onun hem mimarlık pratiği hem de akademik bilgisi açısından derin bir uzmanlık geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar,

Türk mimarlık tarihinde ve kültürel mirasın korunmasında önemli bir yere sahiptir (Alçım, 2022).

Tablo 5.1. Mimar Doğan Erginbaş'ın Başlıca Eserleri

1945:İstanbul Radyo Evi(Harbiye,İstanbul)

1954-1960:Çanakkale Şehitleri Anıtı(Çanakkale)

1954:Diyarbakır Evleri Kitabı(Diyarbakır)

5.1.1 1945:İstanbul Radyo Evi

6 Mayıs 1927 tarihinde, Sirkeci'deki Büyük Postane Binası'nın bodrum katında programlı radyo yayınına başlayan İstanbul Radyosu'nun stüdyo ihtiyacını karşılamak üzere, 1939 yılında Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından bir proje yarışması düzenlenmiştir. Prof. Dr. Faik Doğan Erginbaş, meslektaşları Ömer Güney ve İsmail Utkular ile birlikte bu proje yarışmasına katılmıştır. Sunmuş oldukları proje, 74 proje arasından birincilik ödülüne layık görülmüştür. Proje, klasik mimari tarzı temsil etmesi nedeniyle Ankara Halkevi'nde ve İstanbul'da sergilenmiştir. İstanbul Radyo Evi'nin yapımına 11 Kasım 1945 tarihinde Harbiye'de başlanmış ve inşaat, dört yıl süren bir süreç sonunda tamamlanmıştır. 19 Kasım 1949 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından hizmete açılan İstanbul Radyo Evi, Erken Cumhuriyet dönemi mimarlığının önemli simgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yapı, dönemin mimari anlayışını ve işlevsel tasarım ilkelerini yansıtan önemli bir örnek teşkil etmektedir (Alçım, 2022).

Şekil 5.2 İstanbul Radyo Evi
(1960'lı yıllar)(Google görseller-Anonim)

Şekil 5.3 İstanbul Radyo Evi
(Günümüz)(Google görseller-Anonim)

5.1.2 1954-1960:Çanakkale Şehitleri Anıtı

Prof. Dr. Faik Doğan Erginbaş, Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığının önemli simgelerinden biri olarak kabul edilen birçok esere imza atmıştır. Bu eserler arasında, kariyerinin en belirgin dönüm noktalarından biri olan Çanakkale Şehitleri Abidesi (Çanakkale Zafer ve Meçhul Asker Anıtı) öne çıkmaktadır. 1915 yılında Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale cephesinde şehit düşen 210 bin askerin anısına, Milli Savunma Bakanlığı tarafından 1944 yılında bir anıt projesi yarışması düzenlenmiştir.

O dönemde İstanbul Teknik Üniversitesi'nde son sınıf öğrencisi olan Doğan Erginbaş, aynı okulda eğitim gören arkadaşı İsmail Utkular ile birlikte bu yarışmaya katılmıştır. Erginbaş ve Utkular'ın birlikte hazırladıkları proje, 37 proje arasından "sade, asil ve görkemli" olarak değerlendirilen ve birincilik ödülü kazanan projedir.

Projenin inşasına 19 Nisan 1954 tarihinde başlanmış, ancak dönemin maddi imkânsızlıkları nedeniyle inşaat tamamlanamamıştır. 18 Ocak 1958'de Milliyet Gazetesi tarafından başlatılan ulusal yardım kampanyası sonucunda toplanan bağışlarla inşaat çalışmalarına yeniden başlanmış ve 21 Ağustos 1960 tarihinde, Anafartalar Zaferi'nin 45. yıl dönümünde, dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay tarafından resmi açılışı gerçekleştirilmiştir. Çanakkale Şehitleri Abidesi, Türk mimarlığının ve ulusal hafızanın önemli bir simgesi olarak kabul edilmektedir (Alçım, 2022).

Şekil 5.4 Çanakkale Şehitleri Anıtı (Google görseller-Anonim)

5.1.3 Diyarbakır Evleri Kitabı

Prof. Dr. Faik Doğan Erginbaş, 1977 yılında emekli olana kadar akademik ve mesleki çalışmalarına devam etmiştir. Erginbaş'ın mimarlık dünyasına katkılarının biri, 1954 yılında Diyarbakır'da yaptığı araştırmaların sonucu hazırladığı Diyarbakır Evleri kitabıdır. Bu çalışma, Diyarbakır evlerinin duvarları, avluları ve sokakları üzerindeki detaylı incelemeleriyle dikkat çekmektedir. Bu kapsamlı inceleme, 24 Ekim 1952 tarihinde yapılan doçentlik sınavında jüri tarafından kabul edilmiş ve 1954 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) tarafından yayımlanmıştır. Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri üzerine yaptığı bu çalışma, mimarlık araştırmalarında önemli bir referans kaynağı olarak kabul edilmekte ve günümüzde de etkili bir kaynak olarak kullanılmaktadır (Alçım, 2022).

Prof. Dr. Faik Doğan Erginbaş'ın *Diyarbakır Evleri* başlıklı çalışması, iki ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölüm: Kaynaklar ve Literatür İncelemesi

Bu bölümde, Diyarbakır Evleri hakkında mevcut literatür ve kaynaklar detaylı bir şekilde sunulmuştur. İncelenen kaynaklar şunlardır:

- Albert Gabriel'in *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale* (Türkiye'nin Doğusundaki Arkeolojik Geziler) adlı eseri (1940),
- Elisée Reclus'un *Nouvelle Géographie Universelle* (Yeni Coğrafi Evren) adlı eseri (1884),
- Basri Konyar'ın *Diyarbakır Yıllığı*, Cilt 3 (1936),
- Muvaffak Uyanık'ın *Realite* dergisindeki makaleleri,
- Rüştü Üçler'in *Bayındırlık Dergisi* (1942-43, s. 7) makaleleri,

- Haluk Togay’ın *Arkitkt* dergisindeki makaleleri (1947, s. 187-188),
- Kemal Ergüvanlı’nın *Teknik Üniversite Dergisi* makaleleri.

İkinci Bölüm: Diyarbakır Evleri Üzerine Araştırmalar

Bu bölüm, Erginbaş’ın elde ettiği veriler doğrultusunda Diyarbakır Evleri’ni üç ana başlık altında incelemektedir:

- **Şehir ve İklim Bilgileri:** İlk kısımda, Diyarbakır şehrinin coğrafi konumu, iklimi ve tarihi özellikleri hakkında özet bilgiler sunulmuştur.
- **Malzemeler ve Yapım Sistemleri:** Bu bölümde, Diyarbakır evlerinde kullanılan malzemeler (bazalt, kalker, tuğla, kiremit, toprak, kerpiç, çini, mermer, beyaz derz, desenler, kavak, ceviz, renkli camlar) ve yapım sistemleri (damlar, tavanlar, saçaklar, döşemeler, duvarlar, parmaklıklar, pencereler, kapılar, eyvan kemerleri, çörlenler) hakkında kapsamlı veriler sunulmuştur.
- **Rölöve ve Restorasyon Çalışmaları:** Üçüncü kısımda, Diyarbakır’da rölöve ve restorasyon projesi çalışmalarını gerçekleştirdiği 11 yapıyı detaylı bir şekilde incelemiştir. Bu yapılar, dönemin modern belgeleme tekniği olan çizimlerle sunulmuştur. İncelenen yapılar beş ev, dört konak ve iki köşkten oluşmaktadır.

Tablo 5.2. Mimar Doğan Erginbaş'ın İncelemiş Olduğu Evlerin Listesi

EV	• CAHİT SITKI TARANCI EVİ- Cami Kebir Mahallesi, Ziya Gökalp Sokak, 334 Ada, 3 Parsel, No:3 • EV-Savaş Mahallesi Palancılar Sokak 381 Ada 32 Nolu Parsel • EV-Savaş Mahallesi Ali Emiri Sokak 385 Ada 11 Nolu Parsel • EKREM OCAK EVİ-Süleyman Nazif Mahallesi, Ocak Sokak 8C,442 numaralı ada,4 numaralı parsel • ZİYA GÖKALP EVİ-Ziya Gökalp Mahallesi, Gökalpler Sokak, Ada 407,Parsel 1-12,No:4
KONAK	• İSKENDER PAŞA KONAĞI- İskender Paşa Mahallesi, Telgrafhane Sokak,134 numaralı ada,43 numaralı parsel • BEHRAM PAŞA KONAĞI- Ziya Gökalp Mahallesi, Bayram Paşa Sokak,396 numaralı ada,21 numaralı parsel,No:32 • GEVRANİLER KONAĞI- Nebi Cami Çevresi,Gazi Caddesi üzerinde • PİRİNÇÇİLER KONAĞI- Cami Kebir Mahallesi,Pirinççiler Sokağı
KÖŞK	• KAVS KÖŞKÜ-Kavs Mahallesi (Kavs Düzlüğü), Sur/Diyarbakır • GAZİ KÖŞKÜ-Merkez, Köşkler Mahallesi Eski Mardin Yolu, Gazi Köşkü Tesisleri Üzeri, 569 nolu ada, 11 parsel

6. ERGİNBAŞ'IN İNCELEDİĞİ EVLER VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMLARI

1950'li yıllarda Doğan Erginbaş'ın "Diyarbakır Evleri" adlı doçentlik tezinde yer alan 9'u sur içinde 2'si sur dışında olmak üzere 11 geleneksel Diyarbakır evi incelenmiştir. Bu evlerin ikisi köşk, dördü konak ve beşi evdir. Suriçinde yer alan yapılar:

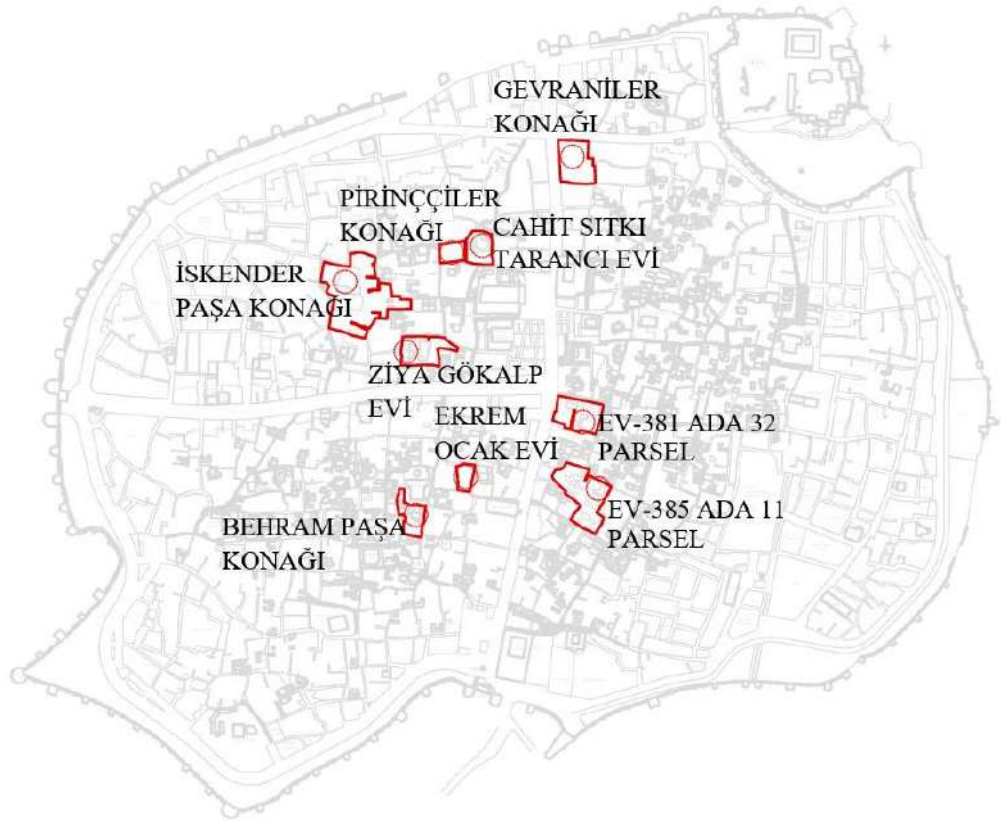
- **CAHİT SITKI TARANCI EVİ**-Cami Kebir Mahallesi, Ziya Gökalp Sokak, 334 Ada, 3 Parsel, No:3
- **EV - Savaş Mahallesi Palancılar Sokak 381 Ada 32 Nolu Parsel**
- **EV -Savaş Mahallesi Ali Emiri Sokak 385 Ada 11 Nolu Parsel**
- **EKREM OCAK EVİ**-Süleyman Nazif Mahallesi, Ocak Sokak 8C,442 numaralı ada,4 numaralı parsel
- **ZİYA GÖKALP EVİ**-Ziya Gökalp Mahallesi, Gökalpler Sokak, Ada 407, Parsel 1-12,No:4
- **İSKENDER PAŞA KONAĞI**-İskender Paşa Mahallesi, Telgrafhane Sokak, 134 numaralı ada,43 numaralı parsel
- **BEHRAM PAŞA KONAĞI**-Ziya Gökalp Mahallesi, Bayram Paşa Sokak,396 numaralı ada, 21 numaralı parsel, No:32
- **GEVRANİLER KONAĞI**-Nebi Cami Çevresi, Gazi Caddesi Üzerinde
- **PIRİNÇÇİLER KONAĞI**-Cami Kebir Mahallesi, Pirinççiler Sokağı

Sur dışında yer alan yapılar:

- **KAVS KÖŞKÜ**-Kavs Mahallesi (Kavs Düzlüğü), Sur/Diyarbakır
- **GAZİ KÖŞKÜ**-Merkez, Köşkler Mahallesi Eski Mardin Yolu, Gazi Köşkü Tesisleri Üzeri, 569 nolu ada, 11 parsel

Doğan Erginbaş'ın çizmediği fakat tezinde çizimlerine yer verdiği Rüştü Üçler'in makalesinden aldığı yapılar:

- **OSMAN OCAK EVİ**
- **ARİF BEY EVİ**(Süleyman Nazif Evi)
- **BAYRAM GÜLLAÇ EVİ**
- **CEMİL PAŞA KONAĞI**

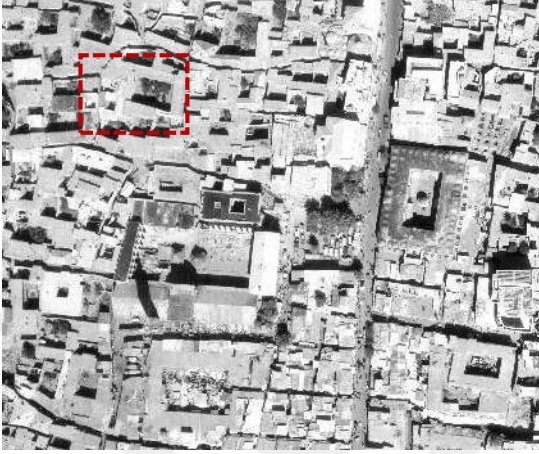

Şekil 6.1 Doğan Erginbaş'ın incelediği Suriçinde yer alan 9 yapının konumu

6.1 Cahit Sıtkı Tarancı Evi

Mimar Doğan Erginbaş'ın doçentlik tezinde "Trahom Hastanesi" olarak adlandırılan yapı, günümüzde Cahit Sıtkı Tarancı Evi olarak bilinmektedir. Bu yapı, 1937 yılının Ekim ayında trahom hastalığı ile mücadele amacıyla kiralanmış ve bu bağlamda "Trahom Hastanesi" olarak işlev görmüştür. Evin sahibi, ünlü Türk şairi, yazar ve çevirmen Cahit Sıtkı Tarancı'nın ailesidir. Tarancı ailesi, pirinç ziraatı ve ticaretiyle tanınan 'Pirinççizadeler' olarak bilinir. 1733 yılında inşa edilen bu tarihi ev, Cumhuriyet'in 50. yıl dönümünde, yani 29 Ekim 1973 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından satın alınmış ve Cahit Sıtkı Tarancı'nın anısını yaşatmak amacıyla müze olarak düzenlenmiştir. Yapı, bu süreçte iki onarım geçirmiştir. İlk onarım, müze olarak kullanılmaya başlandığı 1973 yılında gerçekleştirilmiştir. İkinci onarım ise 1 Mayıs 2011 ile 1 Ağustos 2012 tarihleri arasında yapılmıştır. Şu anda, yapı restore edilme aşamasında olduğundan, müze ziyarete kapalıdır. Cahit Sıtkı Tarancı Evi, Diyarbakır'ın Sur ilçesinin kuzeybatı bölümünde, Cami Kebir Mahallesi'nde, Ziya Gökalp Sokak üzerinde yer almaktadır. Yapı, 334 nolu ada, 3 nolu parselde kayıtlıdır.

Ziya Gökalp Sokak boyunca çeşitli işlevlere sahip yapılar bir arada bulunmaktadır. Yanında Ahmet Arif Müzesi, karşısında kullanılmayan bir ev ile bu evin bitişiğinde bir lokanta ve açık otopark yer almaktadır. Sokak üzerinde ayrıca, işlevi kafe olarak değiştirilmiş geleneksel evler de mevcuttur.

Şekil 6.2 Suriçi alanında Cahit Sıtkı Tarancı'nın Evi
1966 yılına ait hava fotoğrafı
(T.C. M.S.B. Harita Genel Müdürlüğü)

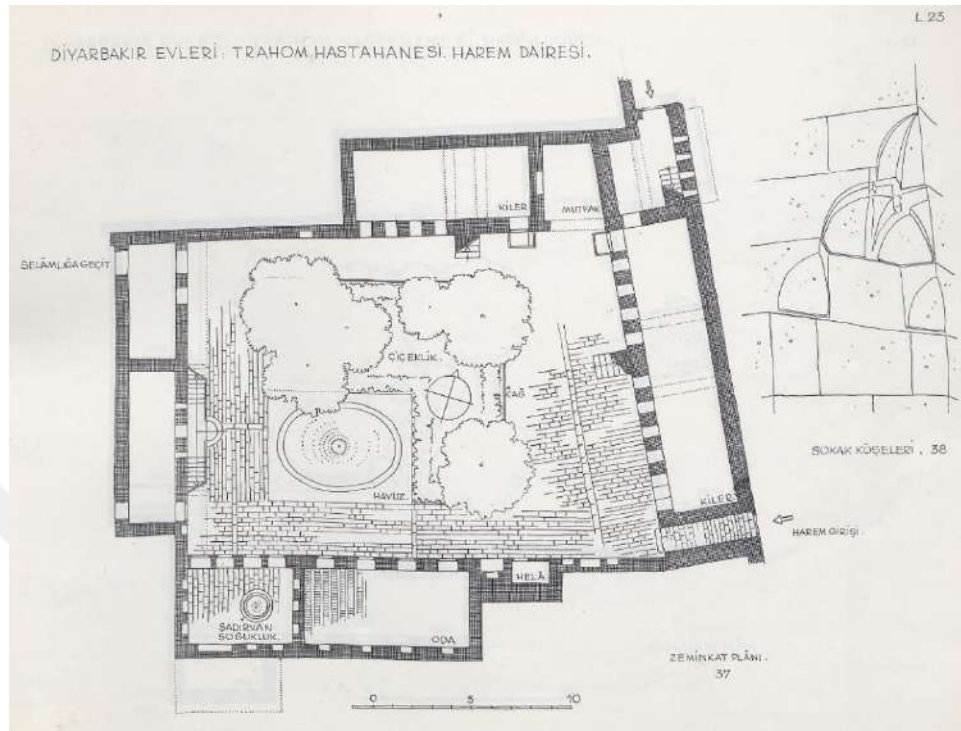
Şekil 6.3 Suriçi alanında Cahit Sıtkı Tarancı'nın
Evi'nin Günümüz Durumu
(Google Earth)

6.1.1 1950'li yıllardaki durumu

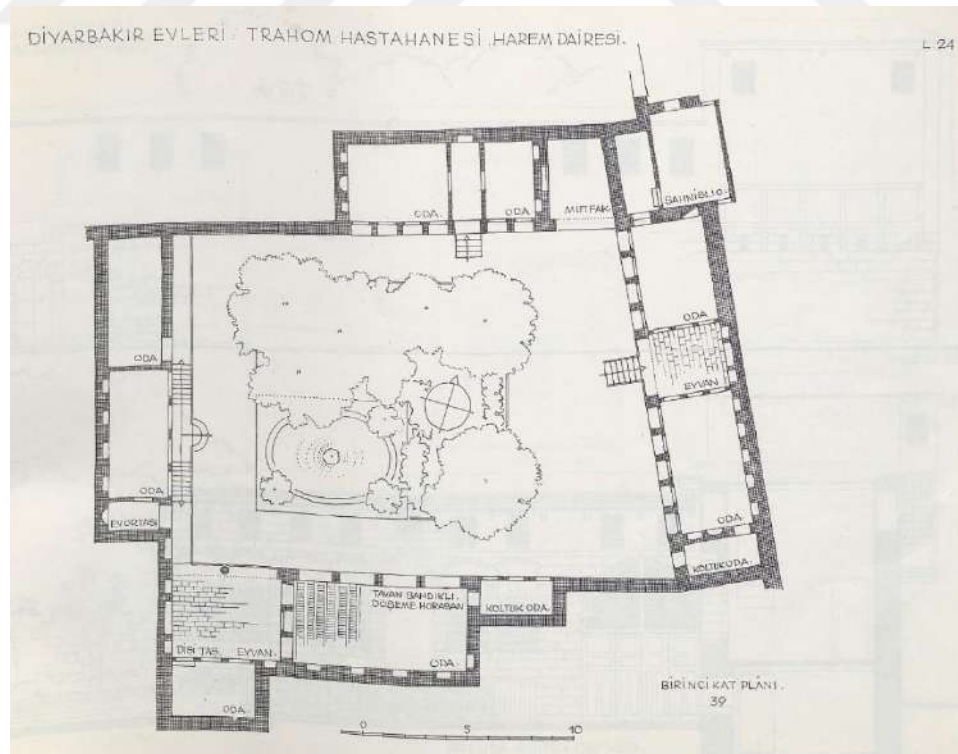
6.1.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş (1954), evin mimarisini şu şekilde anlatmıştır: “Bu ev bir harem dairesine aittir. Yapı 4 kanatlıdır. Doğudaki sokaktan yapıya girilir. Sokak arası oradan da avluya ulaşılır. Evin yazlık eyvanı güney kanattadır. Yazlık eyvan üst katta olup buraya batı kanatta yer alan karşılıklı bakışan merdivenlerden giriş sağlanır. Yazlık eyvanın önü açık olup kuzeye bakar. Yazlık eyvandan iki odaya geçilir. Yazlık eyvanın altında soğukluk ve yanında bir oda onun da yanında hela bulunur. Avlunun batı kanadında selamlıkla irtibatlı geçitler ve bunların da üzerinde mevsimlik odalar bulunur. Avlunun doğu kanadında orta yerde kemerli bir gözlü eyvana çıkılır. Buradan avluya bakan odalara geçilir. Bunların birinden(dolap kapı) gizli küçük bir odaya, diğerinden yukarıda ev ortası ve oradan da cumbalı odaya geçilir. Bu kısmın altında da ikinci bir sokak arası ve kapısı vardır. Bu sokak arasından avluya bakan odaya çıkıldığı gibi bu odanın altındaki kilere de ulaşılır. Avlunun kuzey kanadında birkaç basamakla ev ortasına çıkılır. Buradan avluya bakan iki odaya geçilir. Kuzey kanadın bodrumunda kiler ve zeminde mutfak vardır. Avluda parmaklıkla çevrili çiçeklik ve büyükçe bir oval

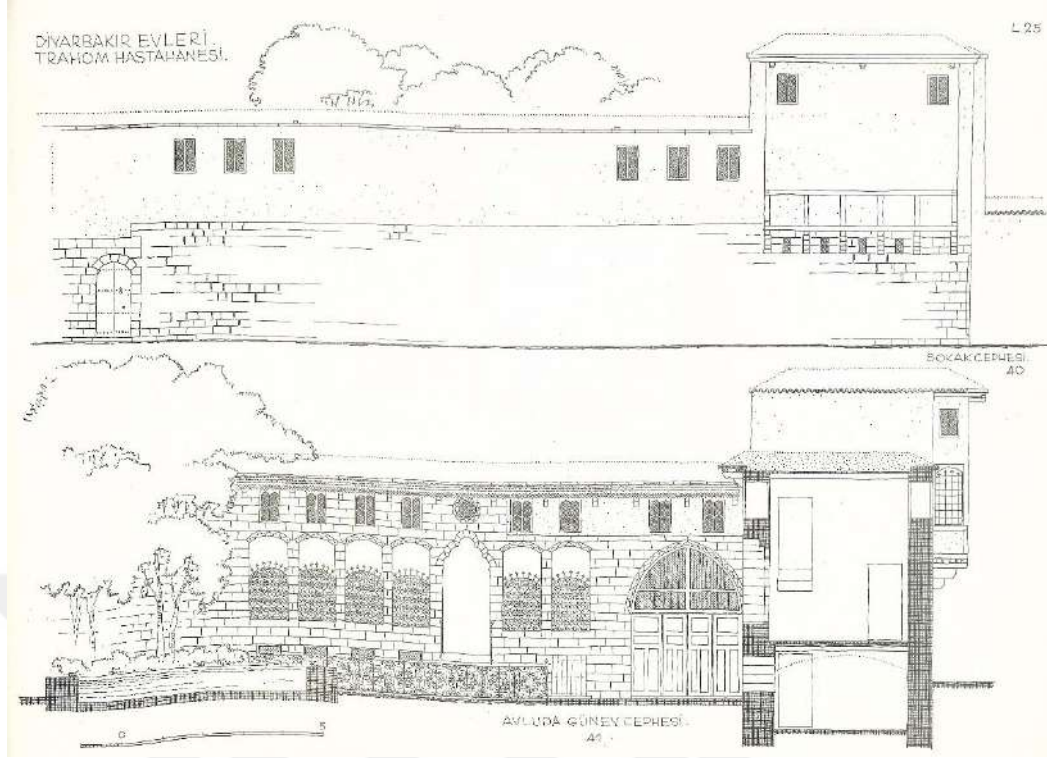
havuz vardır. Avlu taş ile kaplıdır. Kırık kemer, müdahaleli kemer, basık kemer ve beyaz renkli nakışlar kullanılmıştır.”

Şekil 6.4 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) zemin kat planı

Şekil 6.5 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) birinci kat planı

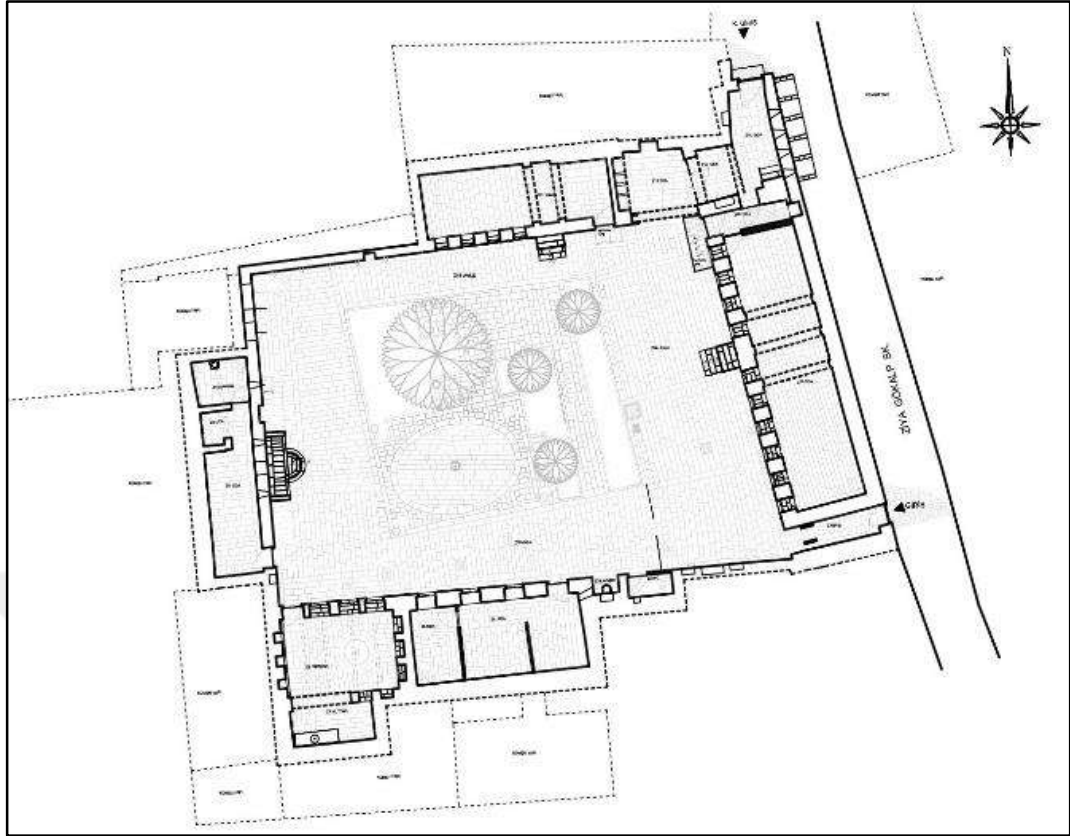
Şekil 6.6 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakir Evleri adlı kitabından (1954) sokak cephesi ve avludan kuzey kanat güney cephesi

6.1.2 Günümüzdeki durumu

6.1.2.1 Mimari özellikleri

Plan ve işlevsellik özelliği

Yapı 4 kanattan oluşmaktadır. Yapıya giriş Ziya Gökalp sokağından olup doğu kanat güney köşeden sağlanır. Yapı tipik bir geleneksel Diyarbakir evini yansıtır. Orta avlulu plan tipine örnektir. Pencereleli güneye bakan kuzey kanat evin kışlık bölümüdür. Pencereleli kuzeye bakan güney kanat ise yazlık bölümüdür. Doğru ve batı kanatlar ise mevsimliklerdir. Kuzey kanat bodrum ve zemin kattan oluşur. Kuzey kanat bodrum katına avludan 4 basamak inilerek ulaşılır. Bodrum kat kapısı tek kanatlı olup ahşap doğramadan yapılmıştır. Bodrum kat 4 pencereyle avluya açılır. Pencere doğramaları ahşap olup tek kanatlıdır. Duvar yüzeyleri kaba yonu ve kesme taş örgüye sahip olup sıvanmış duvar yüzeyi de vardır. Bodrum kat 2 adet basık taş kemere sahiptir. Bu kemerlere oturan sal taşları vardır. Bodrum kat tavan döşemesi ahşap kirişleme ve sal taşlarından oluşur. Ahşap kirişlemeler yeşil rengine boyanmıştır.

Şekil 6.7 Zemin kat planı (Bu plan, Proje Müellifi Diyarbakır Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü danışmanlığında, 2017 yılında çizilmiştir.)

Şekil 6.8 Kuzey kanat bodrum kat girişi

Şekil 6.9 Kuzey kanat bodrum kat merdivenleri

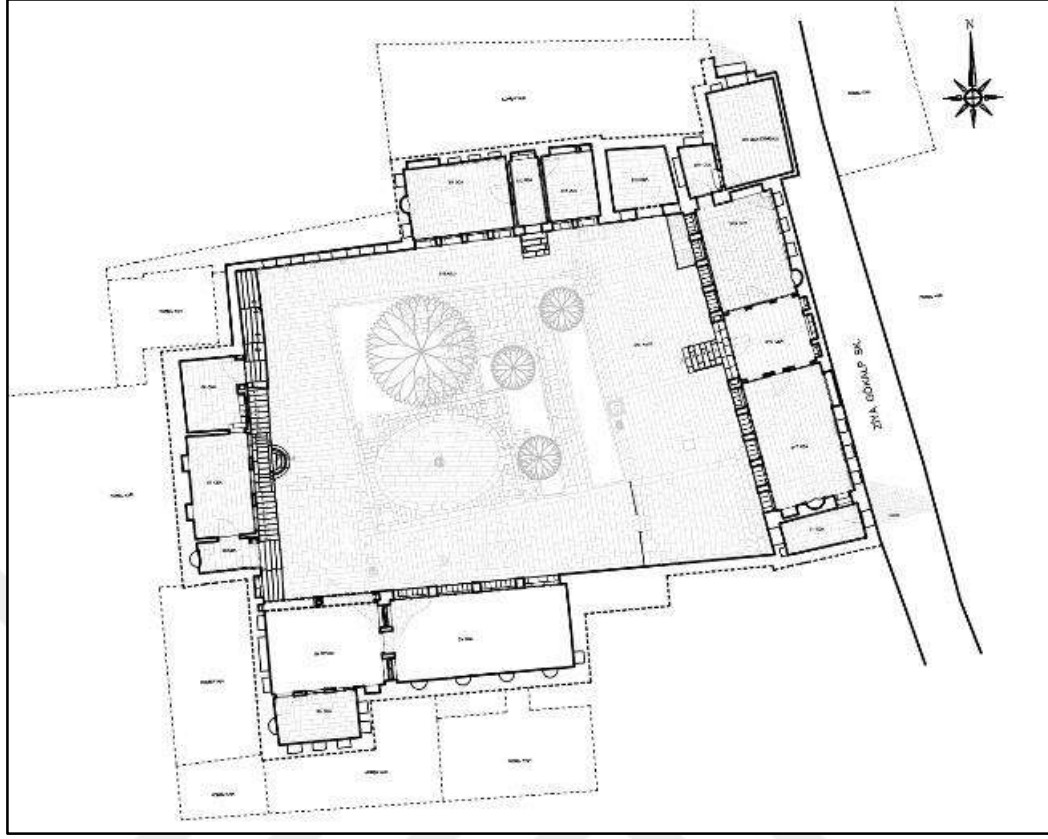

Şekil 6.10 Kuzey kanat bodrum kat pencereleri

Şekil 6.11 Kuzey kanat bodrum kat genel görünüm

Kuzey kanat zemin katında ise bir sofa, sofayla bağlantılı karşılıklı iki oda yer alır. Bu odalara avludan 5 basamak çıkılarak ulaşılır. Kuzey kanat zemin katında doğu köşede yer alan mutfak ise avluyla aynı kotta yer alır. Mutfağın batı duvarında taştan yapılmış bir ocak yer alır. Mutfağın güney duvarında ise tek açıklıklı basık sivri kemer ve bunun da üzerinde 2 adet damla tepe penceresi bulunur. Mutfağın kat yüksekliği 5.18 m'dir. Zemin döşemesi bazalt taştır. Tavan ahşap kirişleme olup yeşil renge boyanmıştır. Mutfağın duvar yüzeyleri kesme taş + sıvalıdır. Yapının 2.girişi kuzey kanattan sağlanır. Kuzey kanat doğu köşede yer alan bu girişten bağlantılı mutfağa geçiş sağlanır.

Şekil 6.12 Birinci kat planı(Bu plan, Proje Müellifi Diyarbakır Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü danışmanlığında,2017 yılında çizilmiştir.)

Kuzey kanat zemin katında sofanın batısında yer alan oda oldukça gösterişlidir. 4 adet basık taş kemer pencerelerle avluya açılır. Bu pencerelerin tam üstünde 4 adet tepe penceresi yer alır. Pencere kemerleri casla süslenmiştir.Pencere doğramaları ahşaptan olup 4 kanatlıdır.

Odanın batı duvarında şahnişli bir niş vardır. Bu nişin her iki yanında da nişler bulunur.Odanın kuzey duvarında da biri büyük diğer üçü aynı boyutta olan küçük nişler vardır.Odanın duvar yüzeyleri kesme taş+sıvadır.

Oda döşemesi taş döşemedir.Tavan ahşap kirişleme olup tomruklar yeşil renge boyanmıştır .Sofanın doğusunda yer alan oda ise diğer odaya göre oldukça küçük ve sadedir. 2 adet basık taş kemerli pencerelerle avluya açılır.Bunlarında üzerinde 2 adet tepe penceresi bulunur. Görüntü olarak batı odasıyla aynıdır. Duvar yüzeyleri kesme taş+sıvadır.Odanın kuzey duvarında biri büyük biri küçük niş bulunur .Aynı zamanda büyük nişin altına da bir küçük niş daha bulunur. Erginbaş'ın tezinde yer alan bu oda çiziminde günümüzden farklı olarak niş detayı görmekteyiz. 1950 senesinde çizilen

odanın doğu duvarında 2 adet niş açıklığı gösterilmiştir. Günümüz halinde ise bu niş açıklıkları bulunmamaktadır.

Şekil 6.13 Kuzey kanat kuzey girişi

Şekil 6.14 Kuzey kanat girişi doğu kanatla irtibatlı kapılar

Şekil 6.15 Kuzey kanat mutfak

Şekil 6.16 Kuzey kanat 3 dilimli kemer açıklığı

Şekil 6.17 Kuzey kanat sofanın batısında kalan oda

Şekil 6.18 Kuzey kanat sofanın doğusunda kalan oda

Batı kanat zemin ve birinci kattan oluşur. Zemin kata giriş batı kanadın güney köşesinden bir kapıyla sağlanır. Zemin katında birbiriyle bağlantılı 3 oda yer alır. Bu odaların avluya bakan tepe pencereleri vardır. Batı kanat zemin katında kuzey köşede kapatılmış bir kapı ve pencere yer alır. Batı kanat birinci katına ulaşım karşılıklı birbirine bakan merdivenlerden sağlanır. Batı kanat birinci katında birbiriyle bağlantılı

3 oda yer alır. Batı kanat birinci katında kuzey ve güney köşeden girilen birer kapı bulunur. Bu kapılardan ortadaki odaya ulaşılır. Bu ortadaki oda 3 pencereyle avluya açılır. Kuzey köşede yer alan diğer oda ise bir pencereyle avluya açılır. Güney köşede yer alan oda da ise pencere açıklığı bulunmaz. Bu oda sadece bir aralık görevi üstlenir.

Şekil 6.19 Batı kanat bakışıklı merdivenler

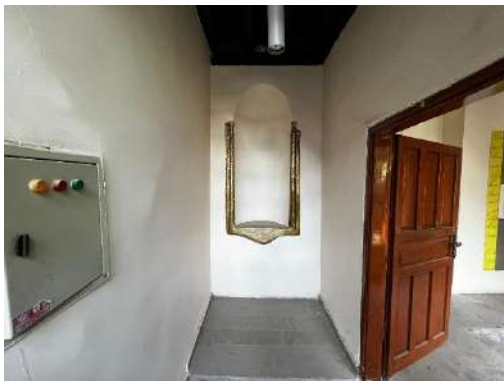
Şekil 6.20 Batı kanat kapatılmış kapı ve pencere boşluğu(selamlıkla irtibatlı)

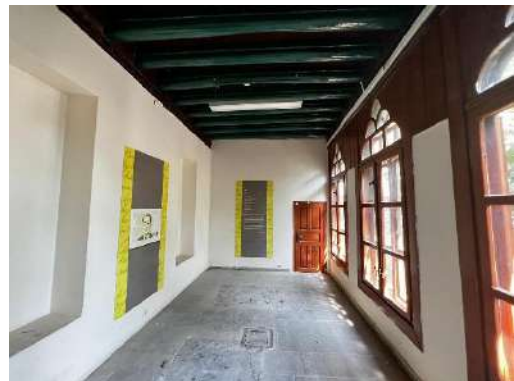
Şekil 6.21 Batı kanat zemin kata giriş kapısı

Şekil 6.22 Batı kanat zemin kat odası

Şekil 6.23 Batı kanat birinci kat aralık

Şekil 6.24 Batı kanat birinci kat aralıkla bağlantılı oda

Güney kanat; zemin kat ve birinci kattan oluşur. Güney kanat zemin katında yer alan batı köşedeki odaya avludan 3 basamakla inilerek ulaşılır. Bu odada 38 dilimli serdap

bulunur. Diyarbakır evlerinde yazın serinlemek amacıyla yapılan bu serdaplar nitelikli bazı evlerde görülür. Serdaplı odanın güney duvarına bitişik bir oda yer alır. Serdaplı oda 3 pencereyle avluya açılır. Güney kanat zemin katı doğu köşede ise bir wc, bir çeşme ve bir oda yer alır. Bu oda 3 pencereyle avluya açılır. Güney kanat birinci katına, batı kanata bitişik karşılıklı bakışan merdivenlerden güneye bakan merdivenlerle sağlanır. Güney kanat birinci katında iki gözlü eyvan yer alır. Bu eyvanın güney duvarına bitişik bir oda bulunur. Bu oda 2 pencereyle eyvana açılır. Eyvanın doğu duvarına bitişik diğer bir oda yer alır. Bu oda 4 pencereyle avluya, 2 pencereyle de eyvana açılır.

Şekil 6.25 Güney kanat zemin kat batı köşedeki serdaplı odaya giriş

Şekil 6.26 Güney kanat zemin kat serdaplı oda genel görünüm

Şekil 6.27 Güney kanat birinci kat eyvan doğu duvarı

Şekil 6.28 Güney kanat birinci kat eyvan 2 gözlü kemer açıklığı

Şekil 6.29 Güney kanat birinci kat eyvanının doğusundaki oda genel görünüm

Şekil 6.30 Güney kanat birinci kat eyvanının doğusundaki oda genel görünüm

Şekil 6.31 Güney kanat zemin kat doğu köşedeki oda girişi

Şekil 6.32 Güney kanat doğu köşesi

Doğu kanat güney köşeden yapıya giriş sağlanır. Doğu kanat; bodrum, zemin ve birinci kattan oluşur. Avludan 4 basamak inilerek bodrum kata ulaşılır. Doğu kanat bodrum katı 10 pencereyle avluya açılır. Avludan 6 basamak çıkılarak zemin kata ulaşılır. Doğu kanadın ortasında yer alan sofanın sağında bir oda ve bu odayla bağlantılı bir oda bulunur. Sağında bulunan ilk oda 2 pencereyle sofaya, 5 pencereyle avluya açılır. Bu odayla bağlantılı doğu kanat girişin üstünde yer alan ikinci odada ise 2 pencere açıklığı yer alır. Bunlardan biri sokağa bakar diğeri ise avluya bakar. Sofanın solunda yer alan ilk odada kendisiyle bağlantılı iki odaya sahiptir. Bu oda 2 pencereyle sofaya, 4 pencereyle avluya açılır. Bu odayla ilişkisi olan diğer odaya geçiş bu odanın kuzey duvarı sol köşede yer alan kapıyla sağlanır. Bu iki oda arasında 1.30 m kot farkı vardır. İkinci oda yüksektedir. Bu ikinci odayla bağlantılı Ziya Gökalp sokağına bakan bir cumba odası yer alır. Bu cumba odasıyla ikinci oda arasında da 0.61 m kot farkı vardır. Cumba odası daha yüksektedir.

Şekil 6.33 Doğu kanat yapı girişi

Şekil 6.34 Doğu kanat yapı girişi tavanı

Şekil 6.35 Doğu kanat birinci kat sofanın güneyindeki odanın genel görünümü

Şekil 6.36 Doğu kanat birinci kat sofanın kuzeyindeki odanın genel görünümü

Şekil 6.37 Doğu kanat birinci kat sofanın kuzeyindeki oda içerisinde cumba odasına çıkan merdivenler

Şekil 6.38 Doğu kanat birinci kat cumba odasından önceki geçiş odası

Şekil 6.39 Doğu kanat birinci kat cumba odasından önceki geçiş odası ahşap tavanı

Şekil 6.40 Doğu kanat birinci kat cumba odası kuzey duvarı

Şekil 6.41 Doğu kanat birinci kat cumba odası güney duvarı sokağa bakan pencere

Şekil 6.42 Doğu kanat birinci kat cumba odası genel görünüm

Şekil 6.43 Doğu kanat bodrum merdivenleri

Şekil 6.44 Doğu kanat bodrum kat aralık(sol kapı kuzey girişiyle bağlantılı yere, sağ kapı bodrum kat odasına çıkıyor)

Şekil 6.45 Doğu kanat bodrum kat odası genel görünüm

Şekil 6.46 Doğu kanat bodrum kat odası tavandaki sal taşları

6.1.2.2 Cephe özellikleri

Sokak Cephesi

Ziya Gökalp sokağına bakan doğu cephesi, alt kısım kesme taş duvar ve üst kısım sıvalı yüzey dokusuyla oldukça sade bir görüntüye sahiptir. Bu cepheyi oluşturan mimari elemanlar; saçaksız bir giriş kapısı, tepe pencereleri ve cumbadan oluşmaktadır. Giriş kapısı tek kanat olup ökçeli ahşap kapıdır. Cumbayı taş bingiler üzeri ahşap bingiler taşımaktadır. Ahşap bingilerin üzeri boyanmış olup kötü bir görüntüye sahiptir. Sıvalı yüzeylerde çatlama ve kırılmalar görülmektedir. Cumbanın güney duvarında sokağa açılan bir pencere bulunmaktadır. Cumbanın doğu duvarı sıvalı olup pencere açıklığı bulunmamaktadır.

Kuzey cepheden girilen ikinci giriş kapısı çift kanat olup ökçeli ahşap kapıdır. Kapının üzerinde taş bingilerle taşınan saçak bulunur. Cumba odasının kuzey cephesine bakan bir pencere ve onunda üzerinde küçük bir tepe penceresi bulunur.

Şekil 6.47 Doğu cephesi giriş kapısı

Şekil 6.48 Ziya Gökalp Sokağı

Şekil 6.49 Yapının kuzey cephesi

Şekil 6.50 Kuzey cephesi giriş kapısı

Avlu Cephesi

Yapı 4 kanattan oluşmaktadır. Avlu doğu kanadı kesme taş duvar örgüsü olup tepe pencereleri hizası sıvanmıştır. Kesme taş yüzeylerinin üzerine yapılan cas bezemeler cepheyi hareketlendirmiştir. Sofa kemeri 3 dilimli olup oldukça dikkat çekmektedir. Avlu doğu cephesi bol pencereli olup basık kemerli pencerelere sahiptir.

Şekil 6.51 Avlu doğu kanadı

Şekil 6.52 Avlu doğu kanadı sofaya çıkan merdivenler

Avlu kuzey cephesi de doğu cephesine benzer özellikler taşır. Kesme taş duvar yüzeyi üzeri cas bezemeler cephenin tek düzelikliğini kırmıştır. Bu cephenin kuzeydoğu köşesi ile kuzeybatı köşesi duvar örgüsü farklılık göstermektedir. Kuzeydoğu köşesi basık kemer pencereler ve tepe pencerelerine sahiptir. Tepe pencere hizası sıvanmıştır. Sofa girişi 3 dilimli kemer olup doğu cephesindeki sofa kemerinden daha az açıklıktadır. Mutfığa girişi sağlayan tek açıklıklı büyük bir kemere sahiptir. Kuzeybatı köşe duvar örgüsü kesme taş ve moloz taş örgü karışımıdır. 5 tane tepe penceresi olup bu pencereler açıkta duran taş bingiler gibi işlevsizdir. Kuzeybatı köşede üst katta bir küçük ahşap kapı bulunur. Bu kapıya erişim sağlanılmamaktadır.

Şekil 6.53 Avlu kuzey kanat mutfak girişi

Şekil 6.54 Avlu kuzey kanat sofaya çıkan merdivenler

Şekil 6.55 Avlu kuzey kanat

Şekil 6.56 Avlu kuzey kanat kuzeybatı köşesi

Avlu batı cephesi birbirine bakışıklı merdivenlere sahiptir. Avlu batı cephesi yukarı köşede yer alan bir kapatılmış kapı ve pencere bulunmaktadır. Bunlar selamlıkla irtibatlıdır. Batı cephesi kesme taş duvar örgüsüyle döşenmiştir. Batı cephesine açılan pencere ve kapılar 3 dilimli kemerlerle oldukça gösterişli durmaktadır. Gezemeği taşıyan taş bingiler metal destekle sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır.

Şekil 6.57 Avlu batı kanadı

Şekil 6.58 Avlu batı kanadı selamlıkla irtibatlı bölüm

Avlu güney cephesi yapının en süslü cephesidir. Avlu güneybatı tarafında iki gözlü basık sivri kemerli eyvan bulunur. Bu cephe kesme taş dokusuyla örülmüş olup tek düzeliği kırmak için cephe yüzeyleri casla süslenmiştir. 4 dilim kemerli ve basık kemerli pencerelere sahiptir. Güney cephesi güneydoğu tarafının kat yüksekliği güneybatı tarafından daha alçaktadır. Güneybatı tarafının basık kemerli pencerelerinin olduğu yüzey sıvanmıştır. Çeşme yeri için 3 dilim kemerli niş açıklığı bulunur. Tuvalet bölümünün aydınlatmasını sağlayan 2 küçük tuvalet penceresi bulunur. 3 niş açıklığıyla da cephe yüzeyindeki monotonluk kırılmıştır.

Şekil 6.59 Avlu güney kanadı batı köşesi

Şekil 6.60 Avlu güney kanadı iki gözlü eyvan açıklığı

Şekil 6.61 Avlu güney kanadı genel görünüm

Şekil 6.62 Avlu güney kanadı doğu köşesi

6.1.2.3 Kullanılan yapı malzemeleri ve yapım detayları

Cahit Sıtkı Tarancı Evi'nde kullanılan başlıca inşaat malzemeleri bazalt taş, kerpiç, ahşap, demir, beyaz derz ve çeşitli süsleme unsurlarıdır. Bölgenin jeolojik yapısına bağlı olarak, bazalt taş bu yapıların ana malzemesi olarak seçilmiştir. Bazalt taşının iki ana türü bulunmaktadır: gözenekli olan "dişi taş" ve gözeneksiz olan "erkek taş". Dişi taş, işlenmesi kolay olduğu için avlu döşemelerinde kullanılmıştır. Gözeneksiz taş ise, sert ve dayanıklı özellikleri nedeniyle cephe duvarları ve eyvan sütunlarında tercih edilmiştir. Avlu cephelerinde kullanılan gözeneksiz taşlar, beyaz derz veya yerel tabirle "cas" ile süslenmiştir.

Ahşap; yapının taşıyıcı elemanlarında, tavan ve döşemelerde, pencere ve kapı doğramalarında, ayrıca cumba yapımında kullanılmıştır. Kerpiç ise, taşıyıcı olmayan ara bölme duvarlarda ve yükü hafifletmek amacıyla tepe pencerelerinin bulunduğu alanlarda kullanılmıştır. Özellikle, evin avlu güney cephesinin doğu köşesindeki üst katta, sıvalı kerpiç duvarlar öne çıkmaktadır.

Demir, pencere parmaklıkları ve merdiven korkulukları gibi yapısal elemanlarda kullanılmıştır. Bu malzemeler, yapının hem fonksiyonel hem de estetik özelliklerini destekleyen önemli unsurlardır ve geleneksel Diyarbakır mimarisinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.

Damlar ve Saçaklar

Geleneksel Diyarbakır evlerinde dam yapımında kullanılan özgün yöntem, odanın kısa kenarı boyunca 40-50 cm aralıklarla yerleştirilen 15-25 cm çapında kavak tomrukları üzerine kaplama tahtalarının döşenmesiyle oluşturulur. Bu kaplama tahtalarının üstüne 30-50 cm kalınlığında bir toprak katmanı eklenir. Yağmur suyunun etkisini azaltmak amacıyla, toprak katmanının üzerine 3-5 cm kalınlığında "kara sıva" olarak adlandırılan çamurla sıvama işlemi uygulanır. Bu sıva, yağmur suyu geçişini minimize eder ve damın dayanıklılığını artırır. Yağışlardan sonra, toprak damın sürekli bakımını sağlamak için toprak yüzeyinin düzenli olarak sıkıştırılması gerekmektedir.

Cahit Sıtkı Tarancı Evi'nde ise geleneksel dam detayları yerine modern malzemeler kullanılmıştır. Geleneksel toprak damın yerine trapez galvanizli sac kaplama tercih

edilmiştir. Doğan Erginbaş'ın doçentlik tezinde yer alan çizimlerden, dam yapısının bu değişiklikler doğrultusunda yeniden tasarlandığı görülmektedir. Ayrıca, yapının tavanlarında ahşap kirişleme kullanılmış ve bu kirişlerin yüzeyleri yeşil renge boyanmıştır. Bu değişiklikler, geleneksel yapı tekniklerinin modern gereksinimlerle nasıl entegre edildiğini ve yapının fonksiyonel ihtiyaçlarına uygun olarak nasıl adapte edildiğini göstermektedir.

Döşemeler

Erginbaş'ın Diyarbakır evleri adlı kitabında; oda döşemeleri geleneksel Diyarbakır evlerinde dam örtüsündeki gibi ahşap tomruklar üzeri ahşap kaplama yapılır. Bu kaplamanın üzerine yonga, hasır ve onunda üzerine toprak serilir. Döşeme horasan döşeme olarak bırakılacaksa eğer toprağın üzeri 2-3 cm kalınlığında horasan harcı yapılır. Bu horasan harcı kurumadan üzerine geniş tahtalar konularak bunların üzerine çıkılır. Çıplak ayakla horasan harç bastırılır ve sıkıştırılır. Eyvan döşemeleri yıkandığı için taşıyıcı ahşap tomruklar suyla temas halinde çabuk çürüdüğünden döşemeleri taş olarak yapılır. Bodrum kat döşemeleri ise moloz taş kaplama yapıldığı gibi toprak olarak da bırakılır. Avlu döşemeleri ise sıkıştırılmış harç üzerine gözenekli dişi taştan yapılır. Avlu döşemeleri 3-5 cm kalınlığında beyaz renkte derzlenir.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın evinde ara kat oda döşemeleri;25 cm ahşap tomruk üzerine 5 cm kalınlığında ahşap kaplama yapılmıştır. Bunun üzerine 6-8 cm pomza,3 cm hidrolik kireç ve bununda üzerine 4 cm kalınlığında taş kaplama yapılmıştır.

Duvarlar

Yapım tekniği açısından taşıyıcı duvarlar sandık duvar şeklinde örülür. İki yüz kesme taştan yapıp arası moloz dolgu ile doldurulur. Evin hayat bulduğu avlunun cepheleri düzenli kesme taştan yapılmıştır. Bu cephenin tek düzeliğini kırmak için ince kahel denilen casla süslenmiştir. Yapının yüksek tavanlı odalarında ise yükü hafifletmek için pencere üstleri moloz taş örgü veya kerpiç malzemeden yapılmıştır.

Parmaklıklar/Korkuluklar

Diyarbakır evlerinde çok çeşitli demir parmaklık/korkuluk modelleri vardır. Bunlar: lokma demir, ferforje, flüt, C-S kıvrımlı, ızgara vb.dir. Cahit Sıtkı Tarancı'nın evinde de S kıvrımlı parmaklık/korkuluk örneğini görmekteyiz.

Şekil 6.63 S kıvrımlı parmaklık modeli

Şekil 6.64 S kıvrımlı korkuluk modeli

Pencereler

Geleneksel Diyarbakır evlerinde genellikle pencere açıklığı düz lento veya basık kemer ile geçilir. Cahit Sıtkı Tarancı'nın evinde çeşitli formlarda pencere modelleri vardır. Bodrum pencereleri kare formdadır. Orta pencereler basık kemer, 3 veya 4 dilimli kemerler şeklindedir. Tepe pencereleri ise kare, damla veya yuvarlak şeklindedir. Orta kısımdaki pencere doğramalarının üst kısmı sabit olup alt kısmı açılır yapılmıştır. 2 kanatlı olup oda içine açılırlar. Tepe pencereleri sabit olup kimisinde doğrama vardır. Bodrum pencereleri de tek kanatlı olup oda içine açılır. Yağmur suyu vb. su sorunlarından ötürü olsa gerek bodrum kat pencere doğramaları dış kısma oturtulmuştur. Avludan yüksekçe yer alan pencere doğramaları ise iç kısma oturtulmuştur.

Şekil 6.65 Bodrum kat pencere doğraması

Şekil 6.66 Batı kanat 3 dilimli pencere doğraması

Kapılar

Yapının 2 giriş kapısı bulunur. Ziya Gökalp sokağına bakan doğu cephesi kapısı tek kanatlı olup ahşap ökçeli kapıdır. Basık kemerli olup dışlıdır. Kapı doğraması bu dişe içten oturur. Kapı genişliği 95 cm yüksekliği 190 cm'dir. İkinci giriş kapısı ise kuzey cephede bulunur. Çift kanatlı olan bu kapının üzeri saçakla örtülmüştür. Ökçeli ahşap kapıdır. Basık kemerli olup dışlıdır. Kapı doğraması dişe oturur. Kapı genişliği 110 cm, kapı yüksekliği 210 cm'dir. Oda kapıları çoğunlukla ahşap olup eyvanın doğusundaki oda kapısı ise demirdir.

Şekil 6.67 Eyvanın doğusundaki demir malzemeden yapılmış oda kapısı

Şekil 6.68 Ahşap tek kanatlı oda kapıları

Eyvan kemerleri

Yapının güney kanadında 2 açıklıklı eyvan kemeri bulunur. Bu kemerler Yüksek basık sivri kemer örneğidir. Penci kemer de denilebilir. İki kemerin tam ortasında erkek taştan yapılmış yuvarlak kaideye oturan yivli sütun bulunur. Sütun gövdesi bir siyah bir beyaz taşın üst üste konulmasıyla oluşmuştur. Sütun başlığında çiçek motifleri vardır. Sütun kaidesi ve sütun başlığı taş bileziklerle sütun gövdesine tutturulmuştur.

Şekil 6.69 Güney kanat eyvan 2 açıklıklı yüksek basık sivri kemer

Şekil 6.70 Güney kanat eyvan kemer sütunu

Çörtenler

Yapıda özgün çörtenlere rastlanmamasının nedeni, dam örtüsünün trapez galvanizli saç ile değiştirilmiş olmasıdır. Geleneksel yapılar genellikle suyun tahliyesini sağlamak için çörtenler gibi yapısal elemanlar kullanır. Çörtenler, dam örtüsünden akan suyun yönlendirilmesi ve uzaklaştırılması amacıyla yerleştirilir. Ancak mevcut yapıda, dam örtüsü beşik ve kırma çatı sistemleri kullanılarak tasarlanmıştır. Bu modern çatılarda suyun tahliyesi, çatı eğimi aracılığıyla gerçekleştirilir. Trapez galvanizli saç, suyun doğrudan çatı yüzeyinden akmasını sağlayarak, suyun birikmesini ve yapıya zarar vermesini önler. Çatı eğimi, suyun etkin bir şekilde yönlendirilmesini ve uzaklaştırılmasını sağlayarak, yapının su yalıtımını ve uzun ömürlülüğünü artırır.

6.1.3 Geçirdiği değişimler

Cahit Sıtkı Tarancı'nın evi incelenen evlerden belki de en şanslı olanıdır. Çünkü yapı 1973 yılında Kültür bakanlığınca alınarak müzeye dönüştürülmüştür. İşlev değişikliğinden dolayı yapıda bazı değişimler olmuştur. Zemin kat planlarını karşılaştırmaya bazı nişlerin kapatıldığını, oda içinde oda yapmak için bölücü duvarla ayrıldığını görmekteyiz. Batı kanadın zemin katındaki selamlıkla irtibatlı olan bölümün bir kısmının günümüze gelmediği planlardan anlaşılmaktadır. Güney kanat zemin katına baktığımızda serdaplı odanın arka bölümündeki odanın 1950'li yıllarda olmadığı görülmektedir. Günümüzde mutfak olarak işlevlendirilen bu oda, kemerli bir girişle mutfağa çevrilmiştir. Serdaplı odanın bitişiğindeki avludan girilen odaya bakıldığı zaman Erginbaş'ın güney duvarına çizdiği 4 adet niş açıklığının günümüzde olmadığı görülmektedir. Doğu kanat bodrum katında ise ortaya sonradan bir üçüncü kemer atıldığı görülmektedir. Aynı zamanda günümüzde bir aralık gibi yapılan doğu kanat bodrum girişinde 1950'li yıllarda böyle bir bölücü duvarın olmadığı görülmektedir. Kuzey kanattan ikinci girişle bağlantılı olan doğu kanat bodrum katının kapı yerinin de değiştiği görülmektedir. Erginbaş'ın kapı boşluğu olarak çizdiği yerin günümüzde nişe çevrildiği görülmektedir. Kapı yerinin ise nişin sağına doğru kaydırıldığı anlaşılmaktadır.

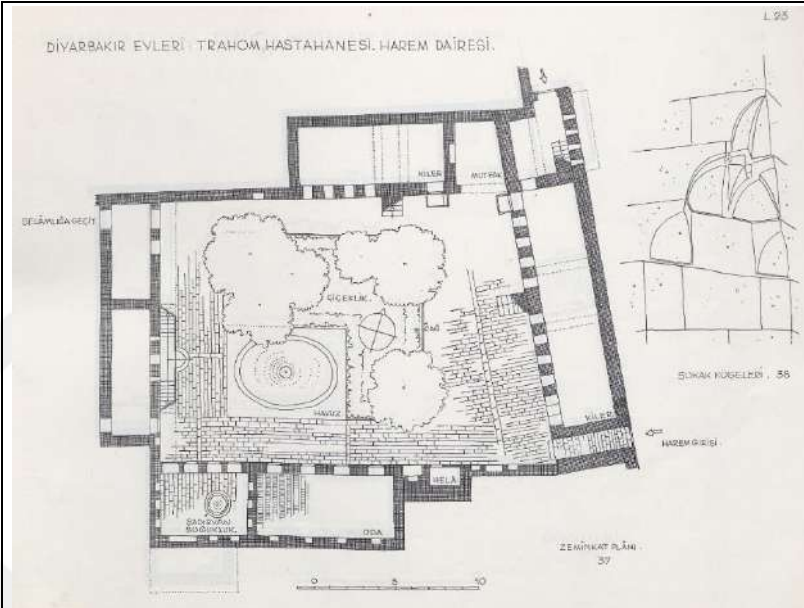
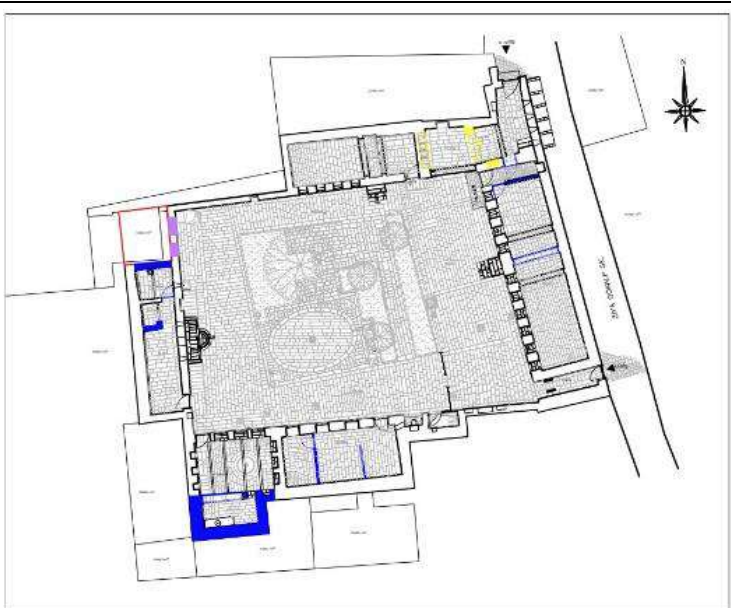
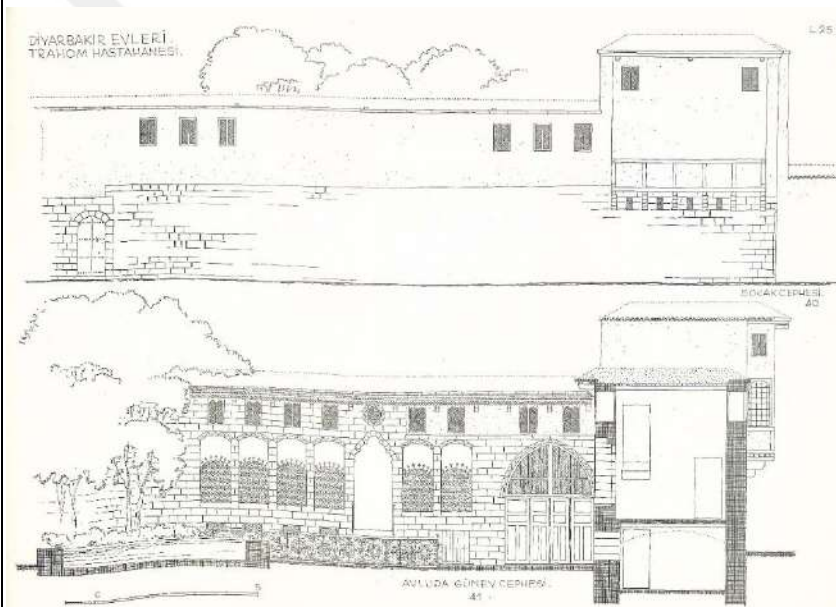
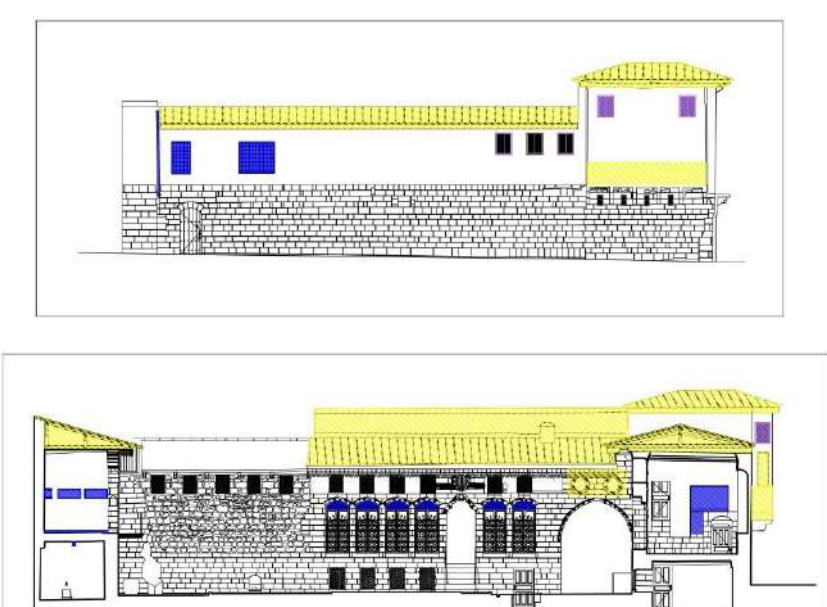
Birinci kat planlarına bakınca da 1950'li yıllarda yapılan niş açıklarının günümüzde olmadığı çizimlerden anlaşılmaktadır. Selamlıkla irtibatlı batı kanadın bir bölümünün

günümüze gelmediği de görülmektedir. Cumbalı odada ise 1950’li yıllarda karşılıklı çizilen sokak pencerelerinden bir tanesinin durduğu görülmektedir. Sokağa bakan doğu cephesi çizimlerine bakınca da günümüzde pencere sayılarının değiştiği görülmektedir. Sokağa bakan cumba yüzünde ise günümüzde olmayan iki adet tepe penceresinin de varlığını çizimlerden anlamaktayız. Avluya bakan kuzey kanat güney cephesinde ocak nişinin olduğu odanın kemerinin üstündeki tepe pencerelerinin değiştiği görülmektedir. 1950’li yıllarda dikdörtgen çizilen iki adet tepe penceresi, günümüzde su damlası şeklinde varlığını korumaktadır.

Dam katmanının ise değiştiği aşikârdır. 1950’li yıllardaki çizimlere bakıldığında dam katman bitimi kiremit üstü toprak dam olarak çizilmiştir. Günümüzde dam katmanı trapez galvanizli saç malzemesinden yapıp beşik ve kırma çatı olarak değiştirilmiştir.

Cahit Sıtkı Tarancı evinin kurul onaylı restitüsyon öneri projesi incelenmiştir. Önerilen restitüsyon projesinde selamlık kısmı karşılaştırma çalışmasına göre çizilmiştir. Erginbaş, kendi döneminde yapmış olduğu incelemelerde selamlığa ait bir bilgi sunmamıştır. Kurul onaylı restitüsyon projesinde dam örtüsü toprak dam olarak önerilmiştir. Erginbaş’ın çizimlerinde cumba kısmını örten dam katmanı, alaturka üzeri toprak dam olarak çizilmiştir. Bunu kurul onaylı restitüsyon projesinde görmemekteyiz. Aynı zamanda kuzey kanattan olan ikinci girişte bodruma inen kapının yerinin de restorasyon projesiyle aynı çözümlendiği görülmektedir.

Tablo 6.3. İncelenen Cahit Sıtkı Tarancı Evinin Fiziki Değişmişliği

YAPIDA MEYDANA GELEN FİZİKSEL DEĞİŞİMLER	KARŞILAŞTIRMA TABLOSU	
	YAPI ADI: CAHİT SITKI TARANCI EVİ	
	YAPI NO:1	
	İL: DİYARBAKIR	İLÇE: SUR
	MAHALLE: CAMİ KEBİR	SOKAK: ZİYA GÖKALP
ADA-PARSEL:334 ADA 3 PARSEL		
		
		
Zemin kat planı (Erginbaş,1954).		Zemin kat planı (2024).
		
Sokak cephesi ve avludan güney cephesi (Erginbaş,1954).		Sokak cephesi ve avludan güney cephesi (2024).
		LEJANT
		EKLEMELER
		ÇIKARMALAR
		KAPATILANLAR
		DEĞİŞTİRİLENLER

6.2 Geleneksel Diyarbakır Evi-381 Ada 32 Parsel

Arşivlere bakılmış ve yapının tarihiyle ilgili herhangi bir doküman, ya da inşa kitabesine ulaşılamamıştır. Ancak yapının inşa tekniğine, malzeme dokusuna bakılarak ve bölgedeki evlerin 20.yyda yapıldığı düşünülecek olunursa, yapının bu dönemlerde yapıldığı söylenebilmektedir. Yapı rekonstrüksiyon çalışmasıdır. 381 ada 32-33 parselde bulunur. Koruma kurulu arşivinden ulaşılan bilgi, belgeler ve tescil fişleri,1954 tarihli Doğan Erginbaş Diyarbakır Evleri Kitabı ve Harita Genel Komutanlığı arşivinden sağlanmış belli yıllardaki hava fotoğrafları incelenmiştir. Yapının 1982 tarihli tescil fişinde var olan yapının 3 kanadını koruduğu görülmektedir.2010 tarihli tescil fişinden alınan fotoğrafa göre ise yapının tamamıyla yıkılıp yerine 6 katlı bina yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. 2015-2016 sur çatışmalarından sonrada binanın da tamamen yıkılmış olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yapı şuan Toki (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) kontrollüğünde yapılmaktadır. Uygulama çalışması halen devam etmektedir.

Şekil 6.71 1982 tarihli tescil fişinden alınan fotoğraf

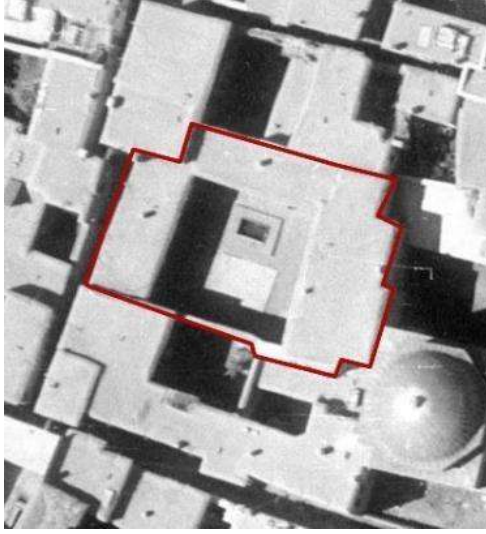

Şekil 6.72 2010 tarihli tescil fişinden alınan fotoğraf

Şekil 6.73 2018 tarihli fotoğraf(REM Mimarlık Ltd.Şti. tarafından yapılan Rölöve raporundan alınmıştır.)

Yapı, Suriçi bölgesinin güneydoğu diliminde yer almaktadır. Yapı, Savaş Mahallesi, Palancılar Sokak,381 nolu ada 32 nolu parselde kayıtlıdır. Yapının bitişiğinde Şeyh Muttahar Cami, karşısında boş bir arazi yer almaktadır.

Şekil 6.74 Suriçi alanında yapının 1966 yılına ait hava fotoğrafı (T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)

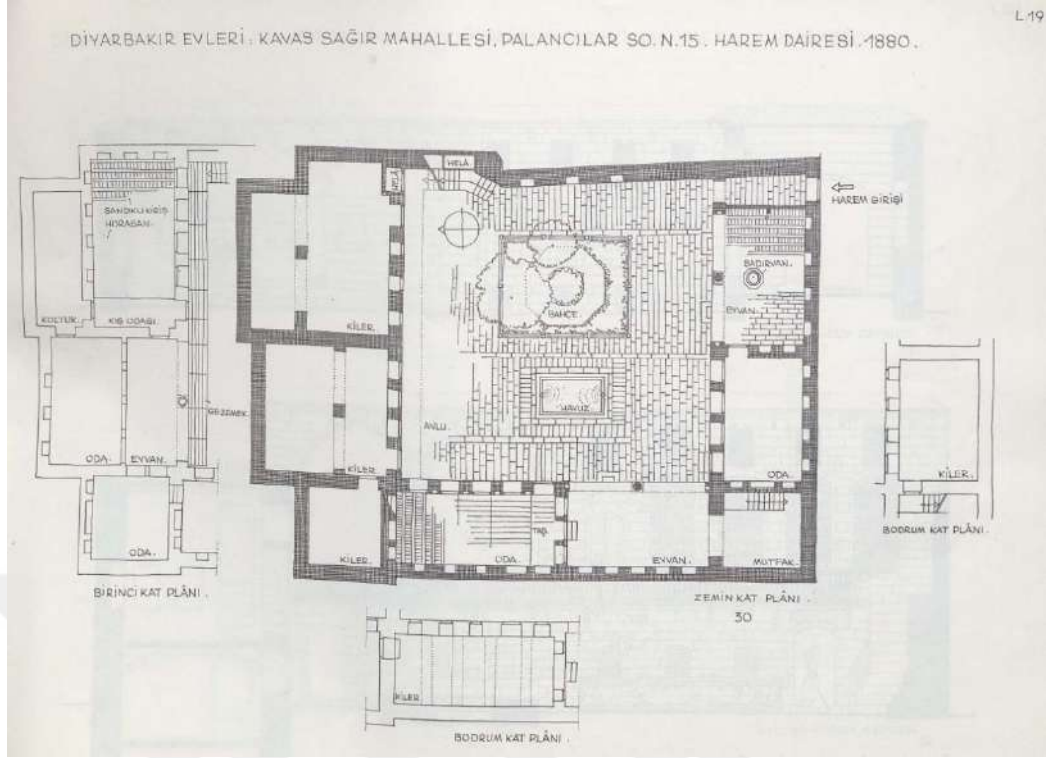
Şekil 6.75 Suriçi alanında yapının durumu (Google earth)

6.2.1 1950’li yıllardaki durumu

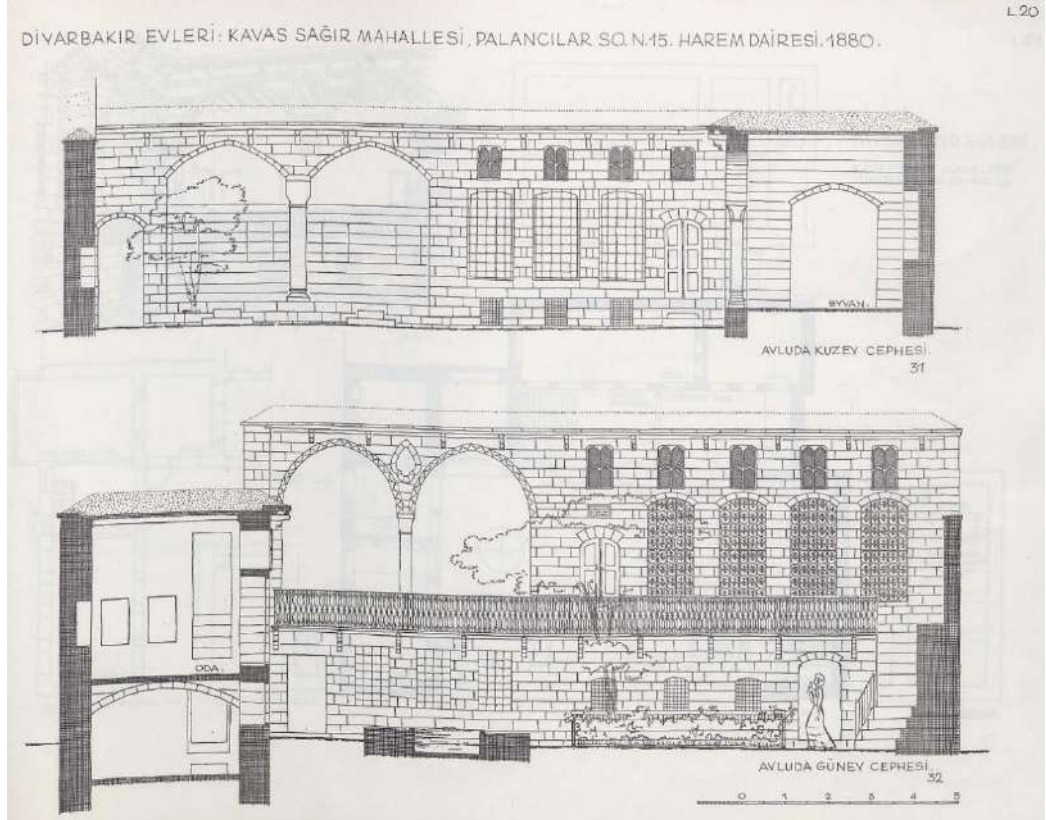
6.2.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş(1954), evin mimarisini şu şekilde anlatmıştır: “Bu ev bir harem dairesidir. Kışlık kısmındaki kitabeye göre 1880’de yapılmıştır. Avluya sokaktan, sokak arasından geçilerek girilir. Kuzeye bakan şadırvanlı bir eyvan vardır. İki gözlü ve basık kırık kemerlidir. Buradan bir odaya geçilir. Avlunun batı kısmında yine iki gözlü fakat kırık kemerli bir eyvan vardır. Bu eyvana üç basamakla çıkılır. Eyvandan 2 basamakla mevsimlik bir odaya ve mutfığa geçilir. Mutfaktan merdivenle inilerek kilere girilir.

Avlunun kuzey kısmını yüksek ve iki katlı kısım kaplar. Bu kısmın altında kiler ve hela vardır. Üst kısma avludan merdivenle çıkılır. Gezemekten eyvana geçilir. Bu eyvandan odalara geçilir. Arka tarafta da bir koltuk oda vardır. Merdivenin üst başında da bir hela bulunur. Üst kattaki eyvanın batısındaki odadan dolap halinde bir kapıdan aşağıdaki odaya geçilmektedir. Avlu taşla kaplı olup çiçeklik ve bir havuzu vardır. Kemerler de beyaz taş taklidi yapılmıştır.”

Şekil 6.76 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) 381 ada 32 parsel kat planları

Şekil 6.77 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) 381 ada 32 parsel güney kanat avlu kuzey cephesi ve kuzey kanat avlu güney cephesi

6.2.2 Günümüzdeki durumu

6.2.2.1 Mimari özellikleri

Plan ve işlevsellik özellikleri

Yapı kuzey-güney yönünde uzanan dikdörtgen bir avlu etrafına konumlandırılmış üç kanattan oluşmaktadır. Yapının batı ve güney kanadı bodrum ve zemin kat, kuzey kanadı ise zemin ve birinci kat olarak planlanmıştır. Yapı girişi doğu yönünde güney kanada yakın yerdedir. Yapının bodrum katı 2 odadan oluşmaktadır. Biri güney kanattadır. Diğer batı kanattadır. Yapı rekonstrüksiyon olmasına karşın araştırma kazıları sonucu yerinde özgün bodrum duvarlarına rastlanılmıştır.

Güney kanat bodrum kata giriş cepheden sağlanmamaktadır. Batı kanatta yer alan eyvanın güney tarafındaki tek açıklıklı kemerden aralığa geçiş yapılır. Aralıktan 7 basamakla bodrum kata geçilir. Bodrum katta projede 3 pencere açıklığı verilmiştir ama yerinde 4 pencere açıklığı yapılmış olup kuzey yönden ışık alır. Yapı halen yapım aşamasında olduğu için güney kanat bodrum katına iniş sağlanamamıştır.

Batı kanat bodrum kata giriş avludan 4 basamakla inilerek ulaşılır. 4 pencere açıklığı ile doğu yönden ışık alır. Bodrum katta 4 kemer açıklığı olmasına karşın özgün olmayıp yapıdan gelen izlere göre tamamlanmıştır. Aynı zamanda bu bodrum katta batı duvarı komşu parsel 12 ye bitişik basık kemerli bir geçit bulunur.

Şekil 6.78 Güney kanat bodrum kata geçişi sağlayan tek açıklıklı kemer

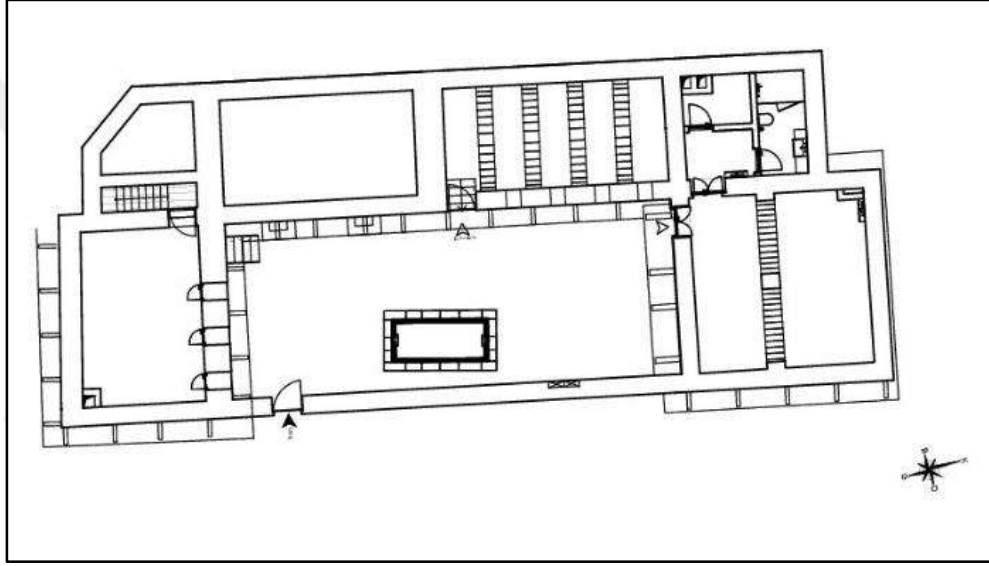
Şekil 6.79 Güney kanat bodrum kata geçişi sağlayan merdiven boşluğu

Şekil 6.80 Batı kanat bodrum girişi

Şekil 6.81 Batı kanat bodrum kat doğu cephesi

Şekil 6.82 Bodrum kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)

Yapının zemin katında bir avlu, bir mutfak, bir aralık, bir eyvan, bir salon, bir yatak odası, bir hol, bir giyinme odası ve bir banyo bulunur. Güney kanatta iki oda bulunmaktadır. Biri mutfak diğeri eyvanla mutfak arasındaki geçişi sağlayan aralıktır. Mutfaka avludan 4 basamakla çıkılarak ulaşılır.3 pencere açıklığı ile kuzeyden ışık alır. Aynı zamanda 4 tane tepe penceresi mevcuttur. Mutfağın batı duvarında 3 niş, güney duvarında 4 niş vardır. Yapı tamamlanmadığı için mutfaka erişim sağlanamamıştır. Aralığa geçiş ise batı kanatta yer alan eyvandan sağlanmaktadır. Aralık, eyvanla mutfak arasındaki bağlantıyı sağlar. Aynı zamanda aralıktan güney kanat bodrum kata geçişi sağlayan merdiven basamakları yer alır.

Şekil 6.83 Güney kanat mutfak girişi

Şekil 6.84 Eyvandan aralığa geçiş

Şekil 6.85 Eyvandan aralığa geçişi sağlayan tek gözlü basık kemerli açıklık

Batı kanatta 2 oda bulunur. Biri eyvan diğeri ise salondur. Eyvan iki açıklıklı kemere sahiptir. Eyvanın batı duvarında 5 niş vardır. Güney duvarında ise aralığa geçişi sağlayan tek açıklıklı kemer vardır. Kuzey duvarında ise salon vardır. Salona giriş hem eyvandan olup hem de avlu batı cephesinden sağlanır. Yapı halen tamamlanmadığı için salona giriş yapılamamıştır. Salon 4 orta pencere ve 4 tepe penceresiyle batı cephesine açılır. Salonun kuzey duvarında 2 niş ve kuzey kanat üst katta yer alan banyoya geçişi sağlayan kapı boşluğu yer alır. Batı duvarında ise 4 niş vardır.

Şekil 6.86 Batı kanat eyvan kuzey duvarı

Şekil 6.87 Batı kanat salon kuzey duvarı

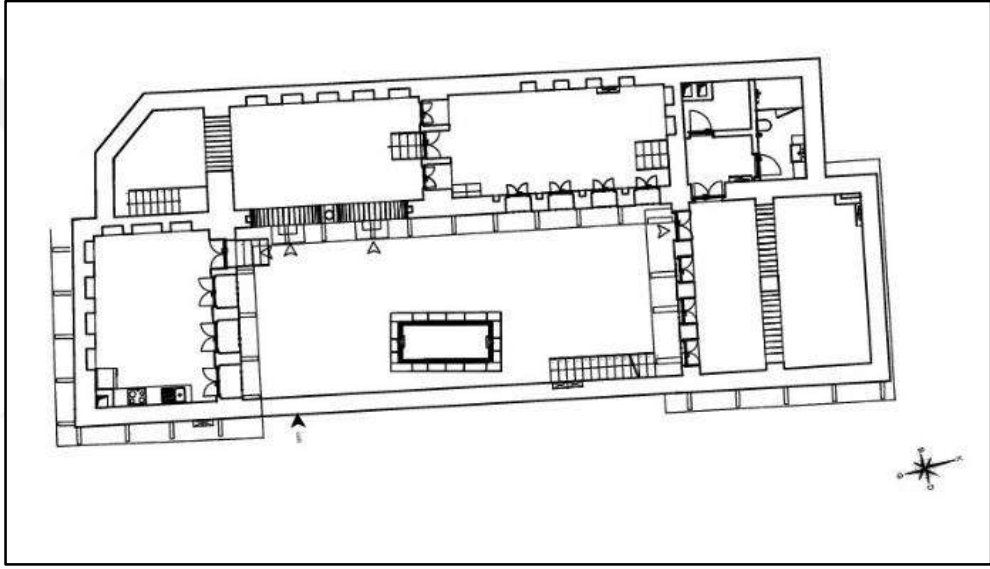
Kuzey kanatta 2 oda bulunur. Kuzey kanat zemin kata giriş bir kapı boşluğuyla avludan sağlanır. Burası projede yatak odası olarak tasarlanmıştır. Oda içinden batı yönde yer alan diğer odaya girilir. Projede burası banyo olarak tasarlanmıştır. Yatak odası olarak tasarlanan oda da iki kemer açıklığı vardır.

Şekil 6.88 Kuzey kanat yatak odası iki açıklıklı kemer

Şekil 6.89 Kuzey kanatta yer alan banyoya geçiş

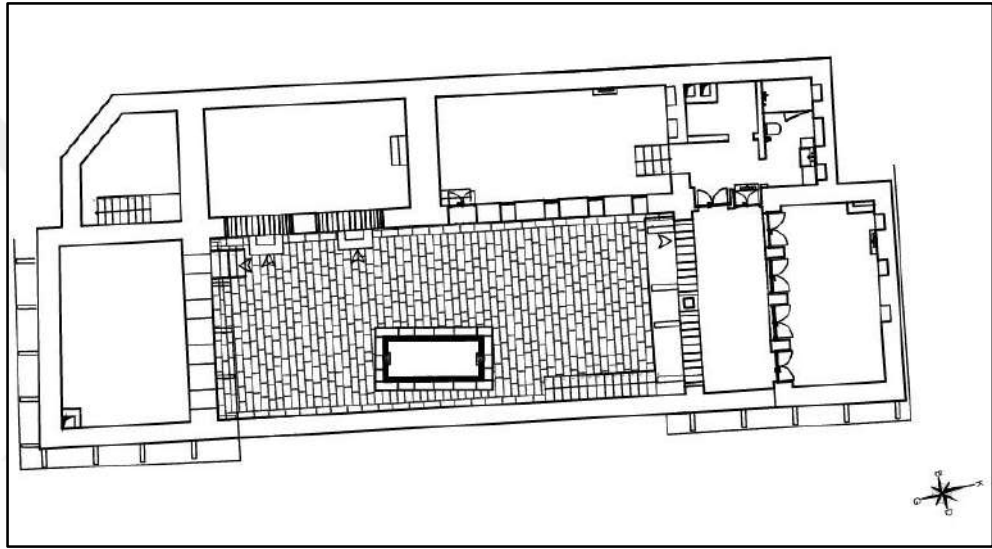

Şekil 6.90 Zemin kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)

Yapının birinci katında, bir eyvan, bir hol, bir giyinme odası, bir banyo ve bir yatak odası bulunur. Birinci kat kuzey kanatta yer alır. Buraya doğu duvarına yaslanmış 13 taş basamakla çıkış sağlanır. Merdiven tamamlanmadığı için eyvana geçiş sağlanamamıştır.

Şekil 6.91 Kuzey kanat eyvan

Şekil 6.92 Birinci kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)

6.2.2.2 Cephe özellikleri

Sokak Cephesi

Doğu kanattan basık bazalt taş kemerle yapıya giriş sağlanır. Kapı dişli olup açıklığı 100 cm yüksekliği ise 200 cm'dir. Doğu kanat kesme taşından örülmüştür. Yapının sokağa bakan güney kanadında ise komşu parsel 12 ye ait yapı girişi bulunmaktadır. Güneydoğu köşede sokak pahtı yapılmıştır. Güney kanat cephe düzeni doğu kanattan farklılık gösterir. Güney kanat köşe yerleri, pencere ve kapı yanları kesme taştan geri kalan kısımlar ise kaba yonu taştan örülmüştür. Batı kanatta da yine komşu 12 parsel çıkan ikinci bir kapı girişi yer almaktadır. Batı kanadın köşe birleşim yerleri kesme taştan yapılmış olup kaba yonu örgü düzeni cepheye hâkimdir.

Şekil 6.93 Yapı doğu kanat sokak cephesi

Şekil 6.94 Yapı güney kanat

Şekil 6.95 Yapı güney kanat sokak cephesi

Şekil 6.96 Yapı batı kanat sokak cephesi

Avlu Cephesi

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen avlu etrafına yapı konumlandırılmıştır. U plan şemasına sahiptir. Yapı 3 kanattan oluşmaktadır. Kuzey kanat avlu cephesi zemin ve birinci kattan oluşur. Birinci kat gezemek mekânına çıkan doğu avlu duvarına bitişik merdiven bulunur. Birinci katta 2 gözlü basık sivri kemerli eyvan bulunur. İki kemer açıklığının ortasında yuvarlak bir sütun bulunur. Sütunun tam üstünde kemerleri ortalayan bir su damlası şeklinde tepe pencere açıklığı bulunur. Cephe yüzeyi kesme yonu taşından yapılmıştır. Batı ve güney kanatlar ise bodrum-zemin katından oluşur. Batı kanadın güney köşesinde 2 gözlü basık sivri kemer bulunur. Kuzey köşesinde ise bodrum kat pencereleri, orta ve tepe pencere açıklıkları bulunur. Cephe yüzeyi kesme yonu taşından yapılmıştır. Güney kanat avlu cephesinde de aynı düzeni görmekteyiz. Bodrum kat pencere, orta ve tepe pencere açıklıkları bulunur. Cephe yüzeyi kesme yonu taşından yapılmıştır. Doğü kanat avlu duvarı da kesme yonu taşından yapılmıştır. Yapı girişi doğu kanat güney köşeden sağlanır.

Şekil 6.97 Yapı kuzey kanat avlu cephesi

Şekil 6.98 Yapı batı kanat avlu cephesi

Şekil 6.99 Yapı güney kanat avlu cephesi

Şekil 6.100 Yapı doğu kanat avlu cephesi

6.2.2.3 Kullanılan yapı malzemeleri ve yapım detayları

Diyarbakır merkez sur ilçesinde yer alan tescilli parselin rekonstrüksiyon projesinde eski belgeler ve restitüsyon projesi baz alınarak tescilli parsele yapı yeniden inşa edilmiştir. Yapı inşa edilirken özgün haline uyulmaya çalışılmış olup modern teknikler de kullanılmıştır. Harç olarak malzemeye uyumlu hidrolik kireç kullanılmıştır. Taş cinsi olarak bazalt taş kullanılmıştır. Yapının çatı döşemesi toprak dam olup modern teknoloji ile üretilmiş killi toprak, hidrolik kireç, pomza tozu ve bazalt taş tozu kullanılmıştır. Yapı halen uygulama aşamasında olduğu için yapım detayları hakkındaki bilgilere rekonstrüksiyon projesinden alınan verilerle ulaşmaktayız.

Damlar ve Saçaklar

Dam detayında; ahşap kirişler üzerine 3cm kalınlığında ahşap kaplama yapılmıştır. Bunun üzerine buhar dengeleyici örtü(nem bariyeri)serilmiştir. Bunu bir hava alan muşamba olarak düşünebiliriz. Isı yalıtımı için eps veya xps serilmiştir. Bununda üzerine geotekstil keçe üzerine de 500 doz hidrolik kireç esaslı tesviye tabakası 8-10 cm aralığında dökülmüştür.2 kat sürme su yalıtımı yapılmıştır. Tekrar üzerine geotekstil keçe serilmiştir. Bu yalıtımları korumak için 500 doz hidrolik kireç esaslı tesviye tabakası yaklaşık 3 cm kalınlığında dökülmüştür. Son olarak da toprak dediğimiz kısma gelinir. Bunun kalınlığı 8-12 cm aralığında olur. İçinde killi toprak +hidrolik kireç+pomza tozu bazalt taş tozu vardır. Bu toprak katman yapılırken de halk dilinde sivinek denen bombe yapı köşelerini saracak şekilde yapılmıştır. Dam katmanı üzeri UV dayanımlı şeffaf sürme su yalıtımı yapılarak tamamlanmıştır. Dam duvar birleşim detayına bakacak olursak, geleneksel Diyarbakır evlerinde sokağa bakan kısımlar 5-10 cm aralığında çıkma yapılır. Bu çıkan taş a kastolon taşı veya korniş taşı denilir. Kalınlığı 10 cm olan bu taş damı tamamıyla çevreler. Geleneksel tipik Diyarbakır evlerinde saçak kısmı avluya baktırılır.40-50 cm aralığında çıkma yapılır. Bu yapıda da bunun örneğini görmekteyiz. Saçak kısmı yapılırken ahşap kaplama 50 cm çıkarılmıştır. Bu saçak kısmını taşımak için 15*15 cm kesitinde 2 adet ahşap kirişler cephe boyunca atılmıştır. Bunun da altına 12 cm eninde 12 cm yüksekliğinde ahşap bingiler atılmıştır. Bu ahşap bingilerin de altına 12 cm eninde 25 cm yüksekliğinde halk dilinde ayı başı denen taş bingiler atılmıştır. Statik hesaba göre bu bingi aralıkları belirlenmiştir. Mümkün olduğunca 150 cm aşılmanmaya çalışılmıştır.

Döşemeler

Ara döşemede; yapıya özgün tavan malzemesine göre ahşap kiriş üzerine ahşap kaplama(3 cm) yapılmıştır. 15 cm çapındaki ahşap kirişler 40 cm aralıklarla odanın kısa kenarına paralel olacak şekilde atılmıştır. Bunun üzerine 5*5 cm olan ahşap kadronlarla döşenmiştir. Bu kadronlar odanın iki yönüne de dik gelecek şekilde atılmıştır. Kadron araları yaklaşık 40-50 cm aralığındadır. Bu döşemeyi kareli deftere benzetebiliriz. Bu kadron aralarına ise ısı yalıtımını sağlayan ismi eps(expande polistren levha) olan mavi renkteki süngerimsi malzeme konulmuştur. Bu ürün bazı firmalarca xps olarak da bilinir. Eğer ara kat döşeme ahşap kaplama yapılacaksa geotekstil keçe serilmez.3 cm ahşap döşeme kaplaması yapılır. Ara döşemeler bazalt taş kaplama yapılacaksa eğer şapa hazırlık için geotekstil keçe serilir. Bunu bir halı gibi düşünebiliriz. Bunun da üzerine yaklaşık 7 cm olan hidrolik kireç esaslı şap atılır. Döşemede düz yüzey elde edildikten sonra şapta kuruduktan sonra bazalt taş döşeme kaplamasının yapıştırma harcı olan 3 cm'lik hidrolik kireç esaslı harç dökülür. 30*60 boyutunda 4 cm kalınlığındaki bazalt taş kaplamalar odaya döşenir. Yapıda ara kat döşemelerde hem ahşap kaplama hem de bazalt taş döşeme örneğini görmekteyiz. Yapı tamamlanmadığı için döşeme detayları rekonstrüksiyon projesinden alınmıştır.

Toprağa oturan döşemeler bazalt taş döşeme olarak yapılır. Bodrum kat döşemeleri bazalt taş döşemeden yapılmıştır. Yapı rekonstrüksiyon olduğu için yeni yapılan duvarlara temel ayağı(50*100 cm) yapılmıştır. Döşeme katmanlarına bakacak olursak sıkıştırılmış toprak üzerine 15 cm kalınlığında blokaj (iri taşlar) döşenir. Bunun da üzerine de daha küçük taşlar olan kırmataş serilir. Bu taşları birbirine yapıştırmak için 15 cm kalınlığında 500 doz hidrolik kireç tesviye tabakası dökülür. Toprağın suyla temasını önlemek için 2 kat sürme esaslı su yalıtımı sürülür. Su yalıtımından sonra eps veya xps (expande polistren levha) konulur. Bu bazen tek kat bazen çift kat serilir. Bu ısı hesabındaki kalınlığa göre yapılır. Bunun da üzerine geotekstil keçe serilir. Bazalt taş döşeme için yapıştırma harcı olarak öncesi 500 doz hidrolik kireç tesviye tabakası yaklaşık 5 cm dökülür.6 cm kalınlığında 30*60 cm boyutundaki bazalt taşlar odaya döşenir.

Avlu döşemesi dişi bazalt taştan yapılır. Yapı tamamlanmadığı için avlu döşemesi yapılmamıştır. Avlu döşemesi detaylarına rekonstrüksiyon projesinden ulaşılmıştır. Bu yapı rekonstrüksiyon olduğu için avlu taşları özgün olmayacaktır. Fabrikadan gelen

kesmeyonu bazalt taşlar dışı taşa benzetilecektir. Bunu da usta iki türlü yapmaktadır. Biri mucartalama işlemidir. Geleneksel bir yöntemdir. Taşa vurularak taş delinir. Kol gücü isteyen bir iştir. Diğeri ise mucarta makinasıdır. Modern bir tekniktir. Hızlıdır. Fakat çok kirli bir işlemdir. Yapan işçiler bunu yaparken maske takar. Avlu döşeme katmanlarına baktığımızda sıkıştırılmış toprak üzerine 15 cm kalınlığında iri taş olan blokaj serilir. Bunun üzerine de daha küçük taşlar olan kırma taş dökülür. 500 doz hidrolik kireç tesviye tabakası 15 cm kalınlığında yapılır. Bunun da üzerine 10 cm kalınlığında 30*60 cm boyutunda bazalt taş döşeme yapılır.

Duvarlar

Yapım tekniğı açısından taşıyıcı duvarlar mekânsal niteliğe bağılı olarak; bazalt taş (sıralı sandık duvar-sıralı kesme taş duvar), ahşap karkaslı harman tuğla duvar olarak yapılmıştır. Yapı tamamlanmadığı için bölücü duvarlar yapılmamıştır. Bu detayları projeden görmekteyiz. Yapıda ıslak hacimlerde bölücü duvar olarak ahşap karkaslı harman tuğla duvar yapılacaktır.

Parmaklıklar/Korkuluklar

Yapı tamamlanmadığı için parmaklık/korkuluk detayına projeden ulaşılmıştır. Proje de kuzey kanat birinci katındaki 3 dilimli pencerelere ferforje parmaklık önerilmiştir. Güney ve batı kanattaki orta pencerelere ise lokma demir parmaklık önerilmiştir. Bodrum pencerelerine ise dikdörtgen ızgara şeklinde demir parmaklık önerilmiştir. Tepe pencerelerine ise hasır modeli önerilmiştir. Gezemeğe çıkan merdiven korkuluk modeline bakıldığı vakit ise düz model bir ferforje demir korkuluk önerilmiştir.

Pencereler

Pencereler daha takılmamış olup pencere boşluklarını görmekteyiz. Kuzey kanat zemin kat pencere boşlukları dişli olup dikdörtgen forma sahiptir. Birinci katta ise eyvana açılan pencere boşlukları dişsiz olup 3 dilimli kemer formundadır. Batı kanat bodrum kat pencere boşlukları dişsiz olup dikdörtgen formundadır. Orta pencere boşlukları ise dişli olup basık kemer şeklindedir. Bu orta pencereleri ortalayan tepe penceresi boşlukları ise dişsiz olup dikdörtgen formundadır. Güney kanatta da benzer pencere boşluk modellerini görmekteyiz. Yapıya takılacak olan pencere doğramaları 1.sınıf çam keresteden yapılacaktır.

Kapılar

Yapı tamamlanmadığı için kapı detaylarını projeden almaktayız. Yapının 1 giriş kapısı bulunur. Basık kemerli olup dışlıdır. Doğu kanatta bulunan yapı girişi tek kanatlı olup ahşap ökçeli kapı önerilmiştir. Kapı doğraması bu dişe içten oturur. Kapı genişliği 100 cm yüksekliği 200 cm'dir. Oda kapıları masif ahşaptan olup 2 kanatlı olarak önerilmiştir.

Eyvan kemerleri

Yapının kuzey ve batı kanadında 2 açıklıklı eyvan kemerleri bulunur. Bu kemerler yüksek basık sivri kemer örneğidir. Penci kemer de denilebilir. İki kemerin tam ortasında gözeneksiz taştan yapılmış yuvarlak kaideye oturan sütun bulunur. Sütun kaidesi ve sütun başlığı taş bileziklerle sütun gövdesine tutturulmuştur.

Çörtenler

Geleneksel Diyarbakır örneklerinde çörtenler çoğunlukla avluya bakar. Sokağa baktırılan örneklere de rastlanmaktadır. Bu yapıda da hem avlu içine bakan hem de sokağa bakan çörtenler yapılmıştır. Kuzey kanat damının sularını tahliye etmek için bir adet taş çörten doğu sokağına baktırılmıştır. Batı kanatta ise 2 adet taş çörten yapılmış olup avlu içine baktırılmıştır. Güney kanat damının sularını tahliye etmek için ise bir adet taş çörten güney sokağına baktırılmıştır. 10 cm kalınlığında 30 cm genişliğinde olan bu çörtenler korniş taşlarının arasına konularak yapılmıştır.

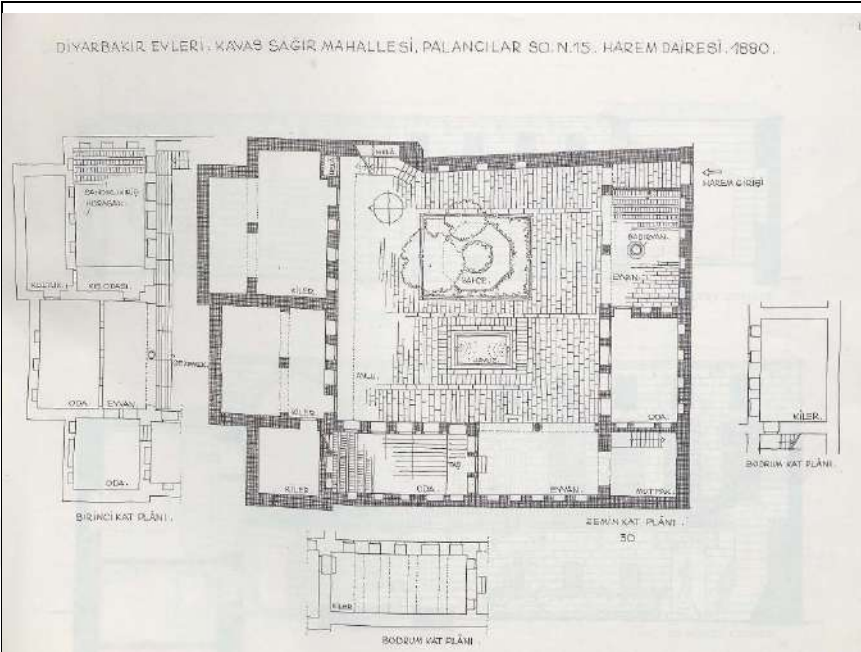
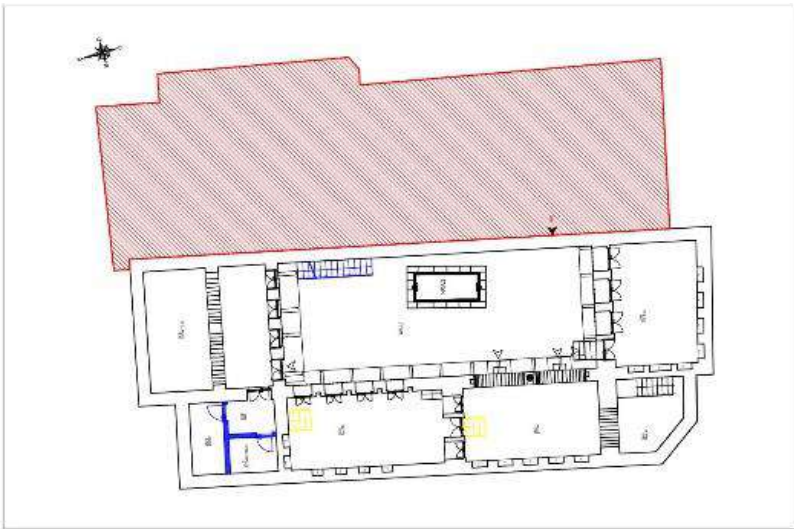
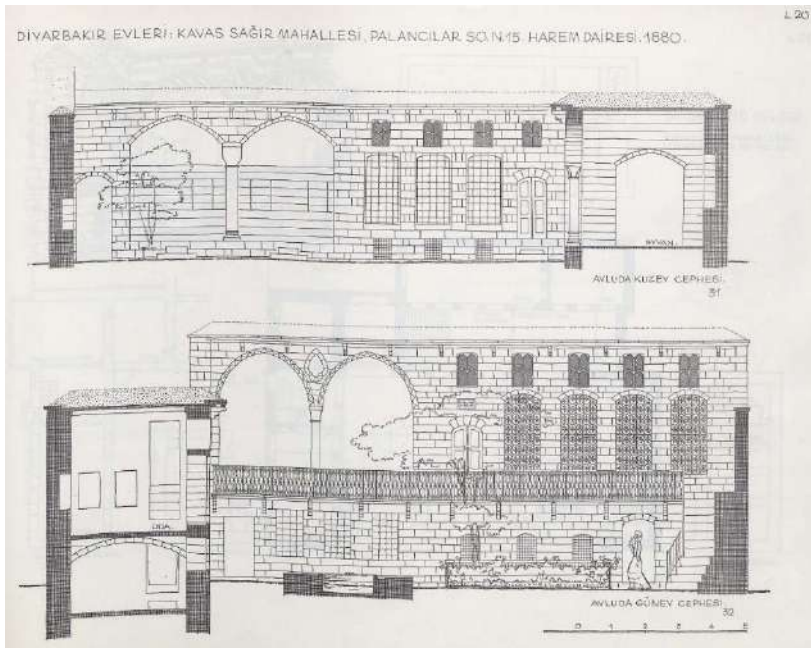
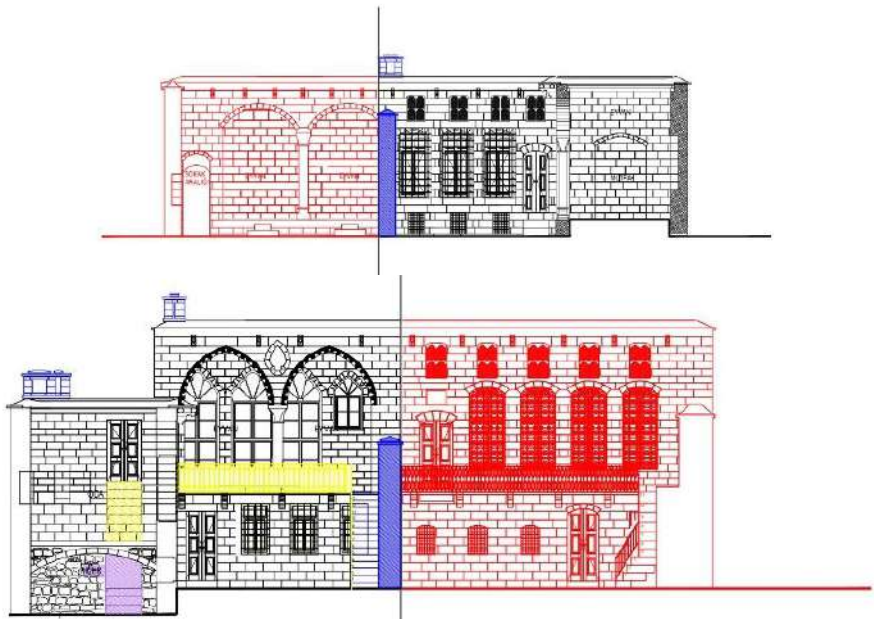
6.2.3 Geçirdiği değişimler

Yapı yeniden yapılmıştır. Yapıdaki ilk değişiklik parselin küçülmesidir. Evin tapusu birden çok aileye ait olduğu için yapı 1976 tarihlerinde ortadan bir duvarla bölünmüştür. Evin özgün halini 1966 yılına kadar koruduğu hava fotoğraflarından anlaşılmaktadır. 1982 tarihinde yapının 32 nolu parseline denk gelen kısmı tescillenmiştir. 2010 tarihli tescil fişine bakıldığında ise tescillenen bu yapının tamamıyla yıkılıp 6 katlı apartman yapıldığı belirtilmiştir. 2015-2016 Sur olaylarından sonra ise betonarme yapı da tamamıyla yıkılmış, daha sonra rekonstrüksiyon projesi baz alınarak yapı tekrardan ayağa kaldırılmıştır.

Erginbaş'ın çizmiş olduğu yapının batı kanadı altındaki bodrum katının özgüne benzer yapıldığı görölmektedir. Bodrum kat güney duvarında Erginbaş'ın çizimde gösterdiği 2 adet pencere boşluğu yapılmamıştır. Kuzey duvarında da gösterilen kapı boşluğu da yapıda uygulanmadığı görölmektedir. Kuzey kanat batı köşede yer alan oda ise kullanım gereksiniminden ötürü bölücü duvarlarla bölünmüş, içerisinde banyo bölümü oluşturulmuştur. Kuzey kanat üst kat batı köşesinde de banyo bölümü yapılmış olup Erginbaş'ın çizimleriyle uygunluk gösterir.

Yapının cepheleri Erginbaş'ın çizimleriyle uyuşmaktadır. 2024 yılı itibariyle restorasyon uygulaması devam eden yapıda Erginbaş'ın çizimleri ve restitüsyon projesi baz alınmıştır. Yapının döşemeleri tamamlanmamıştır. Erginbaş'ın batı kanat eyvanın kuzeyinde yer alan odanın döşemesi taş döşeme çizilmiştir. Uygulama sırasında buna uyulduğu görölmektedir. Dam katmanı ise geleneksel toprak dam görünümünde modern teknikler kullanılarak yapılmıştır.

Tablo 6.4. İncelenen 381 Ada 32 Parselde Bulunan Evin Fiziki Değişmişliği

YAPIDA MEYDANA GELEN FİZİKSEL DEĞİŞİMLER	YAPI ADI: EV		YAPI NO:2	
	İL: DİYARBAKIR		İLÇE: SUR	
	MAHALLE: SAVAŞ		SOKAK: PALANCILAR	
	ADA-PARSEL:381 ADA 32 PARSEL			
				
				
Zemin kat planı (Erginbaş, 1954).		Zemin kat planı (2024).		
				
Avludan kuzey ve güney cepheleri (Erginbaş, 1954).		Avludan kuzey ve güney cepheleri (2024).		
		LEJANT ■ EKLEMELER ■ ÇIKARMALAR ■ KAPATILANLAR ■ DEĞİŞTİRİLENLER		

6.3 Geleneksel Diyarbakır Evi-385 Ada 11 Parsel

Arşivlere bakılmış ve yapının tarihiyle ilgili herhangi bir doküman, ya da inşa kitabesine ulaşılammıştır. Ancak yapının inşa tekniğine, malzeme dokusuna bakılarak ve bölgedeki evlerin ağırlıklı olarak 18. ve 20.yy.larda yapıldığı düşünülecek olunursa, yapının bu dönemlerde yapıldığı söylenebilmektedir. Yapı 385 ada 11 parselde bulunur. Koruma kurulu arşivinden ulaşılan bilgi, belgeler ve tescil fişleri,1954 tarihli Doğan Erginbaş Diyarbakır Evleri Kitabı ve Harita Genel Komutanlığı arşivinden sağlanmış 1966 yıllarındaki hava fotoğrafları incelenmiştir. 2015-2016 sur çatışmalarından sonra yapının hasar gördüğü bilgisine ulaşılmıştır. Yapı şuan Toki (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) kontrollüğünde yapılmaktadır. Uygulama çalışması halen devam etmektedir.

Şekil 6.101 2009 tarihli tescil fişinden alınan fotoğraf

Şekil 6.102 2018 tarihli fotoğraf

Şekil 6.103 Yapı muhdeslerden arındıktan sonra kazı çalışmaları yapıp çekilen fotoğraf (Kale firmasından alınmıştır.)

Yapı, Suriçi bölgesinin güneydoğu diliminde yer almaktadır. Yapı, Savaş Mahallesi, Ali Emiri Sokak, 385 nolu ada 11 nolu parselde kayıtlıdır. Yapının çevresinde yıkık evler ve boş araziler vardır. Yapıya yakın konumda Hasırlı cami ve Ermeni Katolik kilisesi bulunur.

Şekil 6.104 Suriçi alanında yapının 1966 yılına ait hava fotoğrafı (T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)

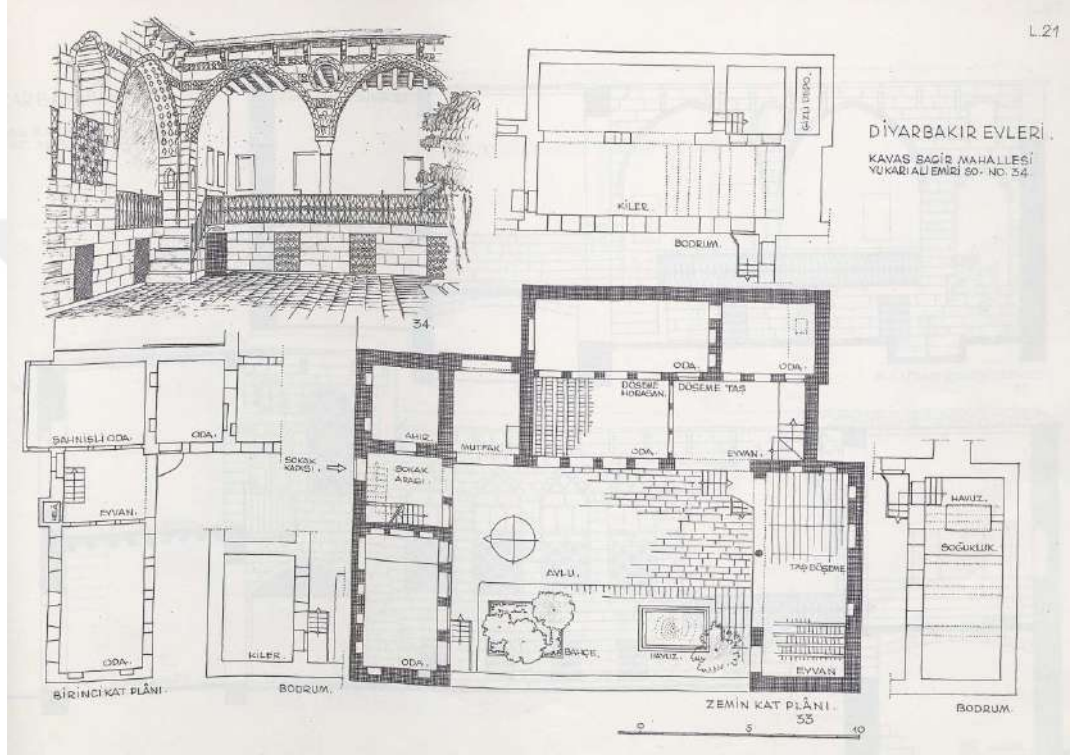
Şekil 6.105 Suriçi alanında yapının durumu (Google earth)

6.3.1 1950’li yıllardaki durumu

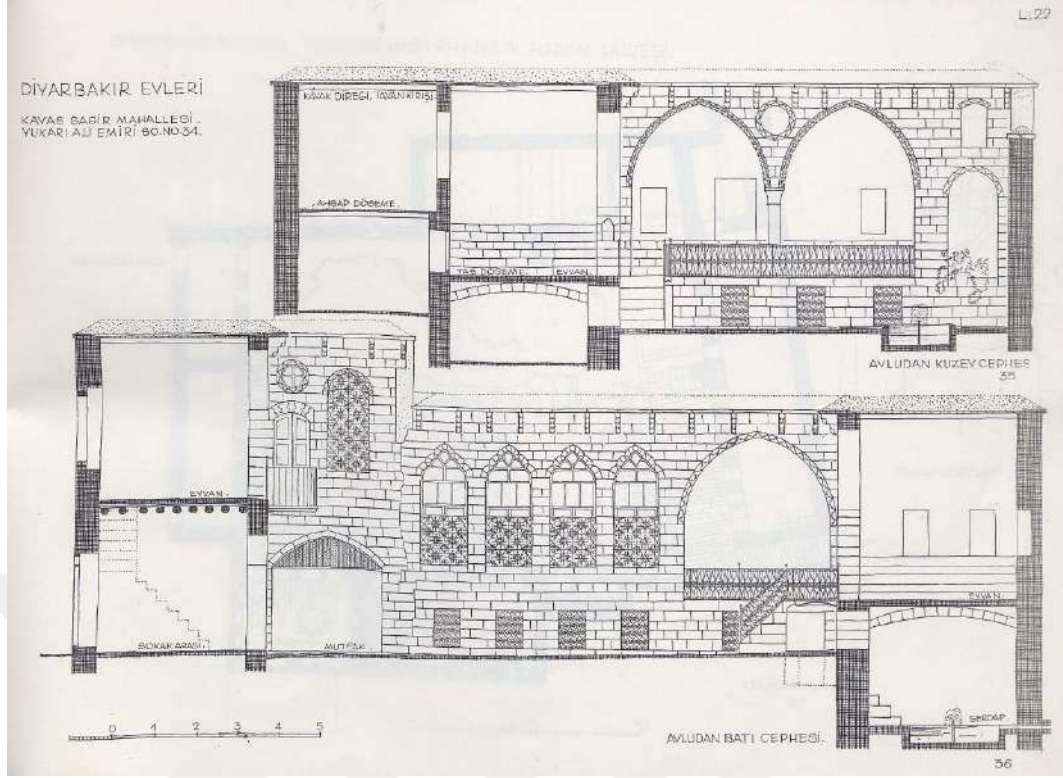
6.3.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş(1954) evin mimarisini şu şekilde anlatmıştır: “Kuzey, güney, doğu tarafları bina ile çevrili bir avlusu vardır. Batı tarafında selamlıktan ayrılan yüksek bir duvar vardır. Sokak kuzey taraftadır. Sokak kapısından merdivenli sokak arasına girilir. Avluda kuzeye bakan ve birkaç basamakla çıkılan yazlık eyvan vardır. Bu eyvandan başka bir yere geçilmez. Üzerinde 1092 tarihi bulunuyor. Yazlık kısmında da 1884 tarihi mevcut. Farklı zamanlarda yapıldığı anlaşıyor. Eyvanın altında serdap bulunmaktadır. Eyvan döşemeleri taş olup bu taşlar taş kemerlere oturmaktadır. Avlunun doğu tarafında da bir gözlü eyvandan odalara geçilmektedir. Bu eyvandan birkaç basamakla ayrıca bir odaya çıkılmaktadır. Bu oda ile aradaki oda arasında dolap şeklinde geçit mevcut olduğu gibi ahşap olan döşemesinden açılan bir kapakla alt tarafta gizli bir odaya inilmektedir. Bu odanın yine altında eyvandan girilebilen ve oradan kilere geçilen basit tavanlı bir oda vardır. Bu kısımdaki eyvana bakan yine gizli bir dolap kapı ile üstteki odaya çıkılmaktadır. Bu üst odanın altında mutfak vardır. Sokak arasından bir merdivenle kışlık kısmın üst kattaki eyvanına çıkılır.

Odalara geçilir. Zemin katında ise bir kış odası ve ahır bulunur. Kış odasının altında bir kiler mevcuttur. Avluda havuzu ve çiçekliği vardır. Kışlık kısım yüksek olup avlunun kuzey tarafını kaplar. Kışlıktaki üst odalarda sokağa pencere ve şahniş(cumba) vardır. Avlu cephelerinde kırık kemerler, pencerelerde müdahaleli ve yuvarlak kemerler vardır. Siyah taş üzerine beyaz nakışları pek boldur. Demir parmaklıkları zengindir.”

Şekil 6.106 Mimar Doğan Erginbaş’ın Diyarbakir Evleri adlı kitabından(1954) 385 ada 11 nolu parsel kat planları

Şekil 6.107 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakir Evleri adlı kitabından(1954) güney kanat avludan kuzey cephesi ve doğu kanat avludan batı cephesi

6.3.2 Günümüzdeki durumu

6.3.2.1 Mimari özellikleri

Plan ve işlevsellik özellikleri

Yapı kuzey-güney yönünde uzanan dikdörtgen bir avlu etrafına konumlandırılmış üç kanattan oluşmaktadır. U plan tipine sahiptir. Yapının güney ve doğu kanatları özgün kalmıştır. Kuzey ve kuzeydoğu köşesi yeniden yapılmıştır. Yapı büyük bir yapıdır. Doğü kanadının arkasında bir bahçe bulunur. Yapı uygulama aşamasında olduğu için restorasyon projesi göz önünde bulunarak anlatılmıştır. Kuzey ve kuzeydoğu kanadı bodrum+zemin ve birinci kattan oluşur. Doğü ve güney kanadı ise bodrum+zemin kattan oluşur.

Kuzey kanadın bodrum katına avlunun batı köşesinden 4 basamakla inilen taş merdivenlerle sağlanır. Bodrum kat 2 tane dikdörtgen formlu pencere açıklığına sahiptir.

Doğü kanat bodrum katına iki taraftan giriş sağlanır. Biri mutfağın içinden diğeri ise doğü kanadın güney köşesinden sağlanır.

Bodrum kat oldukça büyüktür. İki kısımdan oluşur. Bunlar birbirlerinden iki açıklıklı basık kemerlerle ayrılmıştır. Bodrum kat 5 tane dikdörtgen formda pencere açıklıklarıyla avluya açılır.

Güney kanat bodrum katına doğu köşedeki merdivenlerden giriş sağlanır.4 basamak inilerek bodruma ulaşılır. Bodrum kat 3 tane dikdörtgen formda pencere boşluğu ile avluya açılır.7 adet basık kemer bulunur. Bu kemerler duvara oturtulmuştur. Bazı nitelikli evlerde görebileceğimiz serdap örneğini bu bodrum katta da görmekteyiz.

Şekil 6.108 Kuzey kanat bodrum katı

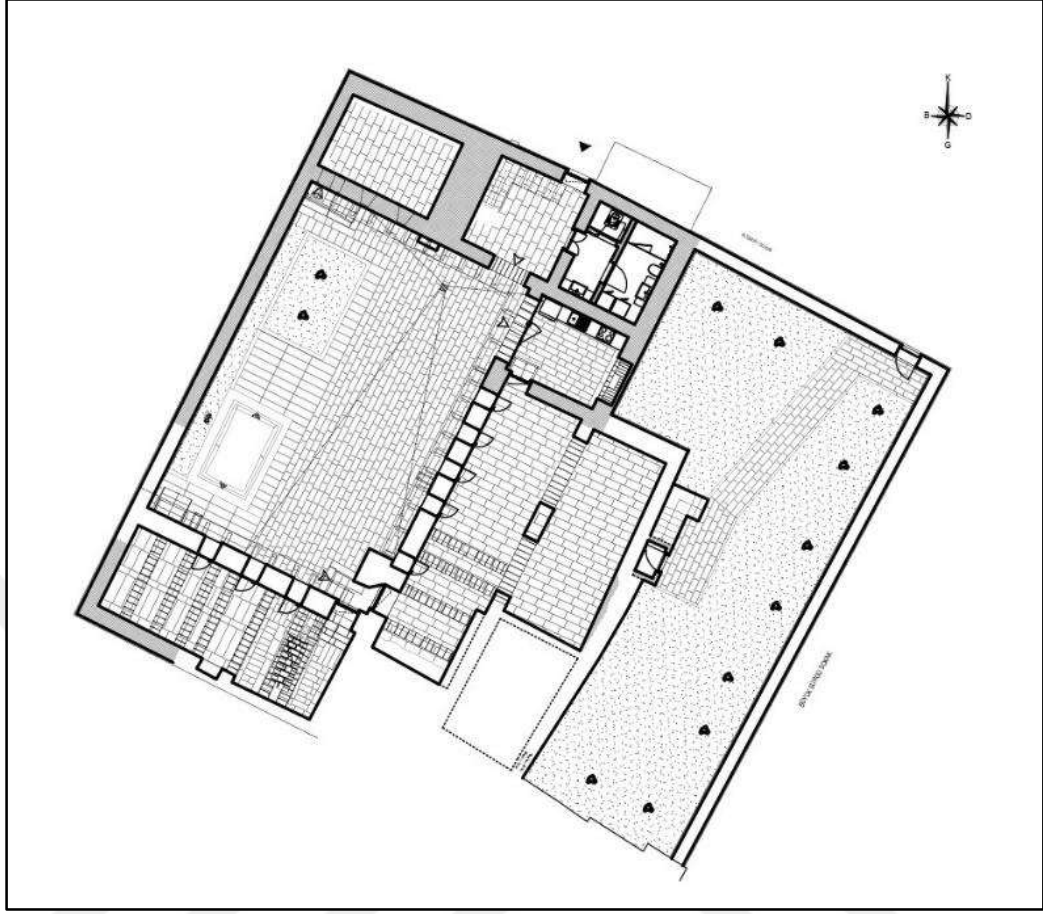
Şekil 6.109 Mutfaktan doğu kanat bodrumuna giden kapı boşluğu

Şekil 6.110 Doğu kanat bodrum katı

Şekil 6.111 Doğu kanat bodrum katın genel görünümü

Şekil 6.112 Bodrum kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)

Yapıya giriş kuzey kanattan Ali Emiri Sokak'tan sağlanır. Kare formlu bir aralık bizi karşılar. Bu aralığın içinde birinci kata çıkışı sağlayan L formlu bir merdiven vardır. Merdiven batı duvara yaslandırılmıştır. Aralığın doğu tarafında ise ıslak hacim mekânı vardır. Aralıktan sonra avluya geçilir. Kuzey kanat zemin katına; avludan 2 basamak çıkılarak ulaşılır. Burada bir taşlık vardır. Taşlıktan 25 cm bir basamak yüksekliğinde sekiye çıkılır. Oda döşemesi ahşap döşemedir. Odanın batı tarafında bölücü duvarla ayrılmış olan ıslak hacim mekânı vardır. Bu oda 3 pencere açıklığı ile avluya açılır.

Doğu kanadı zemin katında mutfak mekânı vardır. Mutfağın avluya bakan kısmı basık sivri kemer formunda tek açıklıklıdır. Mutfağın doğu duvarında bir ocak nişi yapılmıştır. Mutfaktan bodrum kata inen merdiven basamakları güney duvarına konumlandırılmıştır. Doğu kanat zemin katında tek gözlü bir basık sivri kemer formunda eyvan vardır. Eyvanın kuzey duvarında bir oda bulunur. Bu oda eyvandan 22 cm yüksekliktedir. Bu oda 2 pencere boşluğuyla eyvana, 4 pencere boşluğuyla da avluya açılmıştır. Bu odanın arkasında yer alan bir diğer odaya ise eyvanın doğu

duvarındaki kapı boşluğundan girilir. Bu oda da eyvandan 22 cm yüksekliktedir. Bu oda doğu tarafındaki bahçeyle de ilişkilidir. Odanın doğu duvarında bahçeye açılan bir kapı boşluğu bulunur. Eyvanın doğu duvarındaki ikinci odaya ise 3 basamakla inilerek ulaşılır. Eyvanın güney duvarına konumlandırılmış merdivenlerle eyvanın doğusundaki odanın üstüne çıkılır. 5 basamakla çıkılan bu odada seki bulunur. Güney kanat zemin katında eyvan bulunur. Eyvan kemerleri 2 gözlü olup basık sivri kemer formundadır. Eyvanın altında serdap bulunur. Bu serdap özgün olup dikdörtgen bir forma sahiptir. Serdabın sadece izleri mevcuttur. Uygulama çalışmaları sonrasında serdap kısmı tamamlanacağı bilgisine ulaşılmıştır. Eyvana iki taraftan da giriş sağlanır. Bunlardan biri doğu kanat eyvanına da çıkışı sağlayan doğu köşedeki merdivenlerdir. Diğeri ise güney kanat batı köşesinde yer alan 5 basamaklı merdivenle eyvana çıkılır. Bu girişte basık kemer formunda yapılmıştır.

Şekil 6.113 Kuzey kanat yapı girişi

Şekil 6.114 Kuzey kanat zemin kat oda

Şekil 6.115 Doğu kanat zemin kat mutfak

Şekil 6.116 Doğu kanat zemin kat eyvan

Şekil 6.117 Doğu kanat bitişigindeki bahçe

Şekil 6.118 Bahçenin genel görünümü

Şekil 6.119 Güney kanat eyvanına giden sol köşede yer alan merdivenler

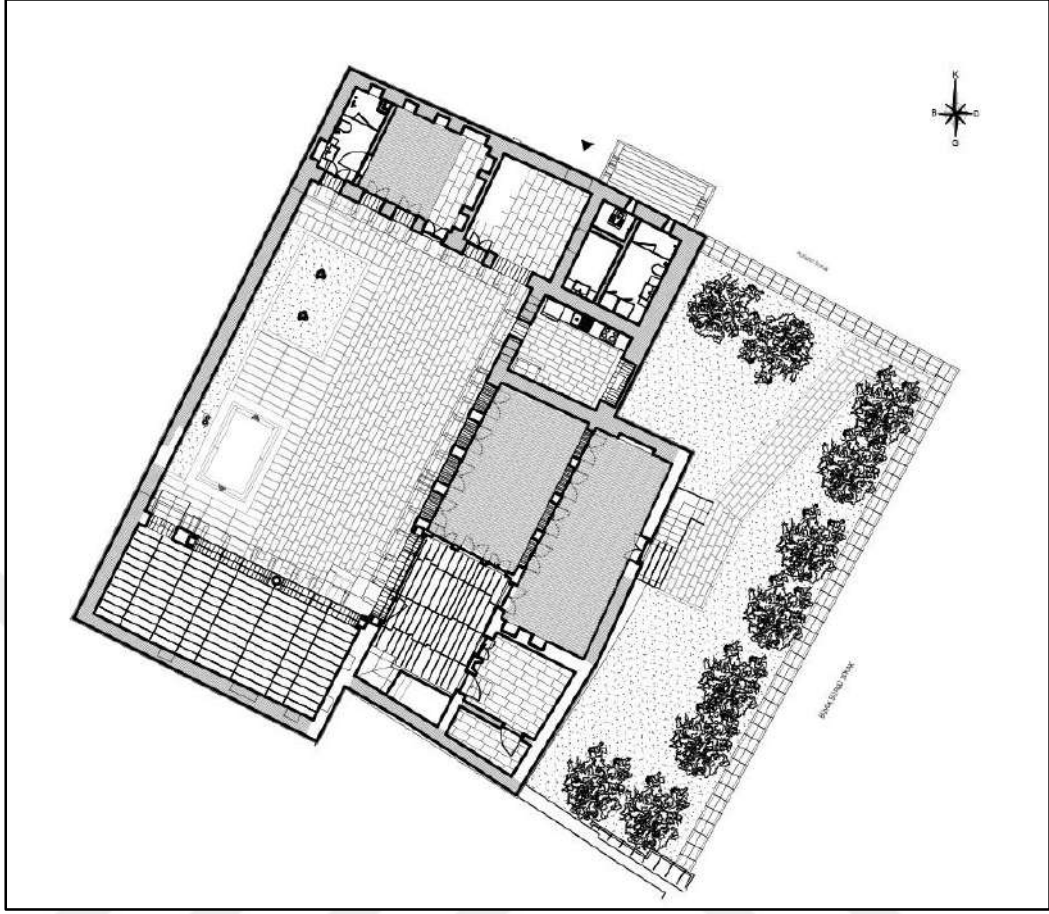
Şekil 6.120 Güney kanat eyvanı 2 gözlü basık sivri kemer formu

Şekil 6.121 Güney kanat eyvanının altında bulunan serdaplı odasına giden kapı boşluğu

Şekil 6.122 Güney kanat eyvanının altında bulunan serdaplı odanın genel görünümü

Şekil 6.123 Zemin kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)

Kuzey kanat birinci katında basık sivri kemer formunda tek açıklıklı bir eyvan kemeri vardır. Eyvanın batı duvarında bir oda bulunur. Bu oda bölücü duvarla iki odaya ayrılmıştır. İkinci oda ıslak hacim mekânı olarak tasarlanmıştır. Eyvanın doğu tarafında ise bir cumba(şahniş) yapılmıştır. Cumbanın batı duvarı 2 pencereyle eyvana baktırılmıştır. Geleneksel Diyarbakır evlerinde cumba örneklerinde olduğu gibi sokağa bakan duvar yüzeyine pencere açılmamıştır. Pencereleer yan taraflara açılmıştır.

Kuzeydoğu kanadının birinci katına doğu köşede kuzey kanatla bağlantılı bir balkon yapılarak sağlanmıştır. Daire formunda küçük bir balkondur. Birinci kat odanın avluya bakan bir adet basık kemer formunda pencere açıklığı bulunur. Kapı boşluğunun üstünde de yuvarlak formu bir tepe penceresi bulunur.

Şekil 6.124 Kuzey kanat birinci kat eyvan genel görünüm

Şekil 6.125 Kuzey kanat birinci kat cumbalı oda güney duvarı

Şekil 6.126 Kuzey kanat birinci kat cumbalı oda batı duvarı

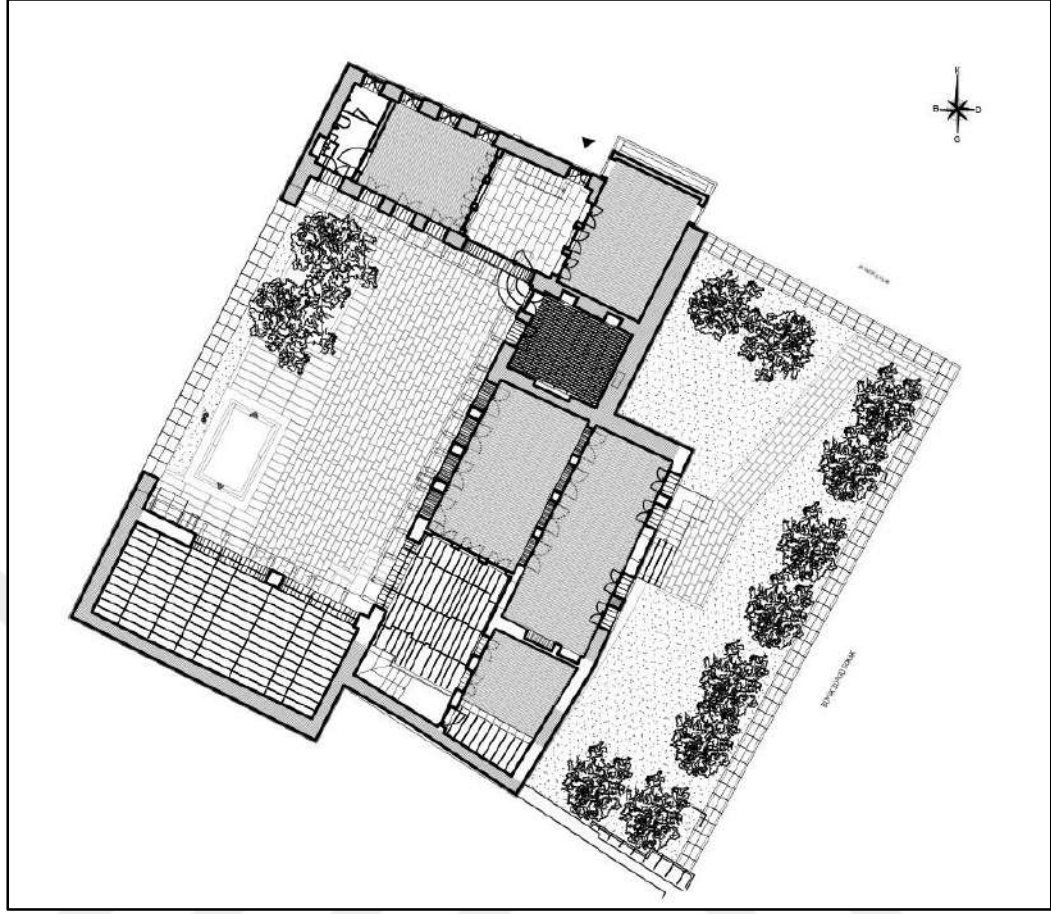
Şekil 6.127 Kuzey kanat birinci kat cumba

Şekil 6.128 Kuzey kanat birinci kat eyvan ve oda

Şekil 6.129 Kuzeydoğu kanat birinci kata geçiş

Şekil 6.130 Birinci kat planı(Proje Müellifi Zeynep Günseli Özşahin danışmanlığında çizilmiştir.)

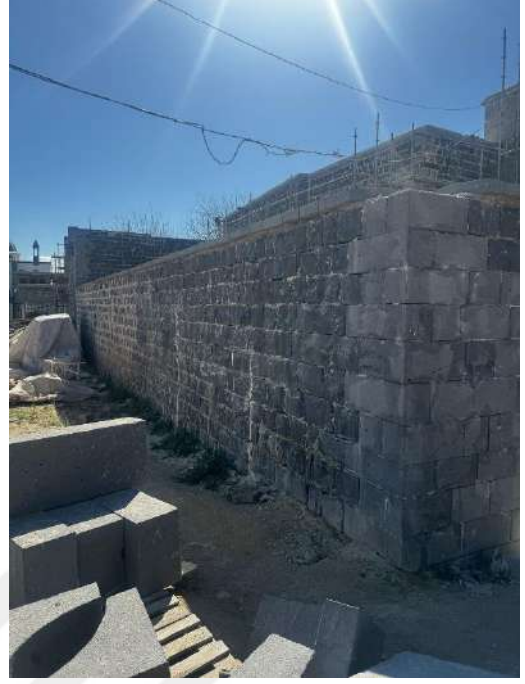
6.3.2.2 Cephe özellikleri

Sokak Cephesi

Kuzey kanattan basık bazalt taş kemerle yapıya giriş sağlanır. Kapı dişli olup açıklığı 100 cm yüksekliği ise 190 cm'dir. Ali Emiri sokağa bakan kuzey kanatta cumba bulunur. Cumbayı iki taş bingi üzeri bir ahşap bingi taşır. Cumbanın sokağa bakan penceresi yoktur. Sokak cephe yüzeyleri kesme taş duvardır. Kuzey kanadın sokağın doğu köşesinde yapıyla ilişkili olan bahçe kapısı boşluğu bulunur. Bu kapı boşluğu da basık bazalt taş kemer formundadır. Büyük sürgü sokağa bakan cephede köşeler kesme taş olup orta taraf kaba yonu örgüyle örülmüştür.

Şekil 6.131 Sokak kuzey cephesi

Şekil 6.132 Sokak doğu cephesi

Şekil 6.133 Sokağa bakan cumba

Avlu Cephesi

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen avlu etrafına yapı konumlandırılmıştır. U plan şemasına sahiptir. Yapı 3 kanattan oluşmaktadır. Kuzey kanat avlu cephesi bodrum, zemin ve birinci kattan oluşur. Birinci katta tek gözlü basık sivri kemerli eyvan bulunur. Cephe yüzeyi kesme taşından yapılmıştır. Doğu ve güney kanatlar ise bodrum ve zemin katından oluşur. Güney kanatta 2 gözlü basık sivri kemerli eyvan bulunur. Cephe yüzeyi kesme taşından yapılmıştır.

Şekil 6.134 Avlu kuzey kanadı

Şekil 6.135 Avlu kuzeydoğu kanadı

Şekil 6.136 Avlu doğu kanadı

Şekil 6.137 Avlu güney kanadı

Şekil 6.138 Avlu batı kanadı

6.3.2.3 Kullanılan yapı malzemeleri ve yapım detayları

Yapı inşa edilirken özgün haline uyulmaya çalışılmış olup modern teknikler de kullanılmıştır. Harç olarak malzemeye uyumlu hidrolik kireç kullanılmıştır. Taş cinsi olarak bazalt taş kullanılmıştır. Yapının çatı döşemesi toprak dam olup modern teknoloji ile üretilmiş killi toprak, hidrolik kireç, pomza tozu ve bazalt taş tozu kullanılmıştır. Yapı halen uygulama aşamasında olduğu için yapım detayları hakkındaki bilgilere restorasyon projesinden alınan verilerle ulaşmaktayız.

Damlar ve Saçaklar

Dam detayında; ahşap kirişler üzerine 3cm kalınlığında ahşap kaplama yapılmıştır. Bunun üzerine buhar dengeleyici örtü(nem bariyeri)serilmiştir. Isı yalıtımı için xps serilmiştir. Bununda üzerine geotekstil keçe üzerine de 500 doz hidrolik kireç esaslı tesviye tabakası 8-10 cm aralığında dökülmüştür.2 kat sürme su yalıtımı yapılmıştır. Tekrar üzerine geotekstil keçe serilmiştir. Bu yalıtımları korumak için 500 doz hidrolik kireç esaslı tesviye tabakası yaklaşık 3 cm kalınlığında dökülmüştür. Son olarak da toprak dediğimiz kısma gelinir. Bunun kalınlığı 8-12 cm aralığında olur. İçinde killi toprak +hidrolik kireç+pomza tozu bazalt taş tozu vardır. Bu toprak katman yapılırken de halk dilinde sivinek denen bombe yapı köşelerini saracak şekilde yapılmıştır. Dam katmanı üzeri UV dayanımlı şeffaf sürme su yalıtımı yapılarak tamamlanmıştır. Dam duvar birleşim detayına bakacak olursak, geleneksel Diyarbakır evlerinde sokağa bakan kısımlar 5-10 cm aralığında çıkma yapılır. Bu çıkan taş a kastolon taşı veya korniş taşı denilir. Kalınlığı 10 cm olan bu taş damı tamamıyla çevreler. Avlu kısmında ise 50 cm çıkma yapılmıştır. Bu saçığı üst üste iki adet taş bingi taşır. Bu taş bingilerin üzerine ise korniş taşları iki taş bingiyi ortalayacak şekilde konmuştur.

Döşemeler

Ara döşemede; yapıya özgün tavan malzemesine göre ahşap kiriş üzerine ahşap kaplama (3 cm) yapılmıştır. 15 cm çapındaki ahşap kirişler 40 cm aralıklarla odanın kısa kenarına paralel olacak şekilde atılmıştır. Bunun üzerine 5*5 cm olan ahşap kadronlarla döşenmiştir. Bu kadronlar odanın iki yönüne de dik gelecek şekilde atılmıştır. Bu kadron aralarına ise ısı yalıtımını sağlayan ismi xps(expande polistren levha) olan mavi renkteki süngerimsi malzeme konulmuştur. Bodrum kat döşemeleri bazalt taş döşemeden yapılmıştır.

Duvarlar

Yapım tekniği açısından taşıyıcı duvarlar mekânsal niteliğe bağlı olarak; bazalt taş(sıralı sandık duvar-sıralı kesme taş duvar),ahşap karkaslı harman tuğla duvar olarak yapılmıştır. Yapıda ıslak hacimlerde bölücü duvar olarak ahşap karkaslı harman tuğla duvar yapılmıştır.

Parmaklıklar/Korkuluklar

Yapı tamamlanmadığı için parmaklık/korkuluk detayına projeden ulaşılmıştır. Doğu kanat bodrum penceresinin demir parmaklığı yerinde özgün bulunmuştur.

Şekil 6.139 Doğu kanat bodrum kat penceresi demir parmaklığı

Pencereler

Pencereler daha takılmamış olup pencere boşluklarını görmekteyiz. Kuzey, doğu ve güney kanat bodrum pencere boşlukları dikdörtgen formundadır. Kuzey ve doğu kanat zemin ve birinci kat pencere boşlukları ise basık bazalt taş kemer formundadır.

Kapılar

Yapı tamamlanmadığı için kapı detaylarını projeden almaktayız. Yapının 1 giriş kapısı bulunur. Basık kemerli olup dışlıdır. Kuzey kanatta bulunan yapı girişi tek kanatlı olup

ahşap ökçeli kapı önerilmiştir. Kapı doğraması bu dişe içten oturur. Kapı genişliği 100 cm yüksekliği 190 cm'dir.

Eyvan kemerleri

Yapının 3 kanadında da eyvan kemeri bulunur. Kuzey kanadın birinci katında ve doğu kanadın zemin katında tek açıklıklı basık sivri kemer formunda eyvan kemeri bulunur. Güney kanadında ise iki gözlü basık sivri kemer formunda eyvan kemeri bulunur. Bu iki kemerin tam ortasında yuvarlak sütun bulunur.

Çörtenler

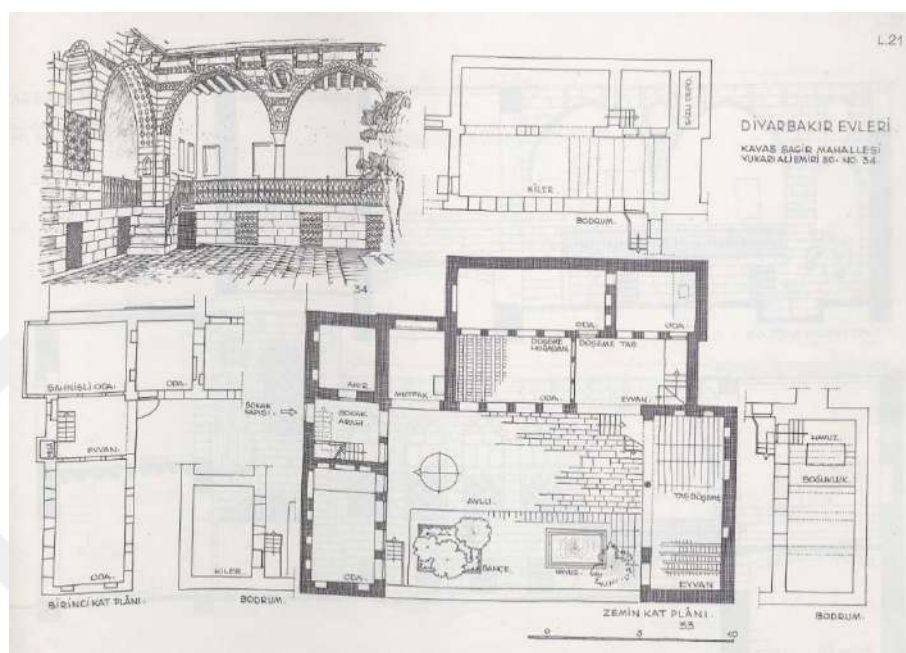
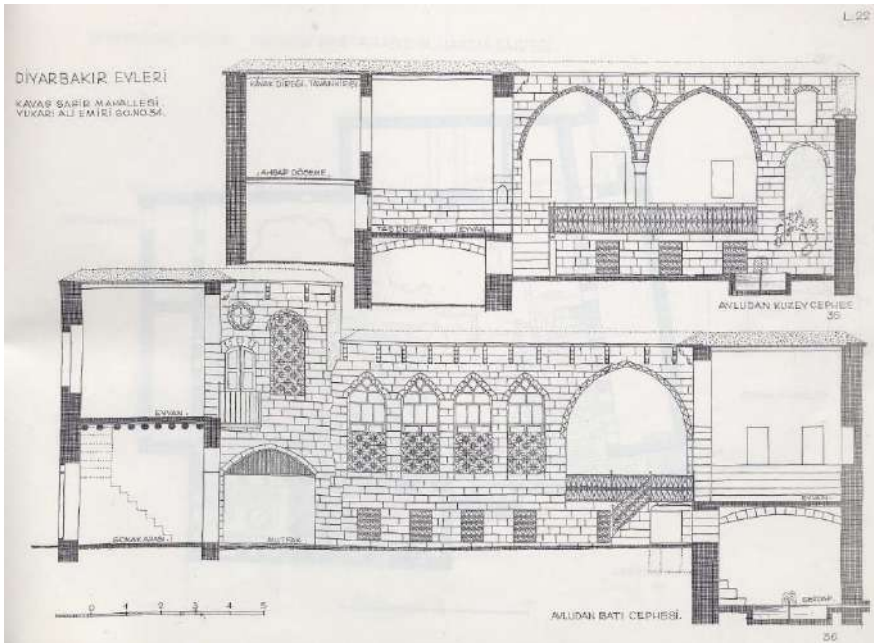
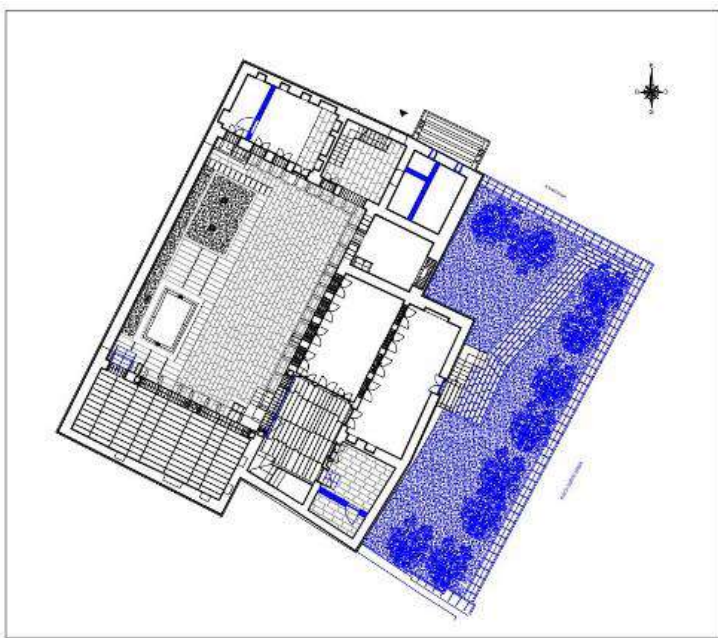
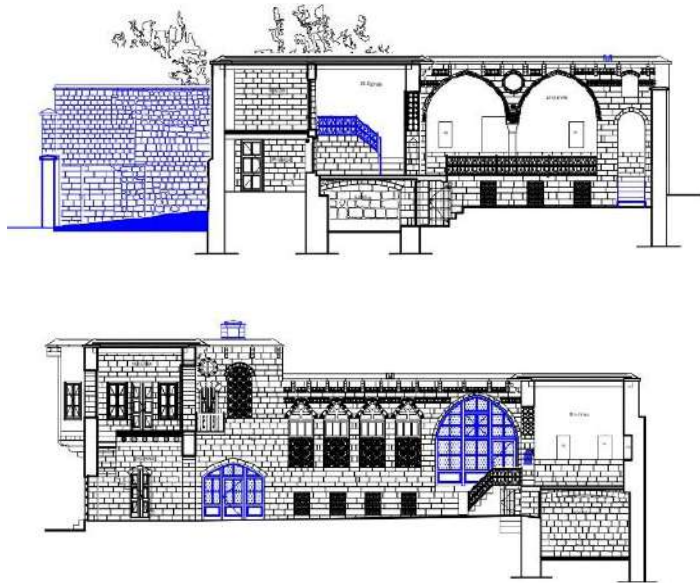
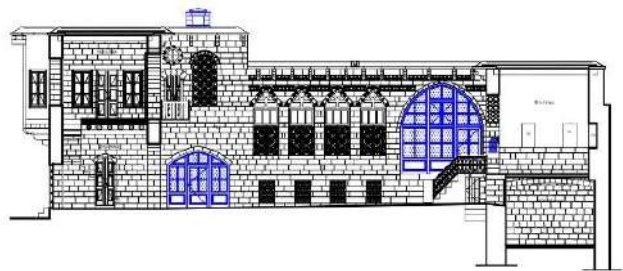
Geleneksel Diyarbakır evlerinde çörtenler çoğunlukla avluya baktırılır. Sokağa baktırılan örneklerle de rastlanmaktadır. Bu yapıda da hem avlu içine bakan hem de sokağa bakan çörtenler yapılmıştır. Kuzey kanat damının sularını tahliye etmek için bir adet taş çörten Ali Emiri sokağına baktırılmıştır. Doğru kanat damında ise bir tane avluya, iki tane ise arka bahçeye baktırılmıştır. Güney kanat damında ise bir tane çörten avluya baktırılmıştır.

6.3.3 Geçirdiği değişimler

Yapının yıkılan kısımları yerindeki izler ve Erginbaş'ın çizimleri referans alınarak tamamlanmıştır. Erginbaş'ın çizimde ve söylemlerinde yer vermediği doğu kanadın arkasındaki bahçe uygulama sırasında yapılmıştır. Bu bahçenin varlığı eski hava fotoğraflarından da belirlenmiştir. Oldukça büyükçe bir bahçedir. Kuzey kanat sokak arasının doğu tarafındaki oda kullanım gereksiniminden ötürü bölücü duvarlar kullanılarak banyo ve wc olarak yapılmıştır. Erginbaş'ın çizimlerinde bu bölümün ahır olarak kullanıldığı görülmektedir. Kuzey kanat birinci kata çıkarken sokağa çıkıntı yapan hela, uygulamada yapılmamıştır. Kuzey kanat birinci katta yer alan eyvanın batı tarafında yer alan oda bölünerek banyo bölümü oluşturulmuştur.

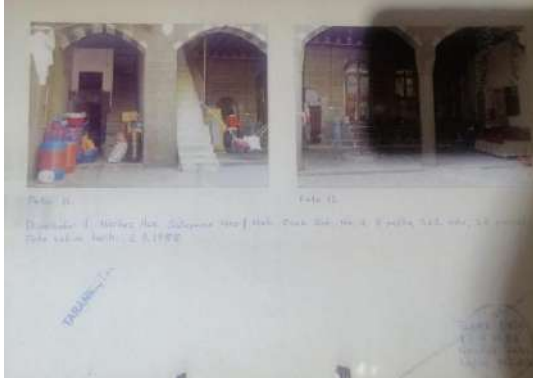
Yapının eyvan döşemeleri taş döşeme olarak yapılmıştır. Aslına uygundur. Erginbaş'ın çiziminde doğu kanat eyvanının kuzeyindeki oda döşemesi horasan döşeme olarak verilmiştir. Uygulama sırasında döşeme daha tamamlanmadığı için döşeme bilgisi restorasyon projesinden okunmuştur. Projede odanın döşemesi ahşap döşeme olarak çizilmiştir. Dam katmanı modern teknikler kullanılarak toprak dam olarak aslına uygun yapılmıştır.

Tablo 6.5. İncelenen 385 Ada 11 Parselde Bulunan Evin Fiziki Değişmişliği

YAPIDA MEYDANA GELEN FİZİKSEL DEĞİŞİMLER			
YAPI ADI: EV		YAPI NO:3	
İL: DİYARBAKIR	İLÇE: SUR		
MAHALLE: SAVAŞ	SOKAK: ALİ EMİRİ		
ADA-PARSEL:385 ADA 11 PARSEL			
			
			
			
			
			

6.4 Ekrem Ocak Evi

Yapıyla ilgili verilere Orhan Cezmi Tuncer'inin kitabından ulaşılabilmektedir. Bu yapı maalesef çok hor kullanılmıştır. Yapıyı bulmak çok güç olmuştur. Yapının konumunu kabataslak anlatırsak eğer Hz. Malik-i Ejder Hazretleri Camisinin çaprazında çeyiz ürünleri satan bir dükkânın içinde yer alır. Yapıyla ilgili Koruma Kurulu arşivlerine bakılmıştır. Orhan Cezmi Tuncer'in kitabında yapı Süleyman Nazif Mahallesi, Ocak Sokak 8C,442 numaralı ada,4 numaralı parsel olarak gösterilmiştir. Yapı Erginbaş'ın anlatımından yola çıkılarak bir harem dairesine aittir. Erginbaş, Diyarbakır evleri adlı kitabında son sayfalarda alıntı yaptığı Rüştü Üçler'in makalesinde Osman Ocak Evi'nin çizimlerine yer vermiştir. Aynı soy isim olduğu için araştırmaya buradan bakılmıştır. Koruma kurulunda Osman Ocak evi ile ilgili tescil fişine ulaşılmıştır. Osman Ocak evi bir selamlık dairesidir.442 numaralı ada 28 nolu parsele kayıtlıdır. Tescil fişindeki resimlerden anlaşıldığı üzerine Ekrem Ocak Evi, Osman Ocak Evi'nin harem dairesidir.

Şekil 6.140 Osman Ocak Evi,1988 Tescil Fişi

Şekil 6.141 Osman Ocak Evi,1988 Tescil Fişi

Şekil 6.142 Osman Ocak Evi,1988 Tescil Fişi(Ortakdaki fotoğraf Ekrem Ocak Evi'ne aittir.)

Şekil 6.143 Suriçi alanında yapının 1966 yılına ait hava fotoğrafı (T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)

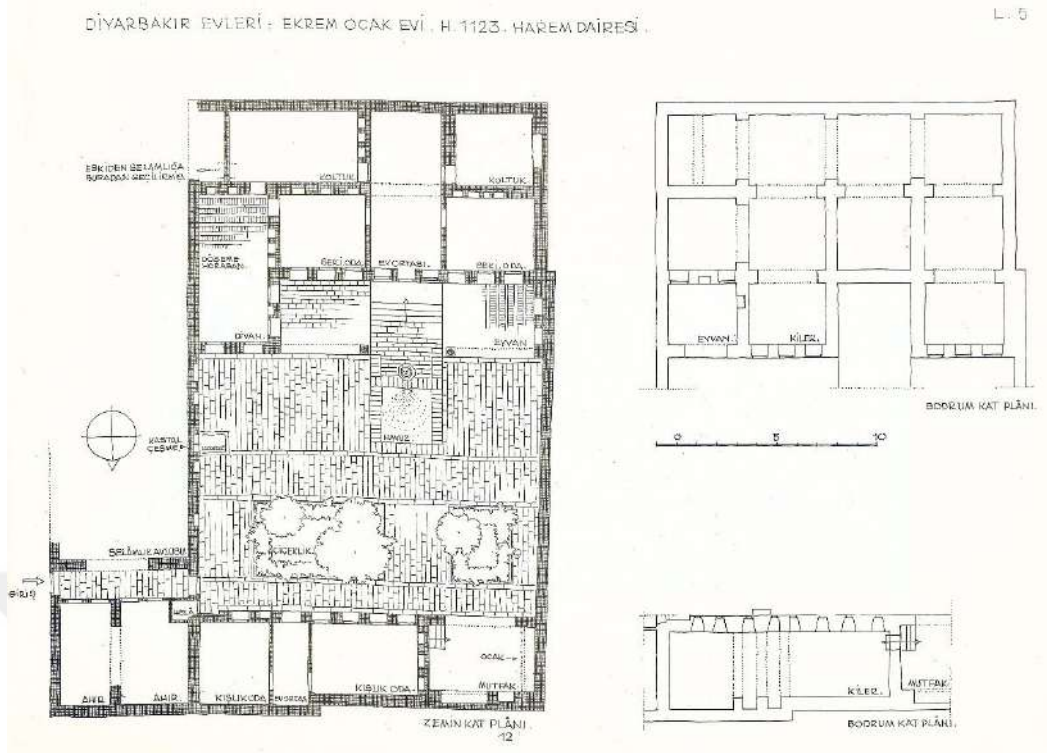

Şekil 6.144 Suriçi alanında yapının durumu (Google earth)

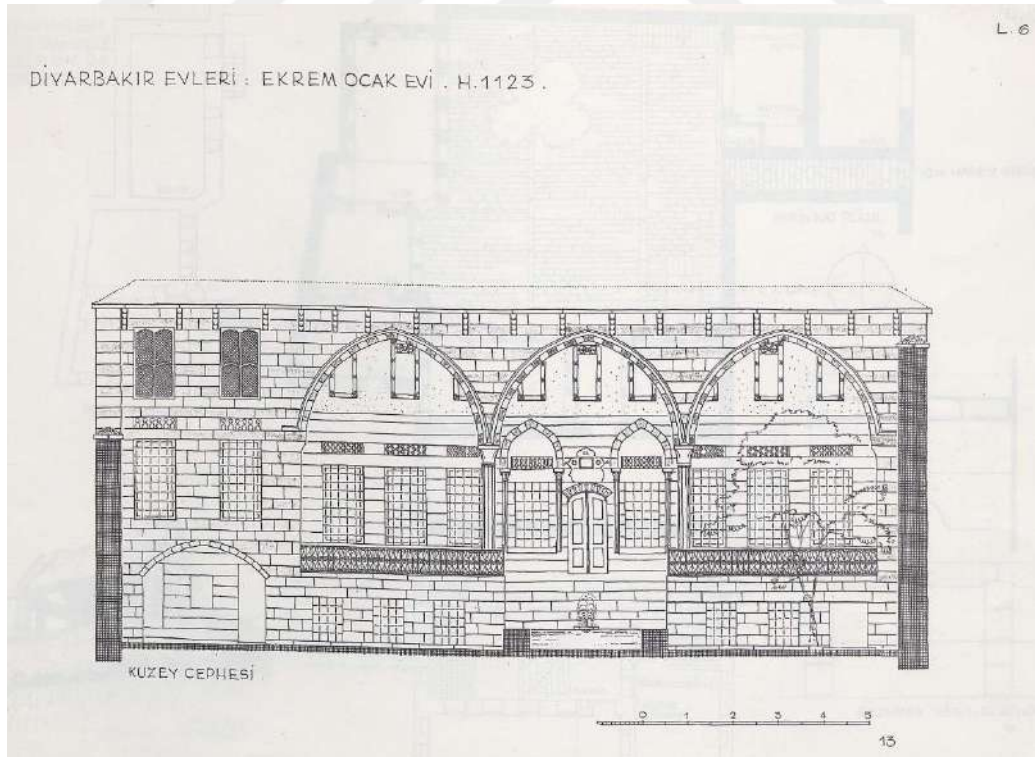
6.4.1 1950'li yıllardaki durumu

6.4.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş(1954) evin mimarisini şu şekilde anlatmıştır: *Bu ev harem dairesidir. Eyvandan ev ortasına girilen kapının üstündeki kitabede H.1123(1711) tarihi yazılıdır. Bu evde de beyaz siyah taşlar sıralı şekilde kullanılmış olup, pencereleri düz lento ve eyvan kemerleri kırık olup büyüktür. Kemer eğrilerine uyan beyaz taştan özel profilli ve çıkıntı halinde bordürler vardır. Bunlar eskiye ait olduğunu işaret etmektedir. Tonoz ve kubbe yoktur. Kitabeye göre 247 senelik etmektedir. Birkaç basamaklı üç kemerli eyvana çıkılır. Kemerler ortada sekiz dilimli sütunlara oturur. Eyvandan ufak bir kapı ile ev ortasına girilir. Buradan da iki yanda seki odalarına ve arkada iki yanda koltuklara geçilir. Eyvanın doğusunda mabeyn odası; eyvanı ve avluyu görebilecek konumdadır. Odanın arkasındaki koltukta, eskiden mevcut bir kapı ile selamlıkla irtibatlıymış. Kat yüksekliği 5.5 m'dir. Bodrum katı zemine fazla girmemiştir. Buraya ufak bir eyvandan girilir. Kiler ve depo olarak kullanılır. Havuz, eyvanın önünde bahçededir. Sokaktan sokak arasına oradan da avluya geçilir. Avlunun doğu ve batı kısımlarını yüksek duvarlar tutar. Kuzey tarafında ise mutfak, kışlık odalar, hela ve ahır bulunur. Doğu tarafında bitişik olarak selamlık dairesi bulunmaktadır. Avluda çiçeklikler ve selamlık duvarında bir çeşme ve ayrıca ufak bir havuzu vardır. Kuzey tarafı kaplayan bina kolu alçak tutulmuştur. Eyvanın havasını kesmez.*

Şekil 6.145 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954)Ekrem Ocak Evi kat planları

Şekil 6.146 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) Ekrem Ocak Evi güney kanat avlu kuzey cephesi

6.4.2 Günümüzdeki durumu

6.4.2.1 Mimari özellikleri

Plan ve işlevsellik özellikleri

Yapıya giriş sağlanamamıştır. Yapıya yakın komşu binanın damına çıkılarak yapı uzaktan gözlemlenmiştir. Yapı içinden çekilen fotoğraflar ise sınırlı olup aşağıdaki gibidir.

Şekil 6.147 Ekrem Ocak evi(a, b, c)

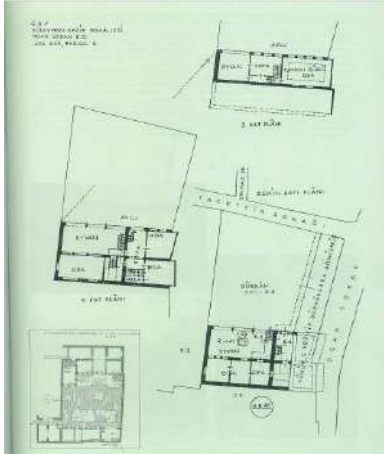

Şekil 6.148 Ekrem Ocak evi avlu cepheleri (a, b)

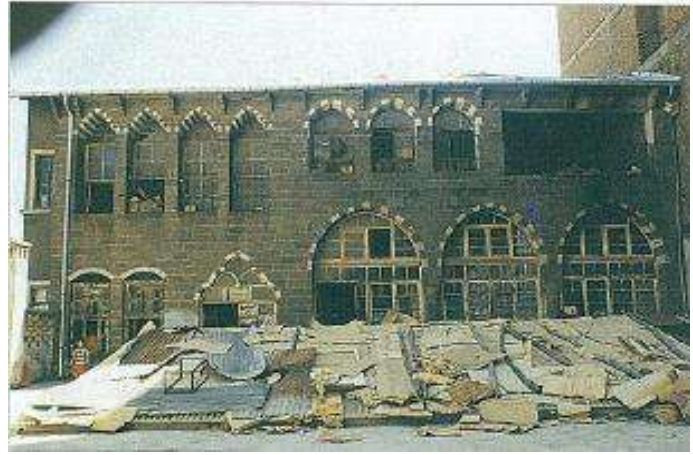
6.4.3 Geçirdiği değişimler

Yapıya giriş sağlanılamadığı için yapı hakkında net bir bilgi elde edilememiştir. Yapı hakkındaki bilgilere Orhan Cezmi Tuncer'in "Diyarbakır evleri" kitabından ulaşılmıştır. Yapı Osman ocak evinin harem dairesi olduğu için yapı hakkındaki bilgilere tescilli Osman Ocak evinden de sağlanılmıştır.

Orhan Cezmi Tuncer'in, *Diyarbakır Evleri*, kitabında yapı hakkında şu bilgilere erişiyoruz. Yapı Taceddin ve Ocak Sokaklarının birleştiği köşede güneybatı tarafında bulunmaktadır. Yapının ancak o günün şartlarında 3 katlı güney kanadın sağlam kaldığı belirtilmiştir.1972 yılında yaptığı ziyarette yapının otel olarak kullanıldığını belirtip 1999 yılında ise yapının dükkânlarla çevrili bir malzeme deposu olarak kullanıldığını dile getirmiştir. Aynı zamanda yapının mukarnas örtülü alçı dolabı ve Osman ocak evine ait tescil fişindeki 1889 tarihli yazıtının yerinde olmadığından bahsedilmiştir. Geleneksel Diyarbakır evini yansıtan bu yapının 1999 senesinde harabeye dönmüş derecesinde hor kullanıldığından kitapta bahsedilmiştir. Tuncer, kitabında Doğan Erginbaş'ın 1950 senesinde Diyarbakır'a gelip rölövesini çizmiş olduğu bu yapıyla ilgili karşılaştırmalı bir söylevde bulunmuştur. Harem bölümündeki eyvana açılan pencere sayılarında farklılıklar olduğunu ve güneydeki 3.aşama doğu ve kuzey yakanın yok olduğunu yazmıştır. (Tuncer, O.1999)

Şekil 6.149 Ekrem Ocak Evi Kat Planları(Tuncer,1999)

Şekil 6.150 Ekrem Ocak Evi Güney Kanat(Tuncer,1999).

6.5 Ziya Gökalp Evi

Türk yazar ve sosyolog Ziya Gökalp'in doğduğu evdir. Yapının 1806 yılında inşa edildiği bilinmektedir. Gökalp'in ailesi 1824 yılında bu eve taşınmıştır. Ziya Gökalp 1876 yılında bu evde doğmuştur. Bu ev 1956 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından müzeye dönüştürülmüştür. Müzede Ziya Gökalp'e ait eşyalar ve belgeler bulunmaktadır. Ekim 2014 tarihinde Diyarbakır'da gerçekleşen kobani olayları sonucu yakılmıştır. Arşiv ve kütüphane bölümü yok olmuştur. Müze Binası TÜR SAB-Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği'nce restore edilmiştir. Müze, Melik Ahmet Caddesi, Gökalp Sokak'ta yer almaktadır. 407 ada 1-12 numaralı parsel kayıtlıdır.

Şekil 6.151 Suriçi alanında Ziya Gökalp evinin 1966 yılına ait hava fotoğrafı (T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)

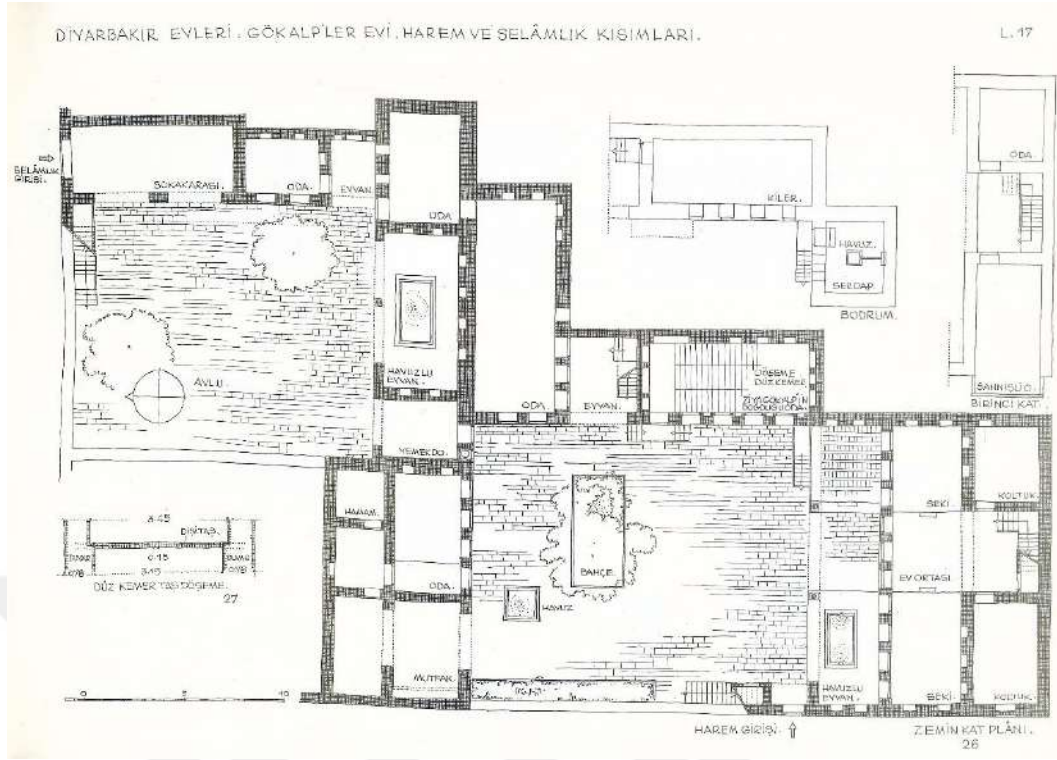
Şekil 6.152 Suriçi alanında yapının durumu (Google earth)

6.5.1 1950'li yıllardaki durumu

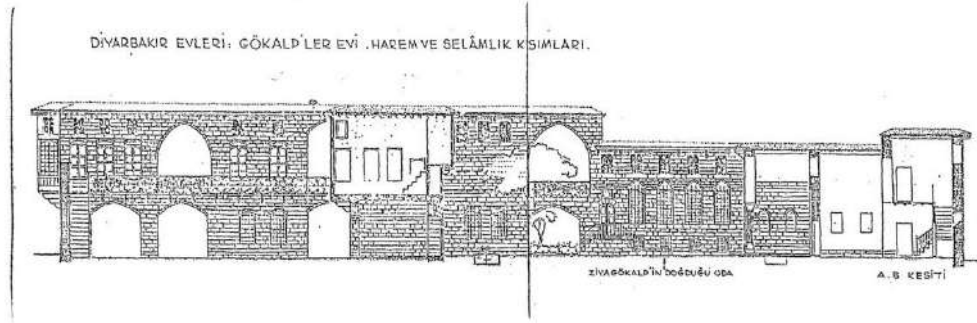
6.5.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş(1954) evin mimarisini şu şekilde anlatmıştır: *Bu ev, harem kısmında Ziya Gökalp'in doğduğu odanın kapısı üstündeki kitabeye göre H.1221(1806)tarihinde yapılmıştır. Harem ve selamlık kısımları bir arada görülmektedir. Selamlık kısmı eski halini korumakla beraber haremde değişiklik ve ilaveler yapılmıştır. Çizdiğim şekil halen harem kısmında oturan Nihat Gökalp Bey'in verdiği malumat ve yapının yerindeki durumundan anlaşıldığı üzere eski vaziyetine uygun olarak çizilmiştir. Eski halinde batı tarafındaki sokaktan ve dama çıkan bir merdiven altından avluya girilmektedir. Kuzeye bakan tam bir eyvan ve sekiler teşkilatı vardır. Üç göznlü ve ortada dilimli sütunlara oturan kırık kemerli eyvandan ev ortasına ufak bir kapıdan*

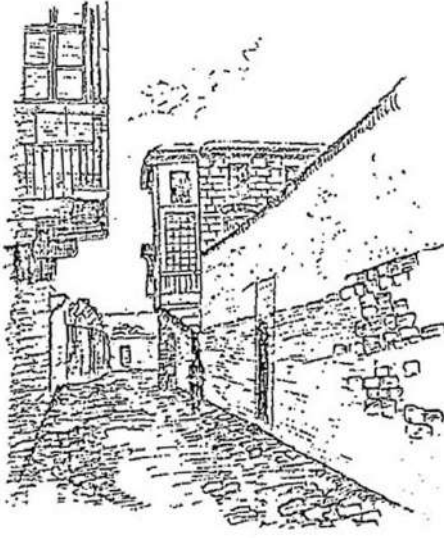
girilir. Ev ortasından sekilere geçilir. Orada bölme yoktur. Arka taraflarda koltuklar vardır. Bir merdivenle bu koltukların üzerindeki odalara çıkılır. Şimdiki halinde eyvandan ev ortasına ve sekilere geçilmemekte, buradaki pencere ve kapılar örülmüş vaziyettedir. Sokak tarafındaki seki ile ev ortası damı kaldırılarak avlu vaziyetinde kullanılmakta ve diğer seki de bu avludan geçilen altlı üstlü odalar halinde kullanılmaktadır. Batı tarafındaki koltuğa da sokaktan bir kapı açılarak bu koltuk ve üzerindeki odalar ayrı bölük halinde kullanılmaktadır. Eyvanda bir havuz vardır. Avluda batıya bakar vaziyette Ziya Gökalp'in doğduğu odaya birkaç basamakla çıkılır. Burası bol ışıklı, yüksek tavanlı duvarlarında paça ve yüklükler bulunan tarihi bir odadır. Döşemesi taştır ve özgün bir inşa şekli arz eder. Avludan merdivenle eyvanın üst gözü altında bulunan soğukluğa(serdap) inilir. Yine avludan ufak bir eyvandan çıkan merdivenle üst kattaki eyvana ve oradan mabeyn odasına geçilir. Alttaki küçük eyvandan Ziya Gökalp'in doğduğu odanın altındaki kilere inilir. Şimdiki halde üstteki eyvanın avlu yüzü pencere bırakılarak örülmüştür. Buraya Ziya Gökalp'in doğduğu odadan alınarak yapılan bir ev ortasından çıkılmaktadır. Bu eyvandan çevrilme odadan da avluya çıkıntı yapan ve şahnişli köşeyi kapayan sıvalı badanalı bir odaya geçilmektedir. Harem avlusunun kuzeyinde eskiden planda görüldüğü gibi bir kış odası arkasında hamam ve yanı başında mutfak ve selamlığa bir kapı ve yemek verme dolabı vardır. Şimdi bu kısımda sonradan yapılmış iki katlı kışlık bulunmaktadır. Avlu tamamen dişi taş kaplanmıştır. Mutfak önünde de eskiden bir havuz varmış. Avluda çiçeklikler de bulunmaktadır. Bu binada da beş dilimli kemer, basık kemer ve kırık kemer, basık kırık kemerler kullanılmıştır. Kemerlerde beyaz taş taklidi yapılmıştır.

Şekil 6.153 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) Ziya Gökalp evi kat planları

Şekil 6.154 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954)Ziya Gökalp evi avlu doğu kanadı

Şekil 6.155 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) Ziya Gökalp evi sokak cephesi

6.5.2 Günümüzdeki durumu

6.5.2.1 Mimari özellikleri

Plan ve işlevsellik özellikleri

Yapı bir avlu etrafında yer almış odalardan, bodrum kat, zemin kat ve birinci kattan oluşmaktadır. Yapıya, sokağa bakan batı kanattan girilmektedir. Avluda Ziya Gökalp'e ait bir büst vardır. Avlu döşemesi dişi taştır. Avluda çiçeklikler bulunur. Bu avlu harem dairesine aittir.

Şekil 6.156 Yapının avlu görünümü

Yapının güney kanadında iki gözlü eyvan vardır. Bu eyvan bir basamak kadar avludan yüksektir. Bu eyvanda bir havuz bulunur. Eyvanın duvar yüzeyi kesme yonu taşı ve kalker taşının sıralı kullanımıyla oluşmuştur. Eyvanın güney duvarında sonradan

kapatılmış kapı ve pencere açıklıkları bulunur. Eyvanın doğusunda Nihat Gökalp'e ait eşyaların sergilendiği oda yer alır. Bu odaya eyvandan 3 basamak çıkılarak ulaşılır. Odanın duvar yüzeyi kesme taş ve kalker taşının sıralı kullanımıyla oluşmuştur. Tavanı ahşap kirişlemelerdir. Bu odada özel eşyalar sergilendiği için pencerelerin camı özel tasarım olup ışık geçirmez yapılmıştır. Oda kapısı masif ahşap kapı olup iki kanatlıdır. Güney kanat bodrum katına avludan 5 basamak inilerek ulaşılır. 2 adet pencereyle avluya bakar. Pencere modeli dikdörtgendir. Bodrum katın döşemesi bazalt kesme taştır. Erginbaş'ın çizimine göre burada bir serdap olmalıydı. Günümüzde bunun izine rastlanmamaktadır. Duvar yüzeyi kaba yonu örgüden yapılmış olup duvar yüzeyleri tahrip olmuştur. Tavanında ahşap kirişlemeler yoktur. Beton tavan olup tavan yüzeyinde sıva dökülmeleri görülmektedir.

Şekil 6.157 Güney kanat bodrum kata inen merdivenler

Şekil 6.158 Güney kanat bodrum katı

Şekil 6.159 Güney kanat eyvan

Şekil 6.160 Güney kanat Nihat
Gökalp'in odasına çıkan
merdivenler

Doğu kanatta tek gözlü basık sivri kemer formunda kemer açıklığına sahip bir eyvan vardır. Bu eyvandan doğu kanat bodrum katına inilir. Eyvanın kuzey duvarında sonradan kapatılmış bir kapı açıklığı vardır. Eyvanın duvar yüzeyi kesme yonu ve kalker taşının sıralı kullanımıyla oluşmuştur. Tavanı ahşap kirişlemelerdir. Eyvanın üstünde tek gözlü kemer açıklığına sahip bir oda vardır. Bu kemer ahşap camekânlı kapı doğramasıyla kapatılmıştır. Avludan birbirine arkası dönük merdivenlerden çıkılarak bir aralığa girilir. Aralığın sağında yer alan güney kısımdaki oda Ziya Gökalp'in doğduğu odadır. Bu oda aralıktan bir basamak yüksekliktedir. Döşemesi bazalt taş döşemedir. Yer yer duvar yüzeyleri sıvanmıştır. Kesme yonu taşı kullanılmıştır. Oda 4 orta pencere ve 4 tepe penceresiyle avluya açılır. Aralığın solunda yer alan kuzey kısımdaki oda şuan personel odası olarak kullanılmaktadır. Bu odaya aralıktan 7 basamak çıkılarak ulaşılır. Bu odanın altında eyvan bulunur.

Şekil 6.161 Doğu kanatta yer alan Ziya Gökalp'in doğduğu odaya geçişi sağlayan kapının üstündeki yazıt

Şekil 6.162 Doğu kanatta yer alan Ziya Gökalp'in doğduğu oda

Şekil 6.163 Doğu kanatta yer alan aralığın solunda yer alan personel odasına giriş basamakları

Şekil 6.164 Doğu kanatta yer alan aralığın solunda yer alan personel odası

Şekil 6.165 Doğu kanatta yer alan eyvan

Şekil 6.166 Doğu kanatta yer alan eyvanın kuzey duvarı

Yapının kuzeydoğu köşesinde ise zemin katında güvenlik odası yer alır. Bu odaya avludan tek kanatlı bir kapıyla girilir. Buranın köşesinde yivli yarım kalmış bir sütun bulunur. Bu odanın üstünde bir oda daha bulunur. Bu odaya kuzey kanattan giriş sağlanır. Kuzey kanat, zemin ve birinci kattan oluşur. Sol köşede yer alan basık yuvarlak kemerle şuan mutfak olarak kullanılan odaya girilir. Kuzey kanadın tam ortasına konumlanan basık yuvarlak kemer formunda olan bir kapıyla aralığa girilir. Aralığın sağında konumlanan odanın iki kapısı bulunur. Bunlar aralıkla irtibatlıdır. Bu oda yüzeyi sıvalı boyalıdır. Aralıktan tek kollu taş merdivenle birinci kata çıkılır. Birinci katta yer alan odaların döşemesi ahşap kaplamadır. Tavanları ise ahşap kirişlemedir. Duvar yüzeylerinin çoğu sıvalı boyalıdır.

Şekil 6.167 Kuzey kanat aralık

Şekil 6.168 Kuzey kanat aralığın sağındaki oda

Şekil 6.169 Kuzey kanat birinci kat odaları

Yapıya giriş olan batı kanatta ıslak hacimler bulunur. Sokaktan bir sokak arasına oradan avluya geçilir. Batı kanatta özgün bir çeşme bulunur. Erginbaş'ın 1950'li yıllarda yaptığı çizime göre batı kanadın güney kanatla birleştiği bir yerde dama çıkan merdiven varmış. Bu merdivenin altından yapıya giriş sağlanmış. Şuan oraya denk gelen kısımda bir niş bulunmaktadır.

Şekil 6.170 Batı kanat sokak aralığı

Şekil 6.171 Batı kanatta yer alan ıslak hacimler

Şekil 6.172 Batı kanatta yer alan kastaal çeşme

Şekil 6.173 Batı kanatta avlu duvarında bulunan niş

6.5.2.2 Cephe özellikleri

Sokak Cephesi

Batı kanattan basık bazalt taş kemerle yapıya giriş sağlanır. Sokak cephe yüzeyleri kaba yonu taştan örülmüştür. Giriş kapısının çevresi ise kesme taştan yapılmıştır. Sokağın aşağı kısmına doğru batı kanat avlu duvarının nişine denk gelen bir kapatılmış kapı izi bulunmaktadır. Bu kapı, giriş kapısından daha alçakta olup düz lentoludur.

Şekil 6.174 Yapı Sokak cephesi

Avlu Cephesi

Yapı dikdörtgen avlu etrafına konumlandırılmış olup orta avlulu plan tipine sahiptir. Yapı 4 kanattan oluşmaktadır. Kuzey kanat zemin ve birinci kattan oluşur. Güney kanat zemin ve bodrum kattan oluşur. Doğu kanat bodrum, zemin ve birinci kattan oluşur. Batı kanat ise zemin kattan oluşur. Avlu cepheleri kesme yonu taşından yapılmıştır. Güney kanat cephesi kesme taş+sıvalıdır. Avluya bakan iki gözlü kemer açıklığına sahiptir. Pencere modeli basık yuvarlak kemer formundadır. Pencere parmaklıkları flüt demir parmaklıktır. Doğu kanat cephe yüzeyi kesme taştan yapılmıştır. Orta pencereler 3 dilimli kemer formundadır. Tepe pencereleri ve bodrum kat pencereleri dikdörtgen formundadır. Orta penceredeki parmaklık modeli flüttür. Merdiven korkuluk modeli ise s formunda olan ferforje korkuluktur. Kuzey kanat cephe yüzeyi kesme taştan yapılmıştır. Pencere ve kapılar basık yuvarlak kemer formundadır. Zemin katta yer alan pencere parmaklık modeli flüttür. Batı kanat kesme yonu taşından yapılmıştır. Islak hacim mekânlarının kapı üstlerinde dikdörtgen formunda tepe penceresi bulunur. Bu pencerelerin s formunda ferforje demir parmaklıkları vardır.

Şekil 6.175 Avlu kuzey kanat

Şekil 6.176 Avlu doğu kanat

Şekil 6.177 Avlu güney kanat

Şekil 6.178 Avlu batı kanat

6.5.2.3 Kullanılan yapı malzemeleri ve yapım detayları

Ziya Gökalp evinde kullanılan başlıca malzemeler; bazalt taş, kalker, ahşap, demirdir. Avlu döşemesinde dişi taş kullanılmıştır. Dişi taş hafif malzemeli, kolay işlenebilir bir taştır. Yüzeyindeki delikler sayesinde nefes alan bir taştır. Özellikle evlerin avlu döşemesinde kullanılır. Avlu yıkandıkça suyu içine nüfuz edip dışarıya bir serinlik hissi verir. Cephe duvarları ve eyvan sütunu ise gözeneksiz taştan yapılmıştır. Tavan ve döşemelerde taşıyıcı kiriş olarak, bingi görevinde, pencere ve kapı doğramalarında ahşap malzeme kullanılmıştır. Kalker ise cephenin soğuk görüntüsünü yumuşatmak için bir sıra kesme bir sıra kalker taşı olarak yapılmıştır. Demir malzeme pencere parmaklıkları ve merdiven korkuluklarında kullanılmıştır.

Damlar ve Saçaklar

Dam trapez saçtan yapılmış olup avluya doğru saçak çıkmıştır. Bu saçak; taş bingi, ahşap bingi ve ahşap kiriş tarafından taşınmaktadır. Ahşaptan süslü alınlık yapılmıştır.

Döşemeler

Eyvan ve avlu döşemeleri bazalt taş döşemeden yapılmıştır. Ara kat döşemeler ise ahşap kaplama olarak yapılmıştır.

Duvarlar

Avlunun cepheleri düzenli kesme taştan yapılmıştır. Bu cephenin tek düzelikliğini kırmak için ince kahel denilen casla süslenmiştir. Monotonluğu kırmak için eyvan duvarlarında kalker taşı da kullanılmıştır.

Parmaklıklar/Korkuluklar

Diyarbakır evlerinde çok çeşitli demir parmaklık/korkuluk modelleri vardır. Bunlar: lokma demir, ferforje, flüt, C-S kıvrımlı, ızgara vb.dir. Ziya Gökalp evinde de S kıvrımlı korkuluk ve flüt parmaklık örneğini görmekteyiz.

Pencereler

Bodrum pencereleri dikdörtgen formdadır. Kuzey ve güney kanat orta pencereler basık yuvarlak kemer, doğu kanat orta pencereler ise 3 dilimli kemerler şeklindedir. Doğru kanatta yer alan tepe pencereleri ise dikdörtgen şeklindedir. Pencere doğramalarının üst kısmı sabit olup alt kısmı açılır yapılmıştır. 4 kanatlı olup oda içine açılırlar. Tepe

pencereleri sabit olup ahşap doğrama vardır. Bodrum pencereleri de tek kanatlı olup oda içine açılır.

Kapılar

Yapının 1 giriş kapısı bulunur. Gökalp sokağına bakan batı cephesi kapısı iki kanatlı olup ahşap ökçeli kapıdır. Basık kemerli olup dışlıdır. Kapı doğraması bu dişe içten oturur. Oda kapıları masif ahşap kapıdır.

Eyvan kemerleri

Yapının güney kanadında 2 açıklıklı eyvan kemeri bulunur. Bu kemerler Yüksek basık sivri kemer örneğidir. Penci kemer de denilebilir. İki kemerin tam ortasında erkek taştan yapılmış kare kaideye oturan yuvarlak sütun bulunur. Sütun başlığında çiçek motifleri vardır. Sütun kaidesi ve sütun başlığı taş bileziklerle sütun gövdesine tutturulmuştur.

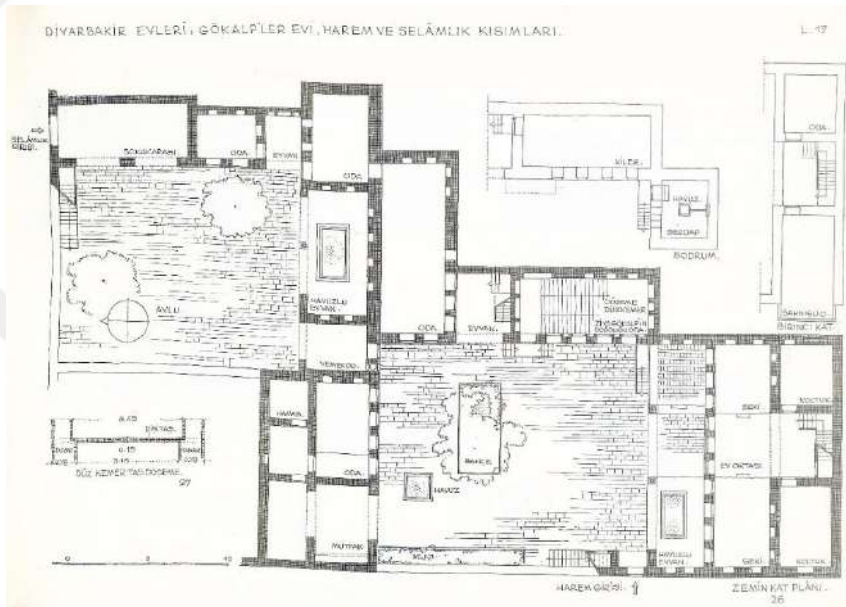
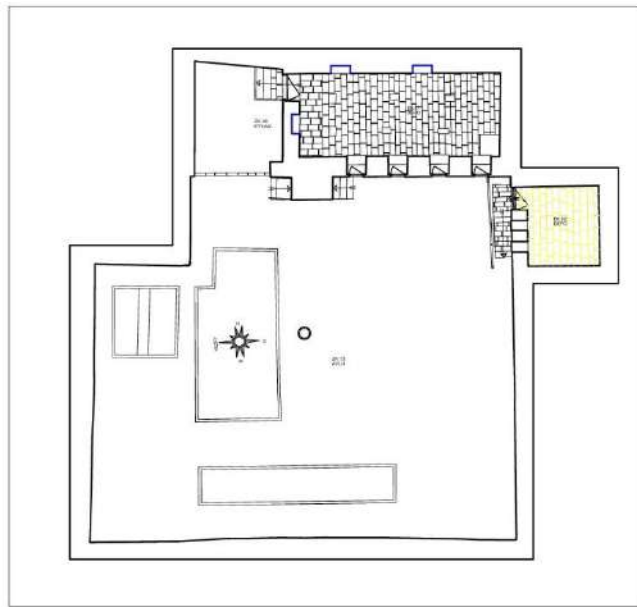
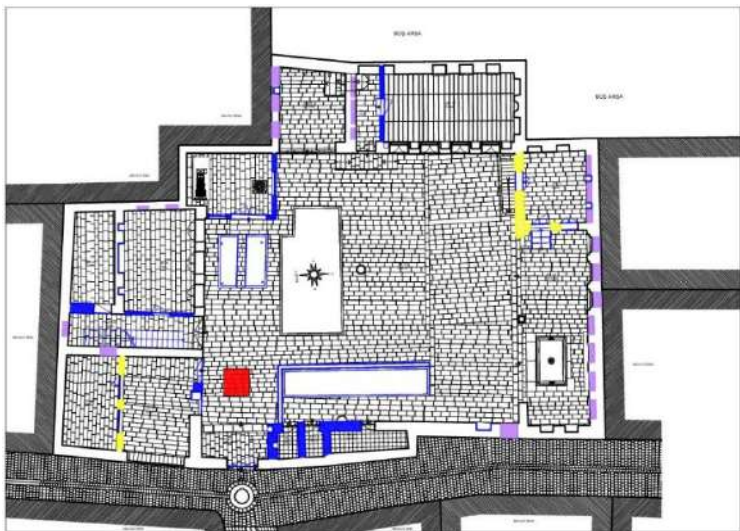
Çörtenler

Yapıda çörten örneğine rastlanılmamaktadır. Bunun sebebi dam örtüsünün trapez galvanizli saç olmasıdır. Beşik çatı olarak tasarlanan dam örtüsünün suları çatıya eğim verilerek giderilmiştir.

6.5.3 Geçirdiği değişimler

Bu tezde incelenen yapılar arasında Cahit Sıtkı Tarancı evinden sonra korunan en iyi ikinci yapıdır. Erginbaş'ın söylem ve çizimlerinden anlaşıldığı üzere o dönemlerde de yapının harem kısmında ilaveler ve değişiklikler olmuştur. Yapının günümüz karşılaştırmasını yapacak olursak eğer ilk göze çarpan detay dam detayıdır. Yapı müze olarak işlevlendirildiği için dam detayı değiştirilmiş olup toprak dam yapılmamıştır. Yapıda çörten örneğine rastlanılmamaktadır. Batı kanattan giriş sağlanır. Bu giriş Erginbaş'ın çizimiyle uyuşmamaktadır. Fakat Erginbaş söylemlerinde Nihat Gökalp'in tasvirleriyle yapıyı çizdiğini ve bu kanadın değiştüğinden söz etmiştir. Günümüzde Batı kanatta ıslak hacim mekânları bulunmaktadır. Erginbaş'ın çiziminde güney kanat eyvanının arkasına çizdiği ev ortası ve sekiler teşkilatı da o günün şartlarında değiştiğini dile getirmiştir. Günümüzde de güney kanat eyvanının güney duvarında bu yerlerin kapı ve pencere yerleri kapatılmış vaziyettedir. Orhan Cezmi Tuncer'in 1999 yılında kitabında yer verdiği Ziya Gökalp Evi'nin çizimlerinden ve söylemlerinden de anlaşıldığı üzere kuzeydoğu köşede yer alan iki katlı tek odalı kısmın sonradan yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Erginbaş'ın çizimlerinde bu kısmın doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen formlu bir oda görünümündedir. Bu odanın hangi yılda değiştiğine dair bir bilgiye erişilememiştir. Günümüzde bu kısım zemin katta güvenlik odası, üst katta ise kitaplık olarak kullanılmaktadır. Üst kata giriş ise kuzey kanattan sağlanmaktadır. Erginbaş'ın güney kanat bodrum katında yer alan bir serdaptan söz etmiş ve çiziminde bunu göstermiştir. Günümüz de ise bu kısımda betonarme bir döşeme olup havuzdan söz etmek mümkün değildir.

Tablo 6.6. İncelenen Ziya Gökalp Evinin Fiziki Değişmişliği

YAPIDA MEYDANA GELEN FİZİKSEL DEĞİŞİMLER	KARŞILAŞTIRMA TABLOSU		
	YAPI ADI: ZİYA GÖKALP EVİ		YAPI NO:4
	İL: DİYARBAKIR	İLÇE: SUR	
	MAHALLE: ZİYA GÖKALP	SOKAK: GÖKALP	
	ADA-PARSEL:407 ADA 1-12 PARSEL		
	 Kat planları (Erginbaş,1954).		
			
			
 Bodrum kat planı (2024).			LEJANT
 Zemin kat planı (2024)			
			■ EKLEMELER
			■ ÇIKARMALAR
			■ KAPATILANLAR
			■ DEĞİŞTİRİLENLER

6.6 İskender Paşa Konağı

Haremlik ve selamlık olarak inşa edilen yapı, Diyarbakır'ın en eski konağı olarak bilinmektedir. Konak,1551 yılında inşa edilmiştir. Mimarı bilinmemektedir. Bu konağa ismini veren Diyarbakır'ın 12.valisi olan İskender Paşa'nın bu konakta 8 yıl oturduğu bilinmektedir. İskender Paşa konağı, mimari bakımdan Diyarbakır evlerinin gelişmiş bir üslubu olmakla birlikte, süslemeleriyle Selçuklu ve Osmanlı mimarisini taşımaktadır. İskender Paşa, konağın selamlık bölümünü vali olduğu 1553 yılında inşa ettirmiş ve Hükümet Konağı olarak kullanmıştır. Selamlık kısmı günümüzde İskender Paşa İlkokulu olarak kullanılmaktadır. Konak, İskender Paşa Mahallesi, Telgrafhane Sokak,134 numaralı ada,43 numaralı parselde kayıtlıdır. Yapıya yeni işlev kazandırılmıştır. Günümüzde kafe ve nargile evi olarak işletilmektedir. Mülkiyeti Diyarbakır Vakıflar Genel Müdürlüğüne aittir. 1952,1959,1971 yıllarında Vakıflar Bölge Müdürlüğüne restorasyonu yapılmıştır. Son restorasyon çalışmaları 2011 yılında tamamlanmıştır.

Şekil 6.180 Suriçi alanında İskender Paşa Konağı'nın 1966 yılına ait hava fotoğrafı (T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)

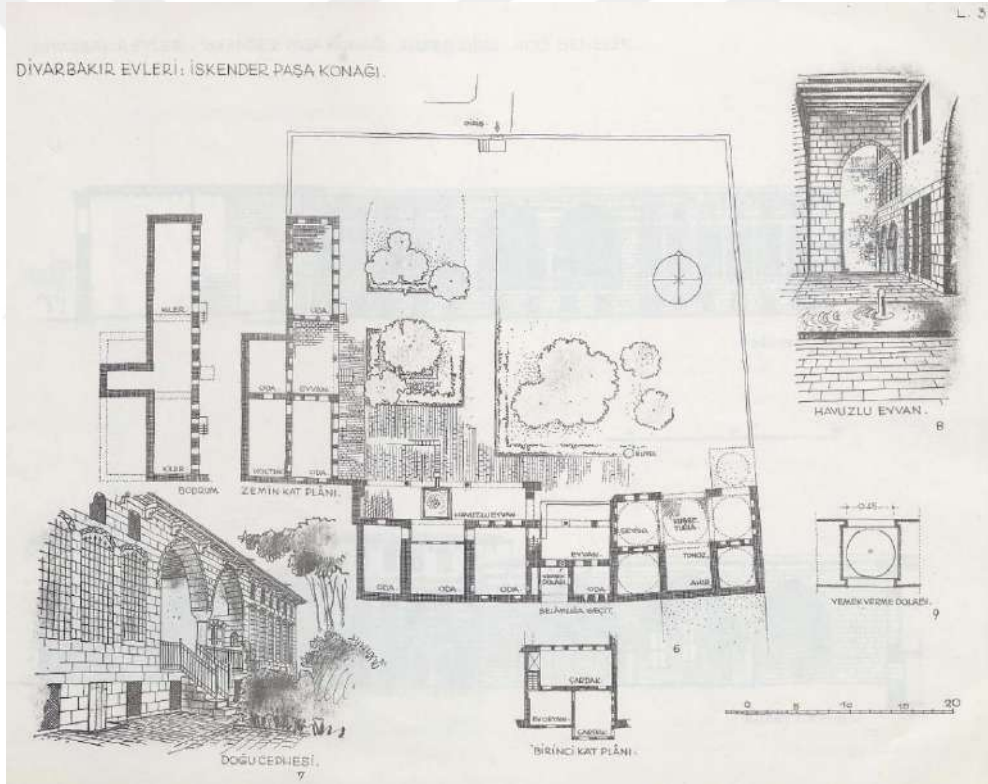
Şekil 6.181 Suriçi alanında yapının durumu (Google earth)

6.6.1 1950'li yıllardaki durumu

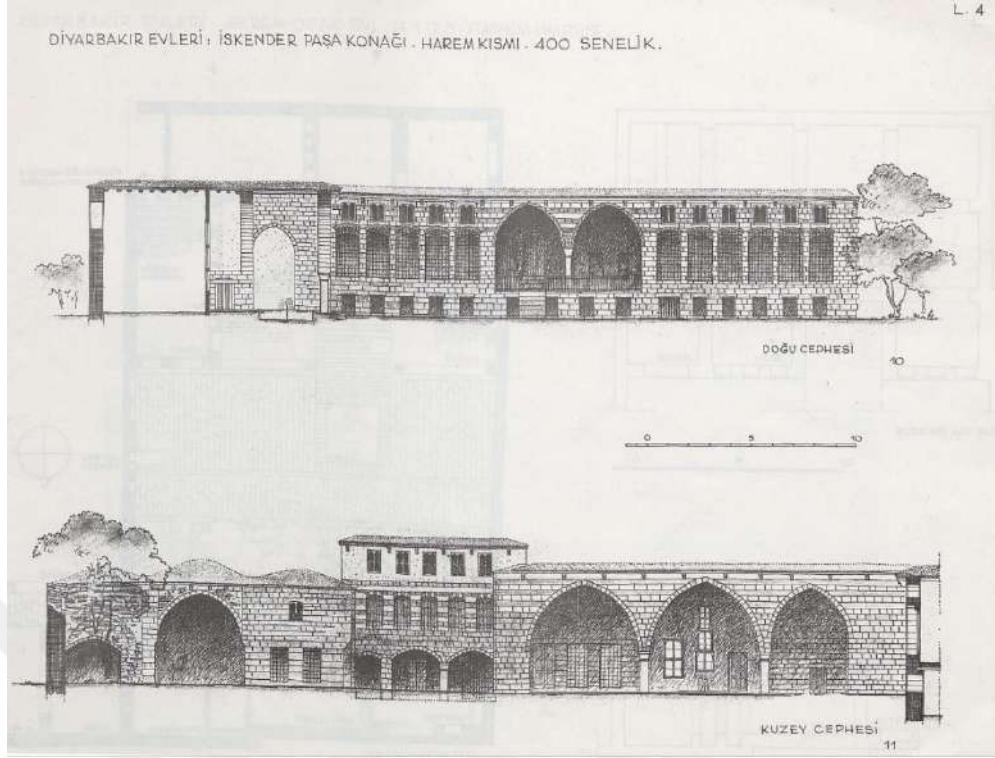
6.6.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş(1954) konağın mimarisini şu şekilde anlatmıştır: *“Diyarbakır'ın ilk valilerinden İskender Paşa'nın vali iken oturduğu bu evde hala o ailenin mensupları oturmaktadır. İskender Paşa(H.969)dan itibaren 14 sene valilik etmiştir. Bu hesaba göre ev 400 seneliktir. Bu evin ahır kısmının üstünü örten tonoz ve kubbeler cephelerinde beyaz taş bulunması eskiliğin alametidir. Evin selamlık kısmı yıkılmıştır. Hali hazırda bir kısmının harabeleri mevcuttur. Planlar harem dairesine aittir. Bu*

kısmın esas kısmı kuzeye bakan cephesidir. Üç büyük kırık kemerli havuzlu eyvan ile buradan girilen üç oda ve bu kısmın oda yanında havuzsuz eyvan ve selamlık geçidi ile üst kısımda merdivenle çıkılan çardak denilen odalardır. Bunlarında yanında ahır kısımları bulunmaktadır. Kuzeye bakan bu kolda bodrum katı yoktur. Zemin ile birdir. Bu kısım yazlıktır. Büyük havuzlu eyvan bir yaz odasıdır. Kuzeye baktığı için yazın güneş almaz ve havuzu da olduğundan serin olur. Evin doğuya bakan kolu kışlıktır. Kışın güneş alır. Bu kısmın altında bodrum katı vardır. Buralar kiler olarak kullanılır. Serin olur. Üstünde ufak bir eyvandan girilen ve avluya bakan bol pencereleri bulunan iki oda ve arka planda koltuk denen ikinci derecede planlar bulunur. Bu odalar sandık odası vazifesini de görür. Evin iki kolu geniş avluyu güney ve batıdan sarmıştır. Avluda havuz ve çiçek bahçeleri bulunur. Avluya kuzey tarafındaki bir kapıdan girilir.”

Şekil 6.182 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakir Evleri adlı kitabından(1954)İskender Paşa konağı kat planları

Şekil 6.183 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakir Evleri adlı kitabından(1954)İskender Paşa konağı batı kanat doğu cephesi ve güney kanat kuzey cephesi

6.6.2 Günümüzdeki durumu

6.6.2.1 Mimari özellikleri

Plan ve işlevsellik özellikleri

Yapı bir avlu etrafında yer almış L tipi plan şemasına sahiptir. Haremlik ve selamlık olarak ikiye ayrılır. Günümüzde haremlik kısmı durmaktadır. Selamlık kısmı yıkılmıştır. Yapıya giriş kuzey kanatta yer alan avlu duvarından sağlanır. İki girişi vardır. Batı kanat bodrum ve zemin kattan oluşur. Batı kanat kuzey köşede tek katlı yapı vardır. Güney köşede ise bodrum kat ve zemin kat olmak üzere iki katlı yapı vardır. Kuzey köşede yer alan tek katlı yapıda mutfak ve kiler odası bulunur. Güney köşede ise bodrum kat, İki gözlü eyvan, sofalar ve odalar bulunur. Bodrum katına avludan 4 basamak inilerek ulaşılır. Bodrum katın uzunca bir dikdörtgen formu vardır. Çok sayıda pencereyle avluya açılır. Tavanı ahşap kirişleme olup zemin döşemesi betondur. Duvarlar özgün halini korumaktadır. Avludan 6 basamak çıkılarak batı kanatta yer alan iki gözlü eyvana ulaşılır. Eyvanın kuzey kanadında bulunan bir sofa vardır. Bu sofa iki adet basık bazalt taş kemerli pencereyle avluya açılır. Bu pencerelerin üstünde de iki adet dikdörtgen formlu tepe penceresi yer alır. Sofanın arkasındaki odaya da basık bazalt taş kemerli bir kapıyla geçilir. Bu odada da 4 adet

basık bazalt taş kemerli pencere bulunur. Bu pencerelerin üstünde de 4 adet dikdörtgen formlu tepe penceresi bulunur. Eyvanın güney kanadında bulunan sofaya basık bazalt taş kemerli bir kapıyla girilir. Avluya bakan 2 adet basık bazalt taş kemerli penceresi bulunur. Bu pencerelerin üstünde dikdörtgen formunda tepe pencereleri bulunur. Sofanın arkasındaki odaya da düz lentolu ahşap bir kapıyla geçiş sağlanır. Bu kapının tam karşısında yer alan duvarda 3 adet dikdörtgen formunda tepe penceresi ve 2 adet niş bulunur. Odanın avluya bakan duvarında ise 3 adet basık bazalt taş kemerli pencere ve bu pencerelerin üstünde dikdörtgen formunda tepe penceresi vardır.

Şekil 6.184 Batı kanat bodrum kat girişi ve odası

Şekil 6.185 Batı kanat iki gözlü eyvan

Şekil 6.186 Batı kanat oda genel görünüm

Güney kanat, zemin ve birinci kattan oluşmaktadır. Zemin katında 3 gözlü olmak üzere iki tane eyvan vardır. Batı köşede yer alan 3 gözlü eyvanda bir havuz bulunur. Eyvanın havuzunun arka bölümünde karşılıklı bakışan basık bazalt taş kemerli kapılar bulunur. Bu kapılardan serdaplı odalara geçilir. Doğu köşede yer alan eyvanda 3 adet kapı girişi bulunur. Bunlardan iki tanesi güney duvarında bir tanesi ise batı duvarında bulunur.

Eyvanın güney duvarında dönerli yemek dolabı vardır. Güney duvarında bulunan sağdaki kapıdan birinci kata çıkılır. Merdiven tek kollu olup taş merdivendir. Birinci katta 3 adet oda bulunur. Merdivenle ulaşılan ilk oda da diğer iki odaya geçen kapı bulunur. Odanın kuzey tarafında bulunan kapıyla büyükçe bir odaya girilir. Bu oda 5 tane basık bazalt taş kemerli ve 5 tane dikdörtgen formlu tepe penceresiyle avluya açılır. Odanın zemini ahşap döşeme olup tavanı ahşap kirişlemedir. Güney kanadın doğu köşesinde konağın hamam bölümü yer alır. Hamamın üst örtüsü tonoz ve tuğla malzemeli kubbedir. Hamamın tavanında fil gözleri bulunur. Hamam bölümünde 3 adet oda bulunur. Hamamın güney duvarındaki pencereleri kapatılmıştır.

Şekil 6.187 Güney kanat havuzlu eyvan genel görünüm

Şekil 6.188 Güney kanat serdaplı oda genel görünüm

Şekil 6.189 Güney kanat doğu köşede yer alan 3 gözlü eyvan

Şekil 6.190 Güney kanat doğu köşede yer alan 3 gözlü eyvan güney duvarı

Şekil 6.191 Güney kanat birinci kat merdiven ve oda genel görünüm

Şekil 6.192 Güney kanat birinci kat oda genel görünüm

Şekil 6.193 Güney kanat hamam bölümü

Şekil 6.194 Güney kanat hamam bölümü tuğla malzemedan yapılan kubbe

İskender Paşa konağının doğu kanadına L formunda modern ek yapı yapılmıştır. Bu modern ek yapı bay-bayan tuvaletler, nargile hazırlama bölümü, bulaşikhane, mutfak, çay ocağı, büfe, ızgara pişirme, depo, oturma alanı, çocuk oyun alanlarından oluşmaktadır.

6.6.2.2 Cephe özellikleri

Sokak Cephesi

Kuzey kanatta iki adet kapı girişi bulunur. İki kapıyla da giriş sağlanmakta olup bir kapı eski ahşap olup günümüze kadar gelmiş özgün kapıdır diğeri ise sonradan demir malzemeye yapılmış olup ilk kapıya göre daha küçük boyuttadır. Sokak cephesi oldukça sadedir. Kaba yonu taş örgü hâkimdir.

Avlu Cephesi

Avlu cephesi bol sayıdaki pencereleriyle ve eyvanlarıyla oldukça gösterişlidir. Avlu cephe yüzleri kesme yonu taşı, kalker taşı ve cas adı verilen sıvanın kullanımıyla hareketli bir görünüm kazanmıştır. Farklı formlarda pencereler, kapılar, parmaklıklar kullanılmıştır. Avluda yaklaşık 400 yaşında olduğu bilinen çınar ağaçları mevcuttur.

Şekil 6.195 Avlu genel görünüm

Şekil 6.196 Avlu batı kanadı

Şekil 6.197 Avlu güney kanadı

6.6.2.3 Kullanılan yapı malzemeleri ve yapım detayları

İskender Paşa konağında kullanılan başlıca malzemeler; bazalt taş, kalker, ahşap, tuğla ve demirdir. Avlu döşemesinde dişi taş kullanılmıştır. Cephe duvarları ve eyvan sütunu ise gözeneksiz taştan yapılmıştır. Demir malzeme pencere parmaklıkları ve merdiven korkuluklarında kullanılmıştır.

Damlar ve Saçaklar

Dam toprak damdan yapılmış olup avluya doğru saçak çıkmıştır. Bu saçak taş bingi, ahşap bingi ve ahşap kiriş olarak taşınmaktadır. Hamam bölümünün üstü kubbeli ve tonozlu örtüdür. Avluya bakan kuzey tarafında üç tane kubbe, güneye bakan orta kısım tonozlu olup iki yanı kubbelidir. Kubbe ve tonozlar tuğla malzemeden yapılmıştır.

Döşemeler

Eyvan ve avlu döşemeleri bazalt taş döşemeden yapılmıştır. Ara kat döşemeler ise ahşap kaplama olarak yapılmıştır.

Duvarlar

Ana taşıyıcı duvarların genişlikleri bodrum kattan üst katlara doğru azalmaktadır. Eyvan kemerleri iki ve üç gözlü olduğundan sütunlara taşınmaktadır. Avlunun cepheleri düzenli kesme taş, kalker taşı ve kaba yonundan yapılmıştır. Bu cephenin tek düzeliğini kırmak için ince kahel denilen casla süslenmiştir.

Parmaklıklar/Korkuluklar

Diyarbakır evlerinde çok çeşitli demir parmaklık/korkuluk modelleri vardır. İskender Paşa konağında flüt, lokma ve ızgara modeli demir parmaklıklar görmektedir. Merdiven korkuluğu olarak ise düz model ferforje demir korkuluk yapılmıştır.

Pencereler

Bodrum pencereleri dikdörtgen formdadır. Batı ve güney kanat orta pencereler basık yuvarlak kemer, tepe pencereleri ise dikdörtgen şeklindedir. Pencere doğramaları 4 kanatlı olup oda içine açılırlar. Tepe pencereleri ise tek kanatlı olup açılır yapılmıştır. Bodrum pencereleri de tek kanatlı olup oda içine açılır.

Kapılar

Yapının 2 giriş kapısı bulunur. Telgrafhane sokağına bakan kuzey cephesi kapıları tek kanatlı olup ahşap ökçeli kapıdır. Basık kemerli olup dışlıdırler. Kapı doğraması bu dişe içten oturur. Oda kapıları masif ahşap kapıdır.

Eyvan kemerleri

Yapının batı kanadında 2 gözlü eyvan kemeri bulunur. Bu kemerler Yüksek basık sivri kemer örneğidir. Penci kemer de denilebilir. İki kemerin tam ortasında erkek taştan yapılmış yuvarlak sütun bulunur. Kaidesi yoktur. Sütun başlığında çiçek motifleri vardır. Güney kanadında ise 3 gözlü 2 tane eyvan kemeri vardır. Batı köşedeki eyvan kemerleri yuvarlak sütunlara oturur. Doğu köşedeki eyvan kemerleri ise bir ayağa ve bir yuvarlak sütuna oturur.

Çörtenler

İskender Paşa konağında batı kanadının damında üç tane avluya, bir tane sokağa bakan bazalt taş çörten bulunur. Güney kanadında ise dört tane avluya, dört tane de sokağa baktırılan bazalt taş çörten bulunur.

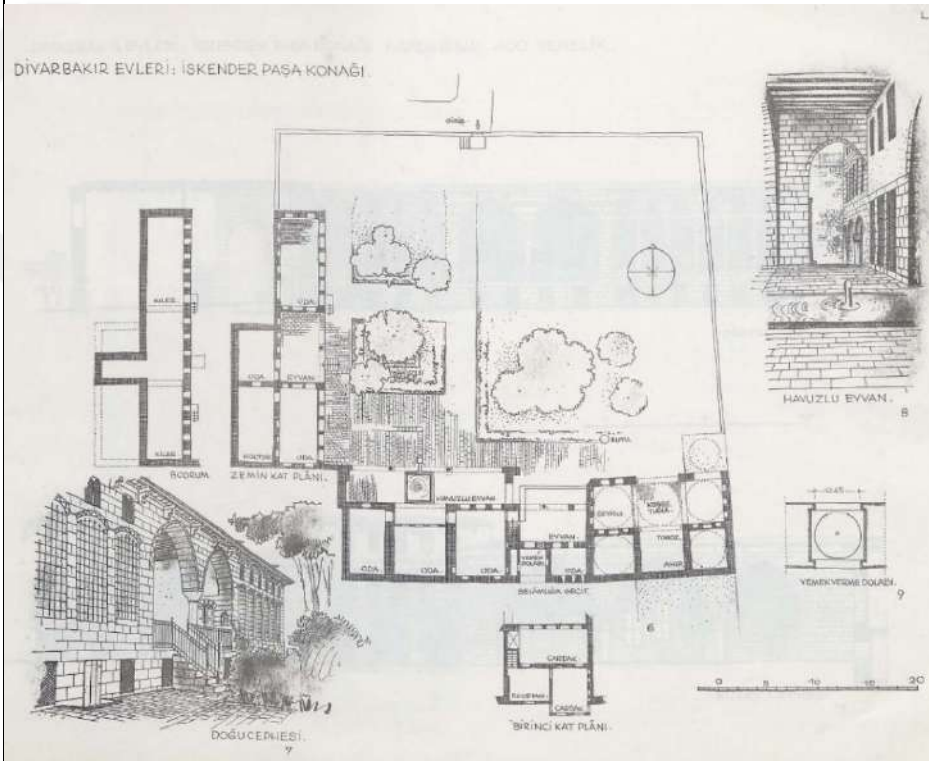
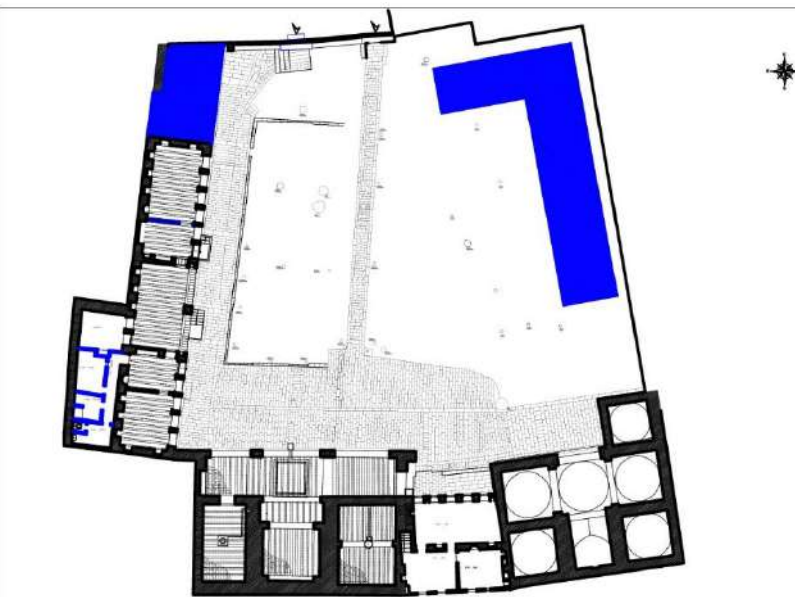
6.6.3 Geçirdiği değişimler

Bu konak mevcut halini korumakla beraber bazı kısımlarında işlev değişiminden ötürü eklemeler yapılmıştır. Bu yapı 3 kez onarım geçirmiştir. Erginbaş'ın çizdiği planlar günümüz haliyle karşılaştırıldığında göze çarpan ilk değişiklik kuzey kanat avlu duvarına yapıya eklenen ikinci bir giriş kapısının olmasıdır. Yapının batı kanadı kuzey köşede yer alan tek katlı yapı ise sonradan eklenen bir dönem ekidir. Mutfak ve kiler olarak tasarlanmış olup bu kısım oturma birimi olarak kullanılmaktadır.

Batı kanat eyvanının kuzeyinde ve güneyinde yer alan odalar Erginbaş'ın çizimleriyle karşılaştırıldığında bir bölücü duvarla sofa+oda olarak değiştirilmiştir. Erginbaş'ın çizimlerinde koltuk oda olarak ifade ettiği kısımda günümüzde bölücü duvarlarla bölünüp mutfak, kiler ve wc-banyo olarak kullanılmaktadır.

Yapının güney kanadına tek katlı L biçiminde modern görünümlü çelik iskelete sahip ek yapı yapılmıştır. Bu yapıda wc, nargile hazırlama bölümü, mutfak, depo ve çocuk oyun alanları tasarlanmıştır.

Tablo 6.7. İncelenen İskender Paşa Konağı'nın Fiziki Değişmişliği

YAPI ADI: İSKENDER PAŞA KONAĞI		YAPI NO:5			
İL: DİYARBAKIR		İLÇE: SUR			
MAHALLE: İSKENDERPAŞA		SOKAK: TELGRAFHANE			
ADA-PARSEL:134 ADA 43 PARSEL					
		 Kat planları (Erginbaş,1954).			
					
					
		 Bodrum kat planı (2024).		LEJANT	
		 Zemin kat planı (2024).			EKLEMELER
					ÇIKARMALAR
				KAPATILANLAR	
				DEĞİŞTİRİLENLER	

6.7 Behram Paşa Konağı

Behram Paşa Konağı, Osmanlı döneminde 15-16.yy'lar arasında yapılmış tarihi bir konaktır. Restore edilerek günümüze kadar ulaşmıştır. Konak, geleneksel Osmanlı mimarisini yansıtan taş ve ahşap malzemelerin kullanıldığı bir yapıya sahiptir. Konak, Behram Paşa Camisinin güneyine komşudur. Yapının kuzeyi cami haziresine dayanmıştır. Şuan kadınlara eğitim hizmeti sunan bir ev görevini üstlenmektedir. Mülkiyeti Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir. Konak, Ziya Gökalp Mahallesi, Bayram Paşa Sokak,396 numaralı ada,21 numaralı parselde kayıtlıdır.

Şekil 6.198 Suriçi alanında Behram Paşa Konağı'nın 1966 yılına ait hava fotoğrafı (T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)

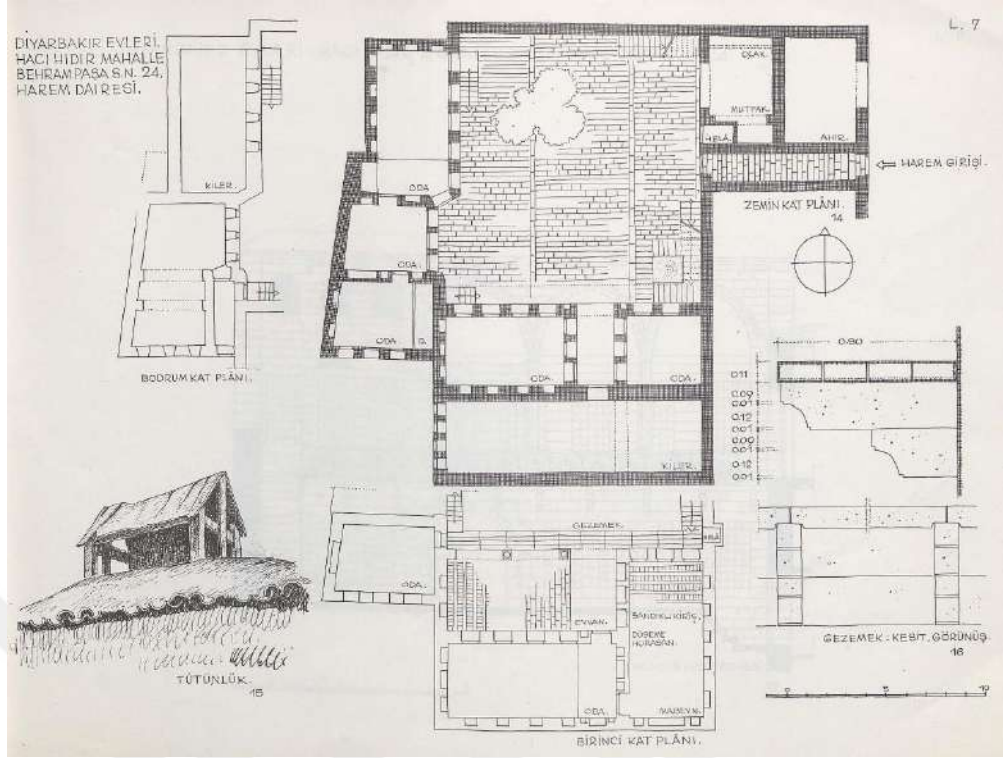

Şekil 6.199 Suriçi alanında yapının durumu (Google earth)

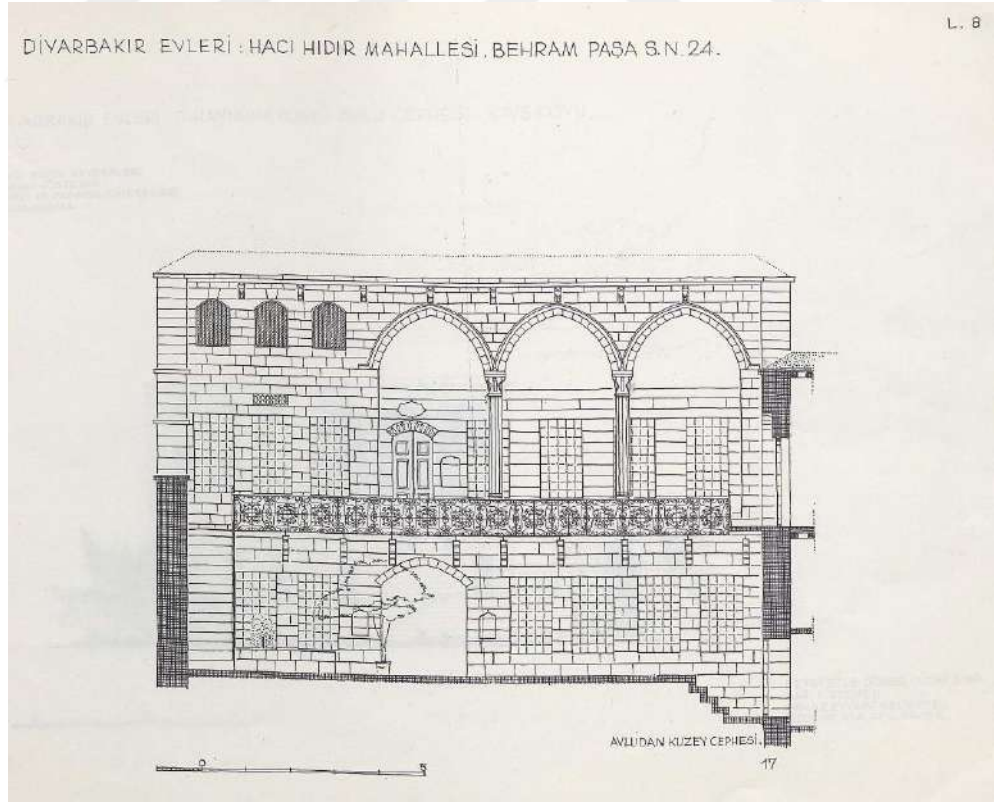
6.7.1 1950'li yıllardaki durumu

6.7.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş(1954) konağın mimarisini şu şekilde anlatmıştır: *Bu ev de Ekrem ocak evi gibi beyaz siyah taşlardan aynı mimari tarzda inşa edilmiştir. Yalnız bunun eyvanı daha yüksektir. Ve buraya avludan merdivenle çıkılıp gezemekte yürünerek girilir. Mabeyn odası yine eyvanın doğu tarafını tutar ve burada eyvandan geçilen bir odadan girilir. Bunda koltuklar yoktur. Eyvan önündeki gezemekten batı tarafındaki ufak bir odaya geçilir. Alt katta ufak bir eyvandan avluya bakan iki oda ve karşıda büyük bir kilere geçilir. Döşeme zeminle birdir. Havuz merdiven altında bulunmaktadır. Avlunun batı tarafında mevsimlik odalar ve altlarında zemine gömülü kilerler vardır. Avlunun doğu tarafında mutfak, hela, ahır ve sokak arası bulunur. Bunun da selamlık kısmı doğu tarafına bitişiktir.*

Şekil 6.200 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) Behram Paşa konağı kat planları

Şekil 6.201 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954) güney kanat avlu kuzey cephesi

6.7.2 Günümüzdeki durumu

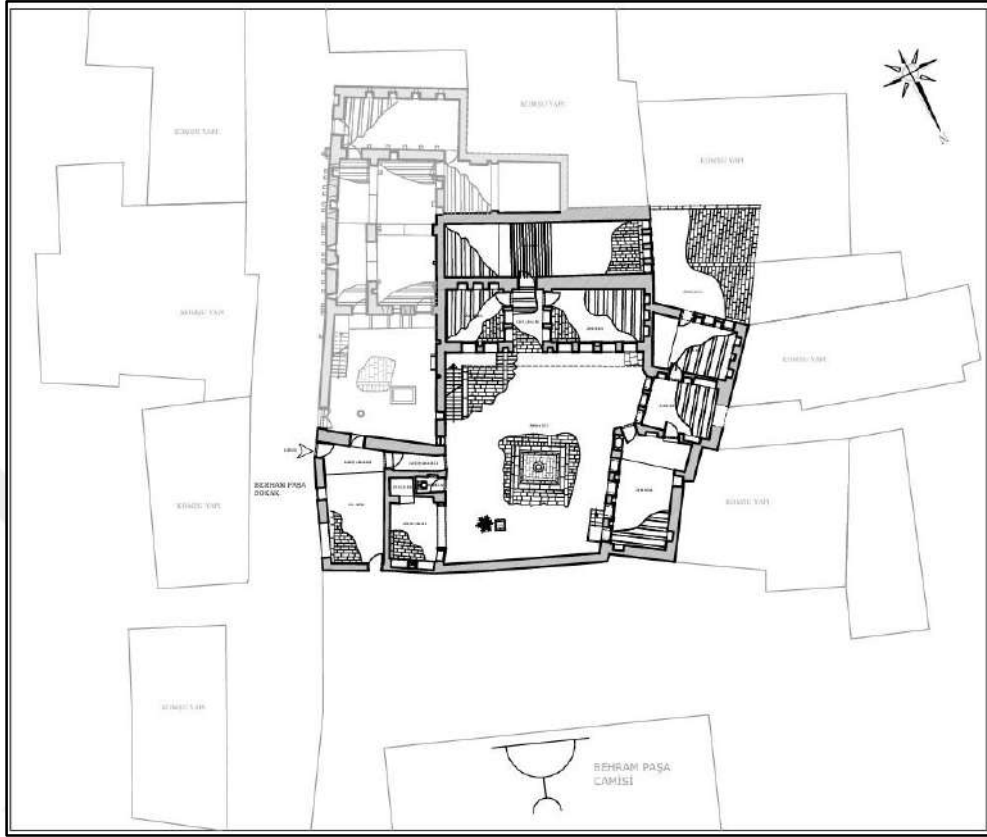
6.7.2.1 Mimari özellikleri

Plan ve işlevsellik özellikleri

Bu yapı harem dairesine aittir. Günümüze kadar gelmiş olup plan yapısını korumuştur. Yapı doğu, batı ve güney kanada konumlandırılmıştır. Yapıya Behram paşa sokaktan doğu kanatta yer alan saçaksız, sade, basık kemerli bir kapıdan girilir. Bir aralıktan sonra avluya ulaşılır. Aralığın sağında zamanında ahır olarak kullanılan mekân vardır. Bu odanın Behram paşa sokağına bakan sonradan kapatılmış kemerli bir açıklığı vardır. Avlu yamuk formdadır. Avlunun doğu kanadının kuzey ucunda ocaklık, kiler ve hela bulunur. Avlunun kuzey kanadı, Behram paşa camisine bakar. Burada sadece avlu duvarı yükselmiştir. Yapının batı kanadı bodrum ve zemin kattan oluşur. Bodrum katına kuzey ve güney ucundaki merdivenlerden inilerek ulaşılır. Kuzey ucundaki bodrum kat 3 pencereyle avluya açılır. Güney ucundaki bodrum katta 3 pencereyle avluya açılır. Buradan bir geçitle arka avluya bağlanır. Batı kanat zemin kat odasının giriş kapısının üstünde 2 kufi yazı(besmele) vardır. 8 adet orta pencereyle avluya açılır. Bu pencerelerin de üstünde dikdörtgen formunda 8 adet tepe penceresi bulunur. Bu odanın güney duvarında yer alan bir kapıyla arka odaya geçilir. Bu odanın da güney duvarında yer alan kapıyla da arka avluya bağlanır.

Güney kanat iki katlı olup bodrumsuzdur. Yapının en gösterişli kanatıdır. Avlu yüzü bir sıra kesme taş bir sıra kalker taşı olarak alması örülmüştür. Güney kanadın doğu avlu duvarına yaslanan merdivenden gezemeğe çıkılır. Gezemekte doğu tarafta bir hela bulunur. Merdivenin altında ise duvara gömülü bir su haznesi vardır. Zemin katta basık kemerli bir kapıyla aralığa geçilir. Bu aralığın sağında, solunda ve karşısında odalar bulunur. Aralığın sağındaki oda 2 pencereyle aralığa, 4 pencereyle avluya açılır. Aralığın solundaki oda 2 pencereyle aralığa, 2 pencereyle de avluya açılır. Aralığın karşısındaki oda ise dikdörtgen formda olup 4 adet pencereyle batı taraftaki arka avluya açılır. Gezemekten 3 gözlü yüksek basık sivri kemerli eyvana geçilir. Kemerler yivli alması örgülü yuvarlak kesitli sütunlara oturtulmuştur. Eyvanın güney duvarında doğu köşede yer alan bir kapıyla odaya geçilir. Bu odanın da doğu duvarındaki güney köşede yer alan bir kapıyla da mabeyn odasına girilir. Bu mabeyn odası 3 pencereyle avluya, 3 pencereyle de eyvana bakar. Gezemeğin batı tarafındaki

kapıyla bir odaya geçilir. Gezemeğin batı ucundaki merdivenlerle batı kanadın toprak damına çıkılır.

Şekil 6.202 Behram Paşa Konağı restitüsyon projesi zemin kat planı(Bu proje 3gen mimarlık tarafından çizilmiştir.)

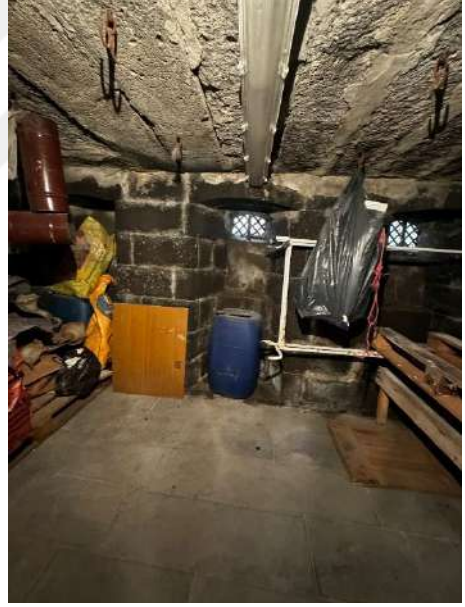
Şekil 6.203 Behram Paşa Konağı mutfak bölümü

Şekil 6.204 Behram Paşa Konağı zemin kat aralık

Şekil 6.205 Behram Paşa Konağı zemin kat odaları

Şekil 6.206 Behram Paşa Konağı bodrum kat

Şekil 6.207 Behram Paşa Konağı
birinci kat batı odası

Şekil 6.208 Behram Paşa Konağı birinci kat batı odası tavanı

Şekil 6.209 Behram Paşa Konağı birinci
kat doğu odası

Şekil 6.210 Behram Paşa Konağı eyvan
sütunu

6.7.2.2 Cephe özellikleri

Sokak Cephesi

Behram paşa sokağına bakan sokak cephesi kesme yonu ve kaba yonu taşından örülmüştür. Yapıya saçaksız basık kemerli ahşap ökçeli bir kapıdan girilir. Kapının üstünde dikdörtgen formda tepe penceresi vardır. Bu kapı Behram paşa konağının haremlik kısmına ait kapıdır. Solunda yer alan daha büyük olan basık bazalt taş kemerli kapı ise selamlık kısmına ait kapıdır.

Şekil 6.211 Yapının Behram Paşa sokaktan görünümü

Avlu Cephesi

Avluya bakan güney kanat iki katlı olup almaşık örgüsüyle oldukça süslü bir cephedir. Üst katta yer alan eyvanıyla da cephe hareketlilik kazanmıştır. Batı kanat tek katlı olup doğu kanada göre daha gösterişlidir. Yapı günümüze kadar ulaşmış olup doğu ve batı kanatları güney kanada göre sade tutulmuştur.

Şekil 6.212 Yapının doğu kanadı

Şekil 6.213 Yapının güney kanadı

Şekil 6.214 Yapının batı kanadı

Şekil 6.215 Behram Paşa Konağı'nın selamlık kısmının üstten görünümü

6.7.2.3 Kullanılan yapı malzemeleri ve yapım detayları

Yapıda kullanılan başlıca malzemeler; bazalt taş, kalker, ahşap ve demirdir. Avlu döşemesinde dişi taş kullanılmıştır. Cephe duvarları ve eyvan sütunu ise gözeneksiz taştan yapılmıştır. Demir malzeme pencere parmaklıkları ve merdiven korkuluklarında kullanılmıştır.

Damlar ve Saçaklar

Dam toprak damdan yapılmış olup avluya doğru saçak çıkmıştır. Bu saçak taş bingi, ahşap bingi ve ahşap kiriş olarak taşınmaktadır. Ahşaptan süslü alınlık yapılmıştır.

Döşemeler

Eyvan ve avlu döşemeleri bazalt taş döşemeden yapılmıştır. Ara kat döşemeler ise ahşap kaplama olarak yapılmıştır.

Duvarlar

Eyvan kemeri üç gözlü olduğundan sütunlara taşınmaktadır. Sütunlar yivli olup yuvarlak kesitlidir. Bir sıra kesme taş bir sıra kalker taşından yapılmıştır. Sütun kaideleri vardır. Sütun başlıklarında çiçek motifleri vardır. Avlunun cepheleri düzenli kesme taş ve kalker taşından yapılmıştır.

Parmaklıklar/Korkuluklar

Diyarbakır evlerinde çok çeşitli demir parmaklık/korkuluk modelleri vardır. Yapının zemin ve birinci katta yer alan pencere parmaklıkları lokma demir olup bodrum kat pencere parmaklıkları ise ızgara şeklindedir. Gezemek ve avludaki havuzu çevreleyen korkuluk ise c-s formunda olan ferforje korkuluktur.

Pencereler

Batı kanatta yer alan bodrum kat pencereleri dikdörtgen formdadır. Batı ve güney kanat orta pencereler düz lentolu, tepe pencereleri ise dikdörtgen şeklindedir. Pencere doğramaları 4 kanatlı olup oda içine açılırlar. Tepe pencereleri ise tek kanatlı olup açılır yapılmıştır. Bodrum pencereleri de tek kanatlı olup oda içine açılır.

Kapılar

Yapının 1 giriş kapısı bulunur. Behram paşa sokağına bakan doğu cephesi kapısı tek kanatlı olup ahşap ökçeli kapıdır. Basık kemerli olup dişlidirler. Kapı doğraması bu dişe içten oturur. Oda kapıları masif ahşap kapıdır.

Eyvan kemerleri

Yapının güney kanat üst katında 3 gözlü eyvan kemeri bulunur. Bu kemerler Yüksek basık sivri kemer örneğidir. Pencî kemer de denilebilir. Kemerlerin ortasında erkek taştan yapılmış yivli yuvarlak sütunlar bulunur. Kaideleri kare formundadır. Sütun başlıklarında çiçek motifleri vardır.

Çörttenler

Yapıda çörtene rastlanılmamıştır. Projeler incelenmiş ve çörttenin önerilmediği görülmüştür.

6.7.3 Geçirdiği değişimler

Bu yapı Behram Paşa Konağı'nın haremlik kısmına aittir. Güncel işlevi kadınlara yönelik dikiş-nakış eğitimi, kuran eğitimi vb. birçok etkinliği kapsayan bir ücretsiz kurs yeri olmuştur. Selamlık kısmına göre çok şanslıdır. Selamlık kısmı terk olunduğu için harap durumdadır. Erginbaş'ın çizimlerine bakılırsa bu yapı büyük oranda korunmuştur diyebiliriz. Erginbaş'ın söylemlerinde ve çizimlerinde havuzun merdiven altında olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Günümüzde ise avlunun ortasında dikdörtgen formda bir havuz vardır. Merdiven altında ise herhangi bir havuz bulunmamaktadır.

Tablo 6.8. İncelenen Behram Paşa Konağının Fiziki Değişmişliği

KARŞILAŞTIRMA TABLOSU

YAPI ADI: BEHRAM PAŞA KONAĞI	YAPI NO:6
İL: DİYARBAKIR	İLÇE: SUR
MAHALLE: ZİYA GÖKALP	SOKAK: BAYRAM PAŞA
ADA-PARSEL:396 ADA 21 PARSEL	

Kat planları (Erginbaş, 1954).

Zemin kat planı(2024).

LEJANT

EKLEMELER

ÇIKARMALAR

KAPATILANLAR

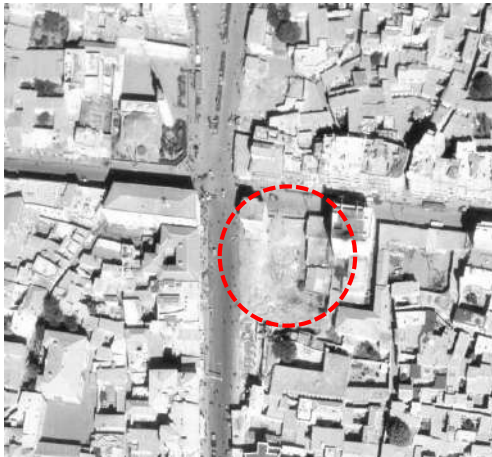
DEĞİŞTİRİLENLER

6.8 Gevraniler Konağı

Günümüzde Gazi Caddesi üzerinde yer alan Gürani İş Merkezi'nin yerinde 1940'lı yıllara kadar Gevraniler konağı olarak bilinen yapı vardır. Liceli Işık ve Gürani ailesine ait olan konak günümüzdeki Gürani İş Merkezi, Beyazıt Pasajı ve Demir Oteli içine alan geniş bir alanda yer alır.2 katlı, havuzlu, geniş avluları bulunan yapı 1940'larda Park Otel adıyla otel olarak hizmet vermeye başlamıştır. Yapının girişi İzzet Paşa Caddesindedir. Gazi Caddesine bakan cephesinde ise bakkal dükkânları yer alır. Şehir dışından gelenlerin konaklama ihtiyacını karşılayan otel, içinde yer alan lokanta ile de Diyarbakır'ın uğrak noktası olur.

1950'lerde Diyarbakır evleri tezini yazmak için şehre gelen Mimar Doğan Erginbaş aynı adlı kitabında konağın otel olarak kullanıldığını, kışlık kısmındaki kitabeye göre hicri 1235 yılında yapıldığını(miladi 1820),otele dönüştürülmeden önce konakta bir hamamın da bulunduğunu ayrıca eskiden ahır olarak kullanılan bölümlerin hamamla birlikte dükkâna dönüştürüldüğünü anlatır.

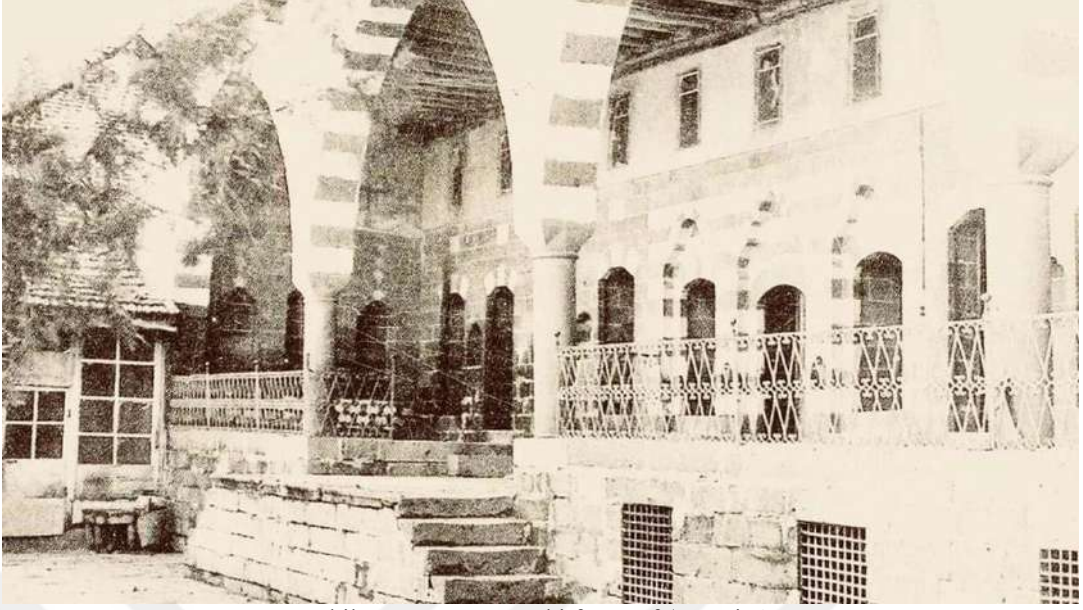
1950'lerin sonunda mirasçılar arasında bölünerek küçülen konak, bugün gördüğümüz pasajın sınırlarına ulaşır.1960'larda yapılan onarımlarla tamamen pasaja dönüşen yapıya ilerleyen zamanlarda kaçak bir kat da çıkılır. Günümüzde üst katı kullanılmayan, alt katlarında ise giyim mağazalarının bulunduğu pasaj, şehrin unutulmuş alanlarından biridir(Diyarbakır Sur'da Değiş(tiril)en Mekânlar ve Hikâyeler, DKVD Yayınları).

Şekil 6.216 Suriçi alanında Gevraniler Konağı'nın 1966 yılına ait hava fotoğrafı (T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)

Şekil 6.217 Suriçi alanında yapının durumu (Google earth)

Şekil 6.218 Yapının eski fotoğrafı(Anonim)

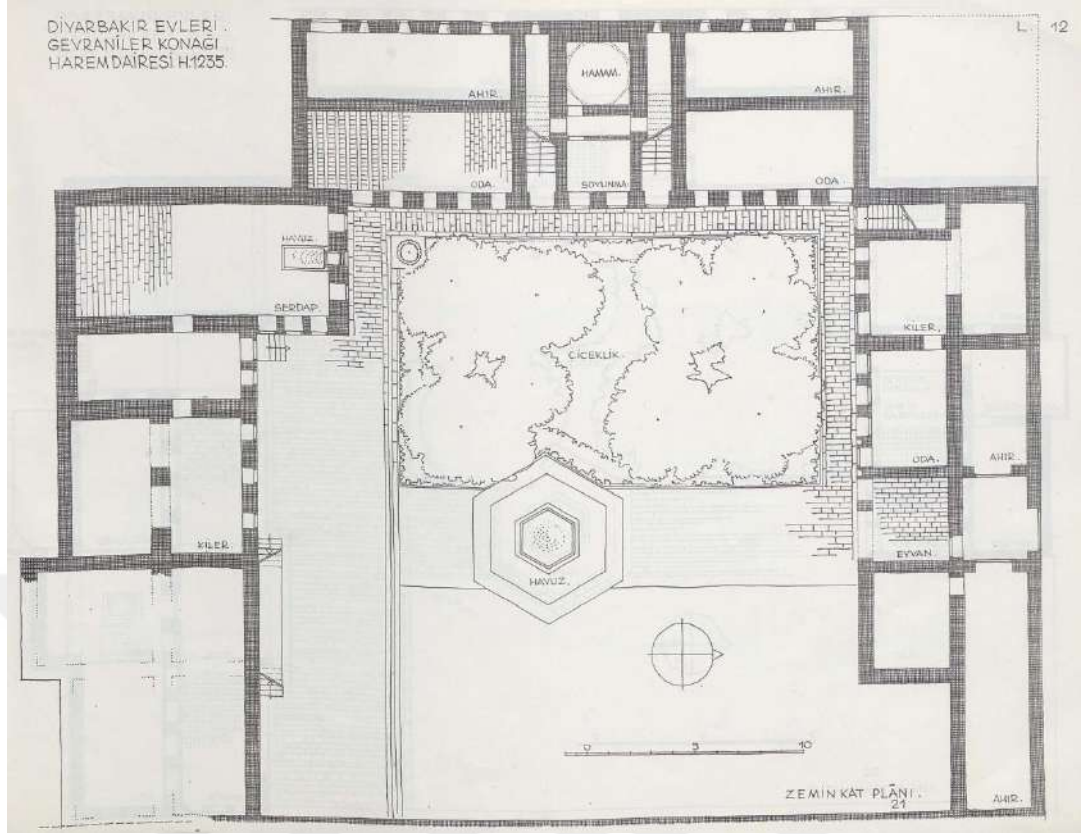
Şekil 6.219 Yapının eski fotoğrafı(Anonim)

6.8.1 1950’li yıllardaki durumu

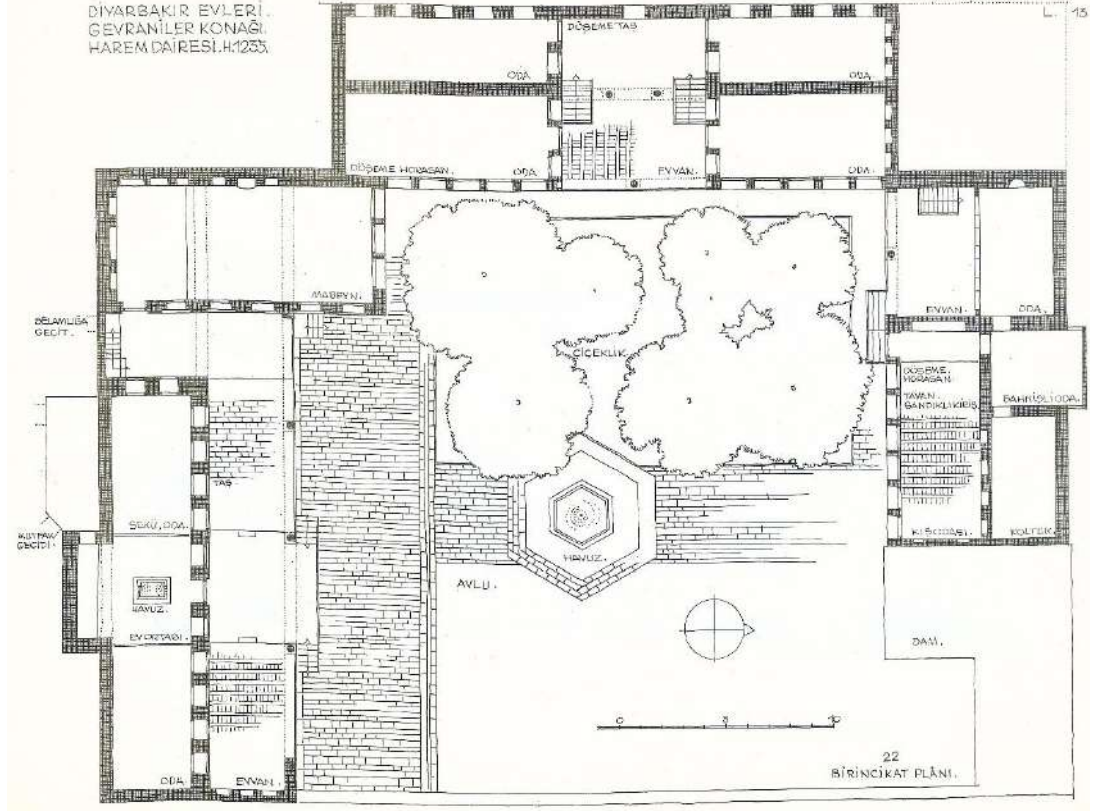
6.8.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş(1954) konağın mimarisini şu şekilde anlatmıştır: “ Çizdiğim planlar konağın harem kısmına aittir. Bugün otel olarak kullanılmaktadır. Eski haline nazaran değişiklik ve ilaveleri vardır. Bu yapı kışlık kısmındaki kitabeye göre H.1235 de yapılmıştır. Çizdiğim planlar ilk halini göstermektedir. Yapı büyük bir avlunun güney, batı ve kuzey kısımlarını çeviren kısımlardan oluşmuştur. Kuzeye bakan 4 gözlü, kırık

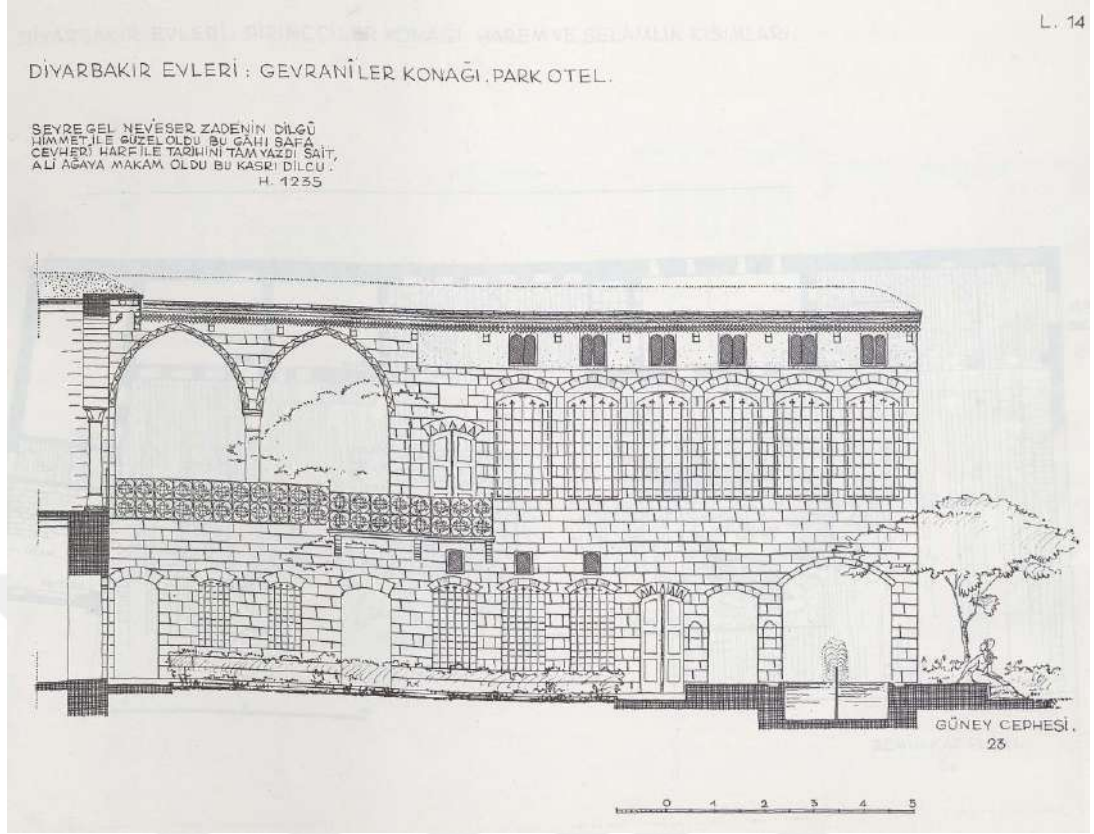
kemerli eyvan ve sekiler vardır. Eyvanın doğu tarafında köşeyi büyük bir mabeyn odası kaplar. Bu odadan eyvan içindeki merdivenle selamlık tarafına geçilir. Bu kısmın altında kiler ve soğukluk vardır. Avlunun batı tarafını işgal eden mevsimlik kısımda avludan üst kattaki eyvana çıkan iki merdiven vardır. Üstteki eyvandan karşılıklı odalara geçilir. Eskiden bu eyvanın altında ve avludan girilen bir hamamı varmış, bu hamam bugün cadde tarafından dükkân olarak kullanılmaktadır. Planda ahır olarak gösterilen yerlerde, bugün bölünerek dükkân olarak kullanılmaktadır. Bu koldaki odalar bölünerek oda sayıları arttırılmıştır. Mabeyn odası da bölünmüştür. Mabeyn odasının avluya bakan ve mevsimlik tarafındaki penceresi kapı yapılmıştır. Buraya avludan betonarme bir merdivenle çıkılıp ev ortasına ve oradan da mabeynin bölünmesiyle elde edilen odaya geçilir. Sonradan yapılan ev ortası kısmından, mevsimlik kısmın bölünmesiyle arkada kalan odalarına ve mabeyn kısmının üstüne yapılan bir odaya ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Mevsimlik kısmın zemin katında avludan girilen odalar vardır. Avlunun kuzey kısmındaki kol kışlık olarak kullanılır. Köşeden bir merdivenle üst eyvana çıkılır. Buradan dar odalara geçilir. Bu kısmın zemin katında kiler, ufak bir eyvan ve ahırlar vardır. Avluya giriş bu kısmın altındadır. Şimdi buralar caddeden dükkân olarak kullanılmaktadır. Avluda altı köşeli bir havuz ve çiçeklikler vardır. Cephelerde üst kısımlarda ve kemerlerde beyaz taş kullanılmıştır. Siyah taş üzerine beyaz nakışlar vardır. Bu yapıda 5 dilimli kemerler kullanılmıştır.”

Şekil 6.220 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakir Evleri adlı kitabından (1954) zemin kat planı

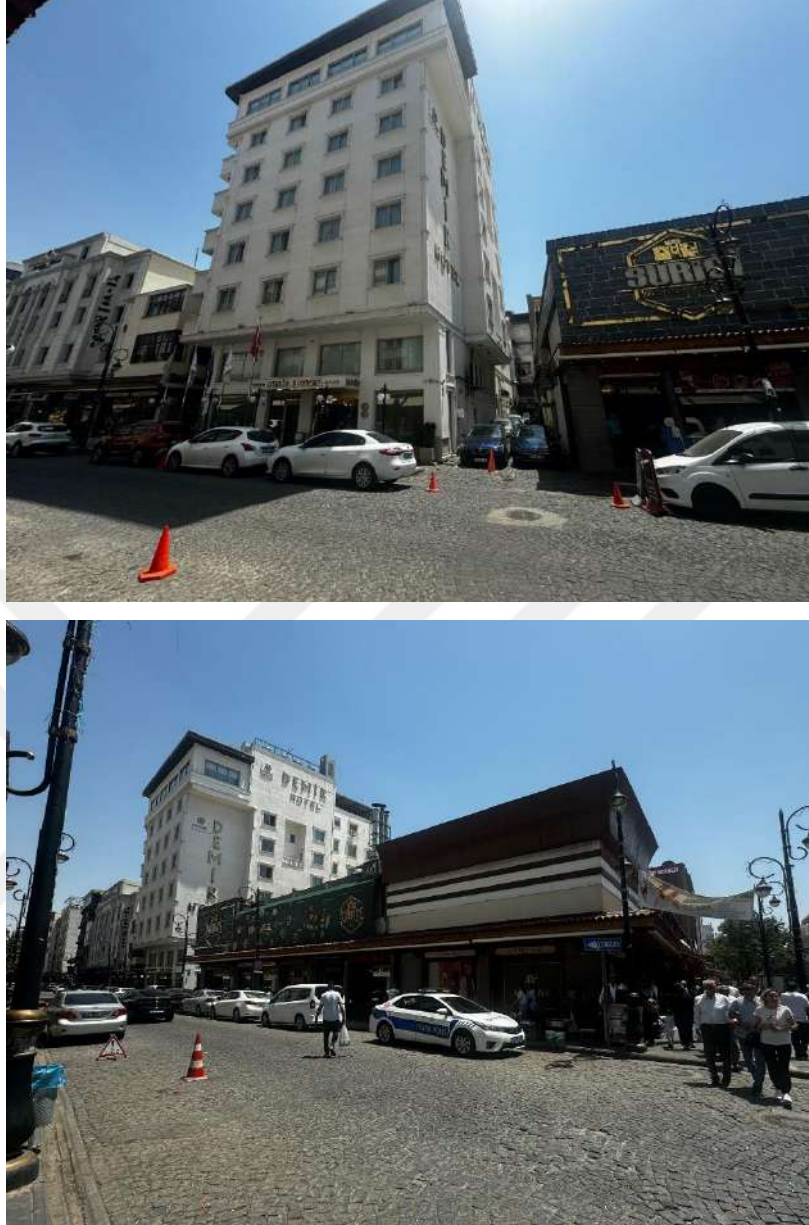
Şekil 6.221 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakir Evleri adlı kitabından (1954) birinci kat planı

Şekil 6.222 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından (1954) kuzey kanat avlu güney cephesi

6.8.2 Günümüzdeki durumu

Günümüzde, söz konusu yapı yerinde mevcut değildir ve tamamıyla yok olmuştur. Şu anda yapı, Gürani İş Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 6. 223 Gazi caddesi ve İzzettin Paşa Caddesi üzerinde yer alan Gevraniler Konağının yerini alan yapılar (2024)

6.8.3 Geçirdiği değişimler

Yapıya ait herhangi bir veri bulunamadığı için yapının değişimlerini görmek mümkün değildir. Bu yapı tamamıyla yıkılıp tarihten silinmiş vaziyettedir.

6.9 Pirinççiler Konağı

Pirinççiler konağı günümüzde maalesef yıkılmaya yüz tutmuş bir yapıdır. Yerini bulmak zordur. Fakat Erginbaş'ın verdiği bilgilere göre Cahit Sıtkı Tarancı'nın evinin olduğu sokağın arka tarafına düşmektedir. Yapılan saha çalışmaları sonucu yapının konumu belirlenmiştir.

Şekil 6.224 Suriçi alanında Pirinççiler Konağı'nın 1966 yılına ait hava fotoğrafı (T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)

Şekil 6.225 Suriçi alanında Pirinççiler Konağı'nın 1997 yılına ait hava fotoğrafı (T.C. M.S. B. Harita Genel Müdürlüğü)

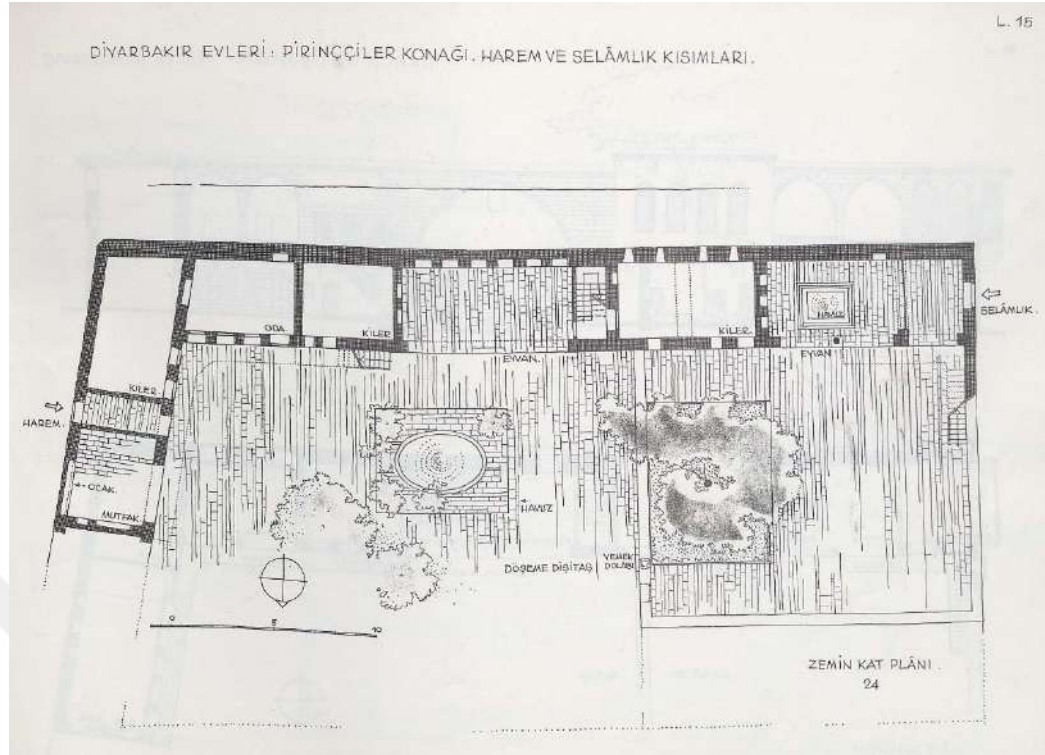

Şekil 6.226 Suriçi alanında yapının durumu (Google earth)

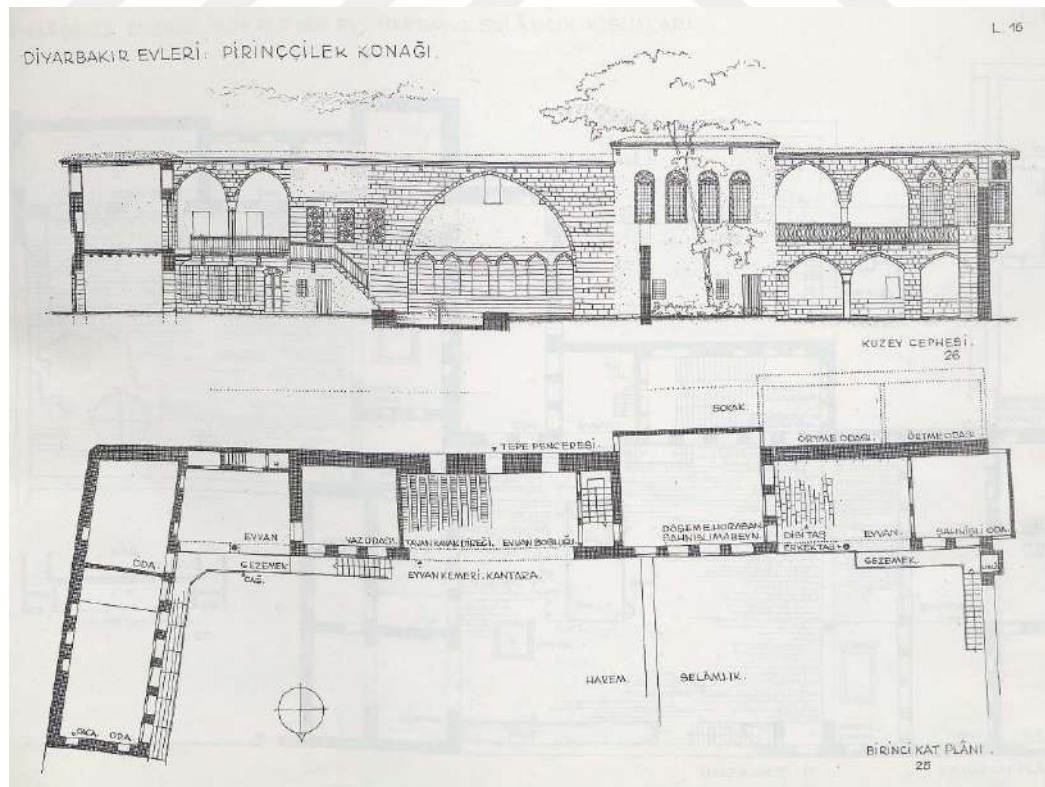
6.9.1 1950’li yıllardaki durumu

6.9.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş(1954) konağın mimarisini şu şekilde anlatmıştır: “*Harem ve selamlık kısımları bir arada bulunmaktadır. Harem kısmına doğu tarafındaki sokaktan girilir. Sokak arası ve avluya geçilir. Tek kemerli büyük bir eyvan vardır. Bu eyvandan yalnız selamlık kısmına geçilir. Kuzeye açık ve önünde oval bir havuz vardır. Zemin katında avludan doğrudan doğruya oda, mutfak ve kilere girilmektedir. Bodrum katı yoktur. Üst kata bir merdivenle çıkılır ve gezemek halinde eyvan ve odaların önünde devam eder. Selamlık kısmına batı tarafındaki sokaktan eyvandan ahşap kafesli bir perde ile ayrılmış sokak arasına girilerek avluya açılır. Buradaki eyvan iki gözlü basit ve kırık kemerlidir. İçinde havuzu vardır. Zemin katında bir kiler mevcuttur. Selamlıkta yemek pişmediği için mutfak yoktur. Yalnız haremle arasındaki duvarda yemek dolabı vardır. Bir kapı ile de avlu irtibatlandırılmıştır. Avludan sokak duvarı boyunca bir merdivenle üst kattaki eyvana çıkılır. Bu eyvanlar da kuzeye açıktır. Eyvandan mabeyn odasına, örtme odalarına ve diğer bir odaya geçilir. Merdiven başında bir hela bulunmaktadır. Mabeyn odasından bir merdivenle harem odasına geçilebilmektedir. Muhtelif kemer şekilleri(kırık kemer, basık kemer, beş dilimli kemer, yuvarlak kemer, düz lento)bir arada bulunmaktadır. Kemerler de beyaz taş taklidi yapılmıştır.*”

Şekil 6.227 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954)Pirinççiler konağı zemin kat planı

Şekil 6.228 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakır Evleri adlı kitabından(1954)Pirinççiler konağı avlu kuzey cephesi ve birinci kat planı

6.9.2 Günümüzdeki durumu

Günümüzde maalesef yapının sağ kanadı tamamıyla yıkılıp otoparka çevrilmiştir. Kalan kısma ise giriş sağlanamamıştır. Yapının fotoğrafları, yapı girişinin bitişiğinde yer alan betonarme binanın damına çıkılarak sağlanmıştır. Yapıya ait oval havuz durmaktadır. Fotoğrafta görülen hasarlı yapı Pirinççiler konağına ait değildir.

Şekil 6.229 Pirinççiler konağının üstten görünümü

Şekil 6.230 Pirinççiler konağının yıkılıp otoparka çevrilen kısmı

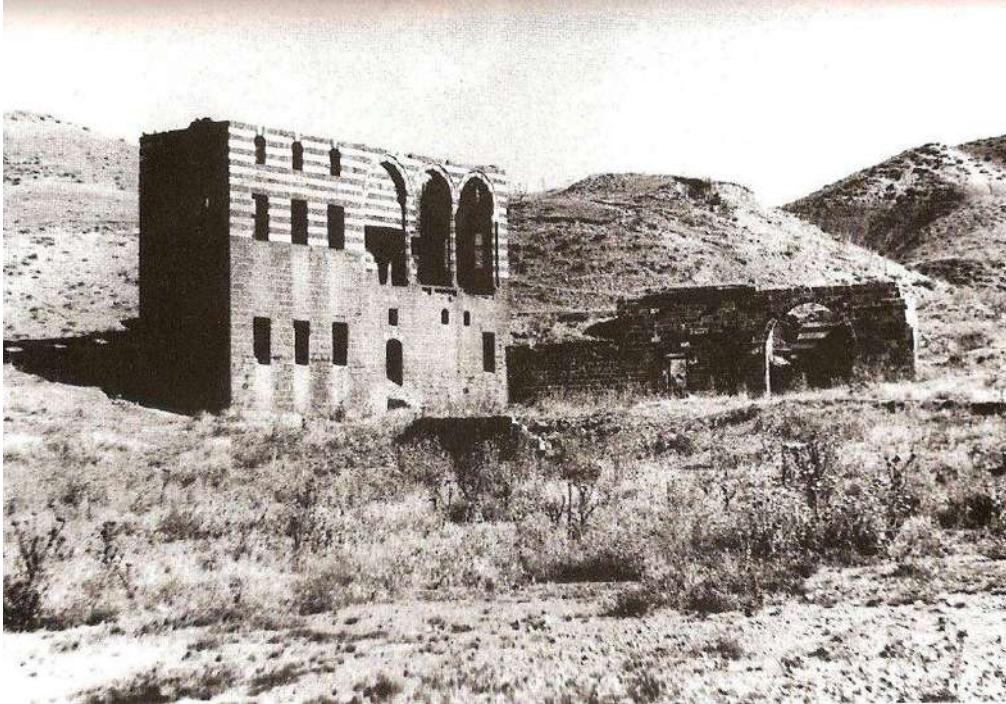
Şekil 6.231 Pirinççiler konağının komşu damından çekilen görünümü

6.9.3 Geçirdiği değişimler

Yapı harap durumdadır. Yapıya giriş sağlanılamadığı için fotoğraflar kısıtlıdır. Değişen kısımların sadece yıkılan taraflarını görmekteyiz.

6.10 Kavs Köşkü

Dicle Nehri'nin Doğu yakasında Kâhbî Köyü'nün eteklerinde bir meyil üzerine kurulu olan Çarbağ Köşkü olarak da bilinen köşk Kırklar Dağının eteklerine inşa edilmiştir. Tarihte önemli şahsiyetlere ev sahipliği yapmış, ünlü yazar ve tarihçilerin de yazılarında övgülerle bahsettiği köşk, günümüzde tamamıyla yıkılmış vaziyettedir. Kente seyahat amaçlı gelen Evliya Çelebi, köşkü İrem bağlarına benzetmiş ve 'Seyahatname' 'sinde köşkten şöyle bahseder: "Meşhur bir irem bağıdır hatta Bağdat Fatihi IV. Murat, Bağdat fethinden sonra bu bağa gelip adalet icra ve iş-ü işret etmiştir. Bu gezinti yeri cennet bahçesinden bir köşedir ki tarifi imkânsızdır."1972'de Yönetmenliğini Halit Refik'in yaptığı, yapımcılığını Memduh Ün'ün üstlendiği ve Cüneyt Arkın'ın başrolünde oynadığı 'Çöl Kartalı' filminde Kavs Köşkü'ne ait bir görüntünün olduğu görülmektedir. Köşk,1991 yılında Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile tescillenmiştir. O yıla kadar ayakta olan yapı, o yıl içinde ilgisizlikten tamamıyla yıkılmıştır.

Şekil 6.232 Cihannüma (Kavs) köşkü (Anonim)

Şekil 6.233 Cihannüma (Kavs) köşkü 1972 Çöl Kartalı filminden

Şekil 6.234 Cihannüma (Kavs) köşkü 1972 Çöl Kartalı filminden

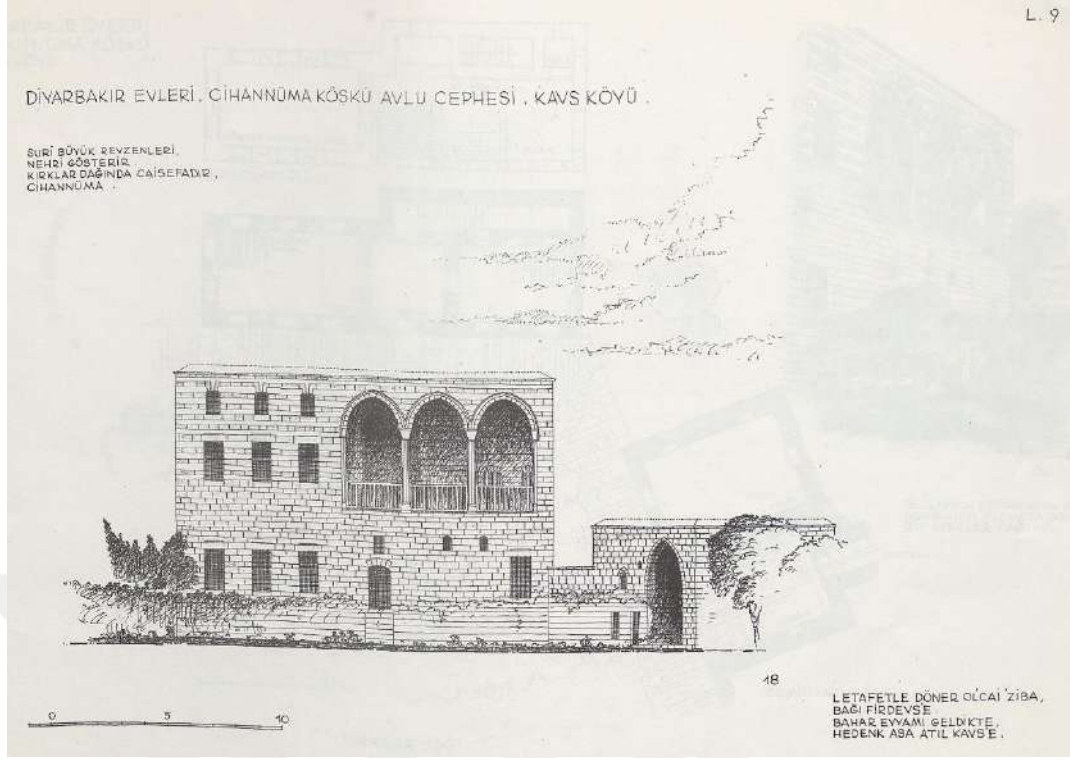

Şekil 6.235 Cihannüma (Kavs) köşkü 1972 Çöl Kartalı filminden

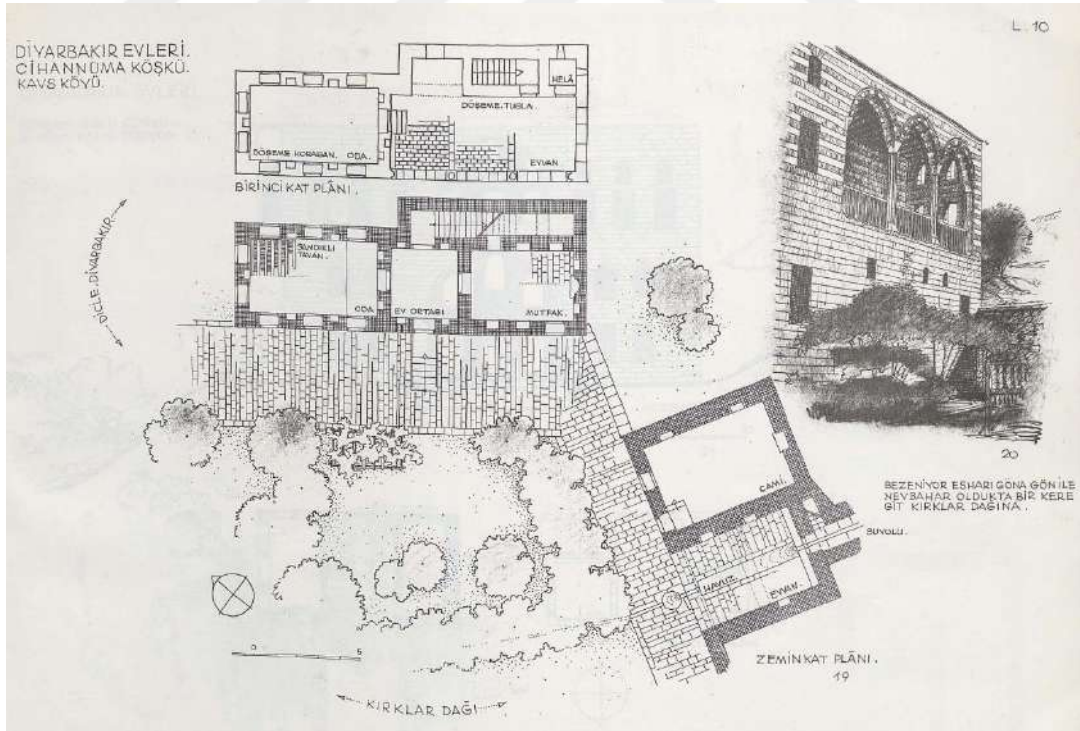
6.10.1 1950’li yıllardaki durumu

6.10.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş(1954) köşkün mimarisini şu şekilde anlatmıştır: “*Sur dışında ve Dicle’nin karşı yakasında kıvrım noktasında; Dicle’ye ve surlara Kırklar dağının fevkalade manzarası bulunan eski bir mesire bağında bulunmaktadır. Tarihte 4.Murat burada misafir edilmiştir. Bu ziyaretin üstünden 312 sene geçmiştir. Yapının yapılış tarihinin bundan fazla olduğu bilinmektedir. O zamanın nam salmış bir yapıydı. Yapının 350 seneden az olmadığını kabul edebiliriz. Üç kemerli eyvan kısımları mimari tarz itibariyle diğer evlerle benzerlik göstermektedir. Bu eyvan diğer evlere nazaran daha yüksekte bulunmakta ve içerden bir merdivenle çıkılmaktadır. Eyvandan Cihannüma ismini ilham eden manzaralı odaya geçilir. Burada eyvan kuzeye bakmaz. Güneybatıya bakar. Bunda da manzara ve iklim şartının müsaitliği rol oynamıştır. Alt katta ev ortasından girilen bir oda ve mutfak bulunur. Ayrıca avlunun güneydoğu tarafını tutan daha alçak havuzlu ve tek gözlü bir eyvan ile bitişiğinde bir mescit bulunur.4.Murat’ın misafir edildiği odanın bu eyvanın üstünde olduğunu sonradan padişahın girdiği odaya ondan sonra kimse girmesin diye ev sahibi tarafından padişaha hürmeten yıktırıldığı söylenmektedir. Bu evde sur içindekilerde olduğu gibi avlu yüksek duvarlar ile çevrilmemiştir. Yukarıdaki eyvan döşemeleri tuğladan yapılmıştır. Tuğla, beyaz siyah taşlı oluşu, kemer inşa tarzı, dilimli sütunları eskiliğin ifadesidir. Avlu ortasında asmalar ve çiçeklikler mevcuttur. Köşk odalarında üç istikamette pencereler mevcuttur. Cihannüma köşkü, Kavs ve Kırklardağı için söylenmiş beyitleri evin şimdiki sahibi Ömer Fevzi beyden aldım. Kendileri köşkün 1006 H.senesinde var olduğunu ayrıca söylediler. Bu halde 372 seneden aşağı olmamaktadır.”*

Şekil 6.236 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakir Evleri adlı kitabından (1954) Kavs köşkü

Şekil 6.237 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakir Evleri adlı kitabından (1954) Kavs köşkü kat planları

6.10.2 Günümüzdeki durumu

Büyük bir eyvanı, hamamı ve camisi ile oldukça büyük bir kompleks halinde yapılan köşk, 1991 yılına kadar ayakta kalmış ve o yıl içinde ilgisizlikten dolayı tamamıyla yıkılmıştır. Günümüzde görülebilen birkaç kalıntısı da yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Gerek inşa edildiği alanın yerleşim yerlerinden ve dolayısıyla gözlerden uzak olması gerekse yapı ile ilgili hiçbir koruma önlemi alınmadan terkedilmiş olması bu tahribatı hızlandırmıştır.

Şekil 6.238 Kavs Köşkü günümüzdeki durumu (Anonim).

6.10.3 Geçirdiği değişimler

Yapı 1990'lı yıllarda tamamen yıkılmıştır. Günümüzde sadece temel izleri ve bazı duvar kalıntıları görülmektedir.

6.11 Gazi Köşkü

Gazi Köşkü'nün asıl adı Semanoğlu Köşkü'dür. Mardin kapısının dışında Dicle Köprüsü'nün batı yamacındadır. Köşk,569 nolu ada 11 nolu parselde kayıtlıdır.15. yüzyıldan kalma yapı, Akkoyunlu Devleti eseri olarak bilinir. I. Dünya Savaşı sırasında Atatürk'ün Diyarbakır'da Kolordu Komutanı iken karargâh olarak kullandığı köşk, 1937 yılında Diyarbakır Belediyesi tarafından satın alınarak Atatürk'e armağan edilmiştir. Köşkün mülkiyeti Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne aittir.1937 ve 1981 yılları arasında onarım görmüştür. Günümüzde müze olarak işlevlendirilmiş olup şuan restore edilmektedir.

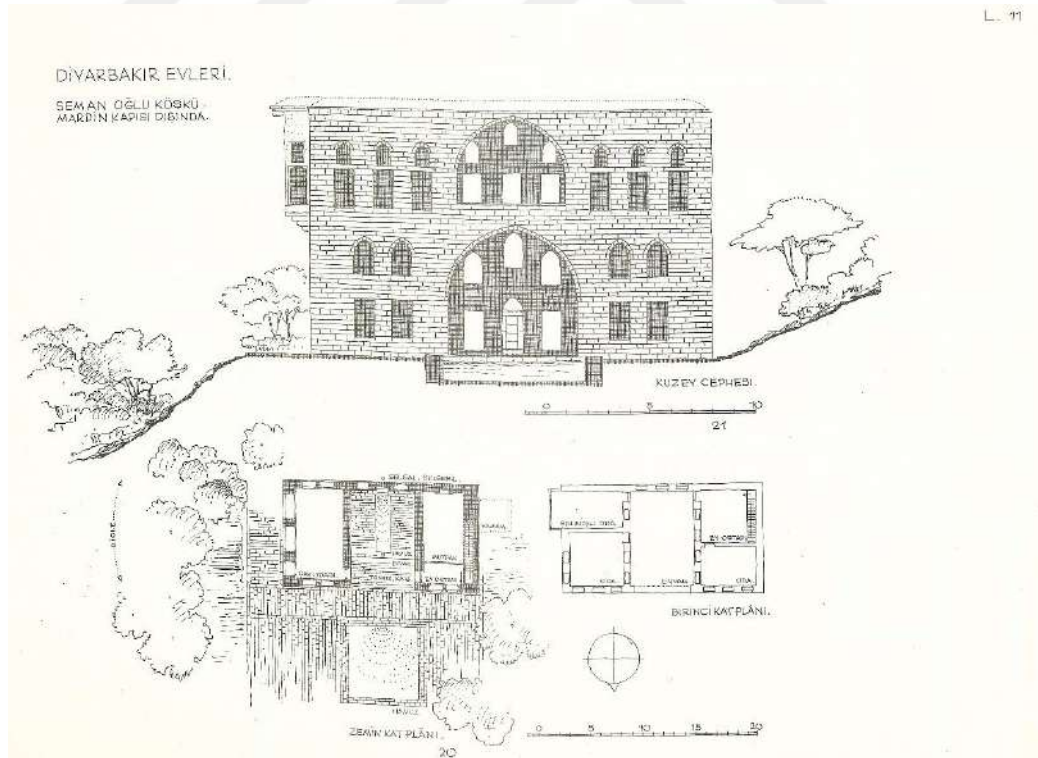
Şekil 6.239 Sur'da kalan Gazi Köşkü'nün hava fotoğrafı (Google earth)

6.11.1 1950'li yıllardaki durumu

6.11.1.1 Mimari özellikleri

Erginbaş(1954) , köşkün mimarisini şu şekilde anlatmıştır: *“Bu köşk şimdiki halde şeklini tam olarak muhafaza etmemektedir. Çizdiğim proje köşkün eski halidir. Bunu Nihat Gökalp beyin yardımlarıyla elde ettiğim ve 70 sene önceki köşke ait küçük bir resmi inceleyerek şimdiki vaziyetinin yarım ifadesinden faydalanarak çıkarmış bulunuyorum. Seman köşkü sur dışında Mardin kapısıyla tarihi köprü arasındaki Dicle'ye hâkim sırtta çok güzel bir mevkide bulunmaktadır. Köşkün yüksek kısmın önündeki damın üzerinde de eyvan ve odalar mevcuttu. Şimdi bu alçak kısımda üzeri betonarme direk ve tavanı Marsilya kiremitli çatılı bir teras yapılmıştır. Köşk esas itibariyle kuzeye açık ve üst üste bulunan eyvanlarla buralardan geçilen ve eyvanın iki tarafında bulunan odalardan ibarettir. Altaki eyvan daha büyük ve tonozludur. İçinde bir havuz ve selsel vardır. Bu eyvanda Dicle'yi gören ve çay odası denen oda ile karşı*

tarafıta ev ortasına geçilir ve ev ortasından mutfağa ve bir merdivenle üst kattaki ev ortasına çıkılır. Üst katta daha küçük kemerli ve alttaki eyvanın üstünde bulunan ikinci bir eyvan vardır. Buraya üst kattaki ev ortasından çıkılır. Üst eyvanın Dicle'ye bakan tarafında biri şahnişli iki odaya geçilir. Karşı tarafıta ev ortasından geçilen bir oda vardır. Cepheler bir sıra beyaz ve bir sıra siyah taş olarak yapılmış olup eyvan kırık kemerlidir. Üst pencereler düz taş lentolu ve tepe pencereleri sivri kemerlidir. Şimdiki halinde planda görülen merdivenin dış tarafına gelmek üzere 1.25 m'lik genişlikte yeni bir merdiven yapılmış böylece eyvanın batı tarafındaki yapı kısmı genişlemiş ve üst katta 3 yerine 4 pencere olmuştur. Yapıya yeni merdivenin yapılışında kazı esnasında bir hamam külhanının enkazı bulunmuştur. Bundan dolayı köşkün bu kısmında bir hamamın olduğu anlaşıyor. Yapı bir yamaçtadır. 70 sene önce Dicle'ye bakan tarafıta bir sıkıntı olduğundan yükü azaltmak için çay odası ve alt eyvan üstündeki kısımlar yıkılarak kaldırılmıştır. Çizimlerde bu kısmın yıkılmış ve dam yapılmış hali görülmektedir. Eyvanın önünde büyük bir havuz vardır. Bu köşkün de eski bir yapı olduğu görülmektedir.”

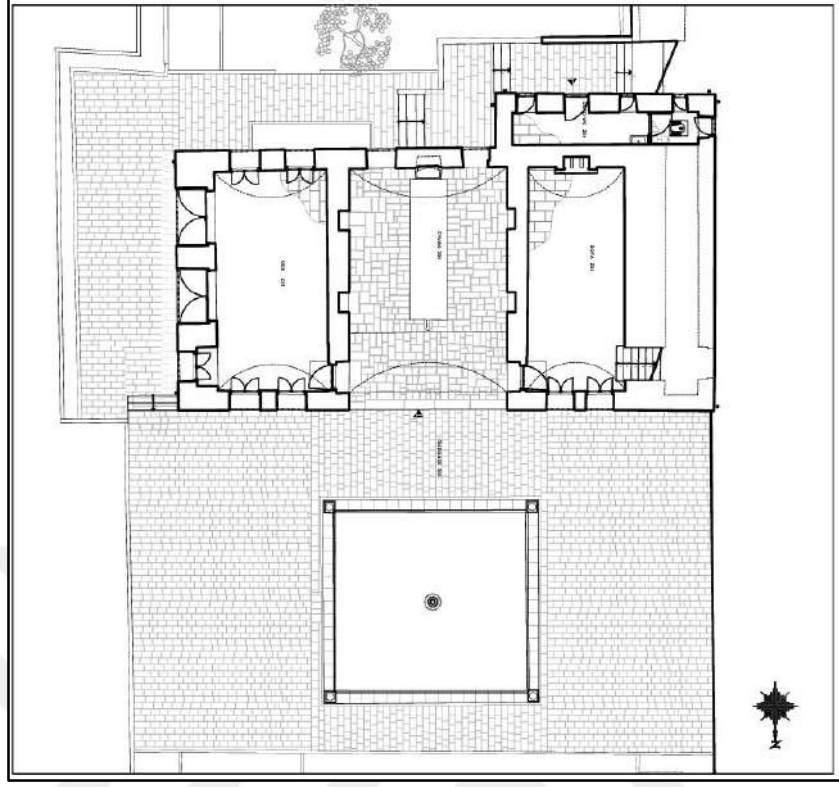
Şekil 6.240 Mimar Doğan Erginbaş'ın Diyarbakir Evleri adlı kitabından (1954) Gazi Köşkü

6.11.2 Günümüzdeki durumu

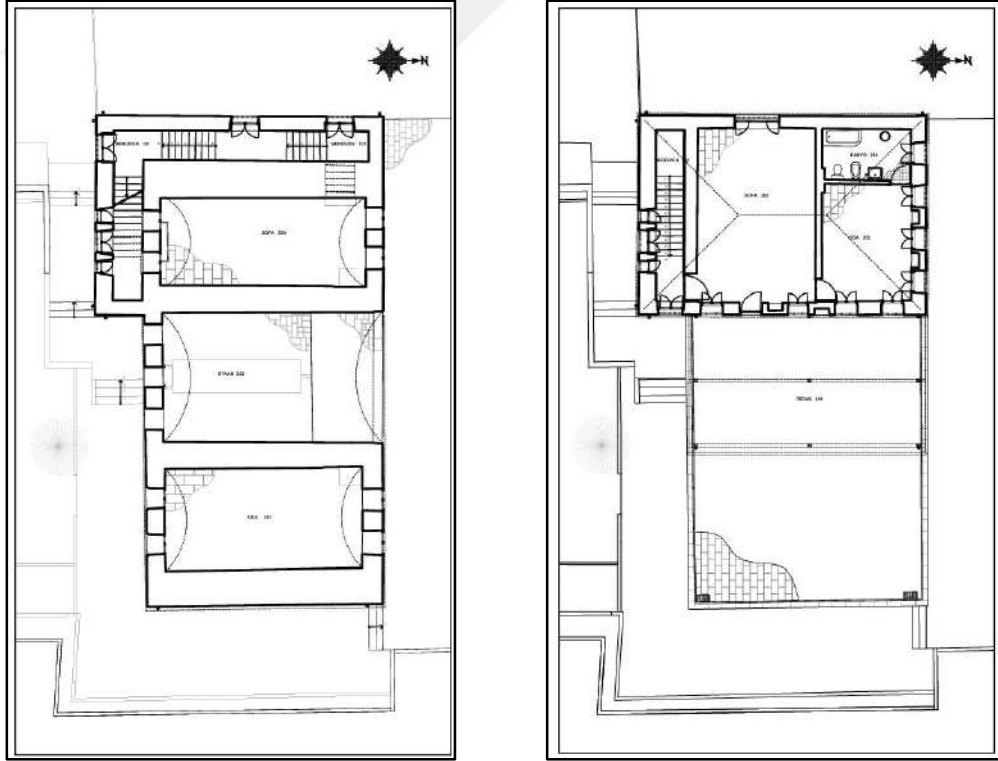
6.11.2.1 Mimari özellikleri

Plan ve işlevsellik özellikleri

Yapı zemin+1 kattan oluşmaktadır. Yapının kuzey tarafında ön bahçede dikdörtgen formunda büyük bir havuz vardır. Yapı güney tarafa oturmuştur. Yapının zemin katında eyvan ve bu eyvanın birbirine bakan karşılıklı iki odası vardır. Eyvan tek açıklıklı olup büyük basık yüksek sivri kemer formundadır. Eyvanda selsebil vardır. Bu selsebil eyvanın güney duvarındadır. Eyvanın üst örtüsü tonozdur. Eyvanın doğu tarafındaki odaya bir sıra kalker bir sıra kesme taştan yapılmış basık bazalt taş kemerden girilir. Odanın kuzey ve güney duvarlarında ikişer adet olmak üzere dört adet pencere vardır. Bu pencereler odanın iç kısmına oturtulmuştur. Dikdörtgen formu vardır. Düz taş lentoludurlar. Doğu duvarında iki tane basık bazalt taş kemerli ve bir adet düz lentolu pencere bulunur. Odanın üst örtüsü tonozdur. Eyvanın batısında yer alan odada doğu tarafındaki oda girişiyle aynıdır. Kapının tam karşısında üst kata çıkan merdiven basamakları yer alır. Odanın güney duvarında bir şömine yeri vardır. Bu odanın kuzeye bakan iki adet düz taş lentolu penceresi vardır. Üst örtüsü tonozdur. Odanın batı duvarına yaslanan taş merdivenlerden üst kata çıkılır. Üst katta bir büyükçe sofa karşılar. Bu sofanın doğu duvarında terasa çıkan bir kapı ve iki adet düz lentolu pencere vardır. Bu duvarda aynı zamanda kemerli bir niş bulunur. Sofanın batı duvarında da bir adet düz taş lentolu pencere bulunur. Sofanın kuzey duvarında karşılıklı bakan kapıdan bir odaya geçilir. Bu oda Atatürk'ün kaldığı oda olarak bilinir. Bu odanın doğu duvarında iki adet, kuzey duvarında ise 4 adet pencere bulunur. Bu pencereler düz taş lentoludur. Bu oda bölücü bir duvarla ikiye ayrılmıştır. Odanın batı tarafı banyo olarak tasarlanmıştır. Bu odaların üstü kırma çatı yapılmıştır. Ahşap karkastan yapılan üst örtünün üstü çinko kaplama pergole ile örtülmüştür. Üst katta yer alan teras dikdörtgen formda olup oldukça büyüktür. Üst örtüsü çinko kaplama pergolelidir. Bu üst örtü terasın yarısını örtmektedir. Köşkün zemin katında yer alan arka tarafa düşen güney duvarında bir adet kapı ve üç adet pencere vardır. Bu kapıdan depo ve wc odasına bağlantılı yere girilir. Wc odasının batı duvarına bakan bir adet pencere vardır. Bu pencereler ve kapı düz taş lentoludur. Bahçe taşları dişi taştır. Köşkün arka bahçesine düşen bir süs havuzu vardır.

Şekil 6.241 Gazi Köşkü zemin kat planı(Proje müellifi Mehmet İsmet Aykın danışmanlığında çizilmiştir.)

Şekil 6.242 Gazi Köşkü üst kat planı(Proje müellifi Mehmet İsmet Aykın danışmanlığında çizilmiştir.)

6.11.2.2 Cephe özellikleri

Köşkün kuzeye bakan ön yüzü bir sıra kalker bir sıra kesme taştan yapılmış olup yonu taşıdır. Kuzey cephesinin üst kat batı köşesindeki siyah kesme taşlar cephe düzenini bozmaktadır. Kuzeye bakan oda pencereleri düz lentoludur. Tepe pencereleri ise sivri kemer formundadır. Eyvan kemeri yüksek olup basık sivri kemer formundadır. Tek açıklıklıdır. Doğu cephesi kesme yonu taşıdır. Güney cephesinde ise kaba yonu, kesme yonu ve sıvalı duvar yüzeyiyle karşılaşmaktayız. Karma bir cephe düzeni hâkimdir. Batı cephesi sıvalı yüzeydir.

Şekil 6.243 Gazi Köşkü kuzey ve doğu cepheleri

Şekil 6.244 Gazi Köşkü güney ve batı cepheleri

6.11.2.3 Kullanılan yapı malzemeleri ve yapım detayları

Yapıda kullanılan başlıca malzemeler; bazalt taş, kalker, ahşap ve demirdir. Avlu döşemesinde dişi taş kullanılmıştır. Cephe duvarları kesme yonu, kaba yonu ve kalker taşından yapılmıştır. Demir malzeme pencere parmaklıkları ve teras korkuluğunda kullanılmıştır.

Damlar ve Saçaklar

Köşkün çatısı modern teknikler kullanılarak yapılmıştır. Batı tarafında kırma çatı kullanılmış olup çatı örtüsü çinko kaplama yapılmıştır. Köşelerine parapet duvar geçilmiştir. Terasın üstü yarıya kadar örtülüdür. Terasın üst örtüsü sundurma tekniğiyle yapılmıştır. Eğim yönü doğu tarafadır. Terasın üst örtüsü de çinko kaplama pergole ile yapılmıştır.

Döşemeler

Eyvan ve avlu döşemeleri dişi bazalt taş döşemeden yapılmıştır. Teras döşemesi, oda döşemeleri bazalt taş kaplama olarak yapılmıştır. Islak hacim olan mekânlar banyo, wc gibi döşemeleri fayans kaplamadır.

Duvarlar

Eyvan kemeri tek açıklıklı olup duvara taşıtılmaktadır. Avlunun cepheleri düzenli kesme taş ve kalker taşından yapılmıştır.

Parmaklıklar/Korkuluklar

Köşkün zemin ve birinci katta yer alan pencere parmaklıkları düz demir olup ucu mızrak modelidir. Duvarda demir yerleri olup parmaklıklar duvara gömülüdür. Çerçevesizdir. Zemin katta yer alan depo ve wc pencere parmaklıkları ise menfez şeklindedir. Teras ve eyvandaki selselin korkuluğu ise ferforje korkuluktur.

Pencereler

Pencereler dikdörtgen formdadır. Tepe pencereleri ise sivri kemer formundadır. Sadece eyvanın doğu tarafında yer alan odanın doğu duvarında aynı formda iki adet basık bazalt taş kemerli penceresi vardır. Bazı pencereler tek kanatlı bazısı ise çift kanatlıdır.

Kapılar

Oda kapıları ahşap olup tek kanatlıdır.

Eyvan kemerleri

Eyvan kemeri tek açıklıklı olup yüksek basık sivri kemer örneğidir. Oldukça yüksek bir kemerdir. Cephe düzeni bir sıra kesme bir sıra kalker taşından yapılmıştır.

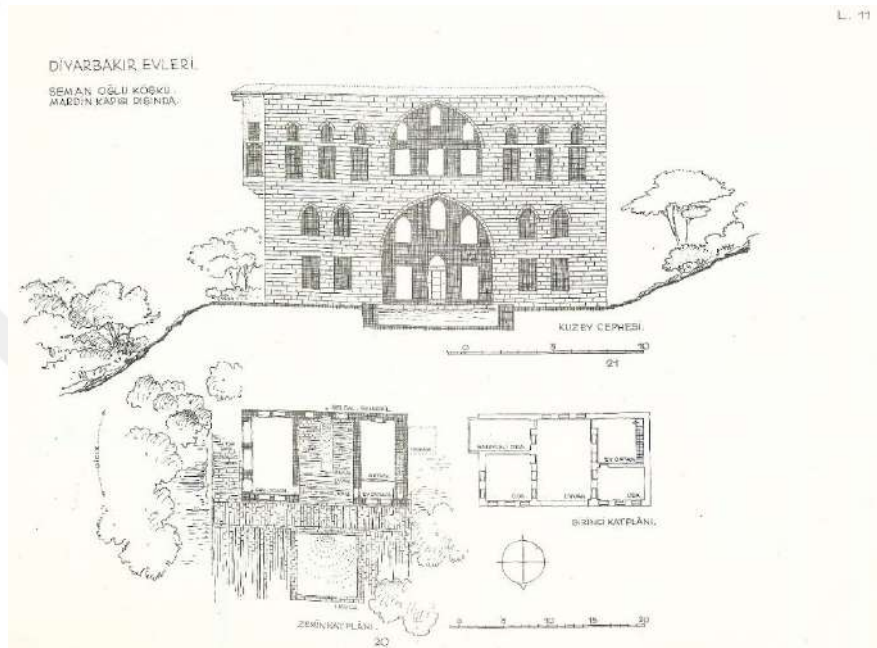
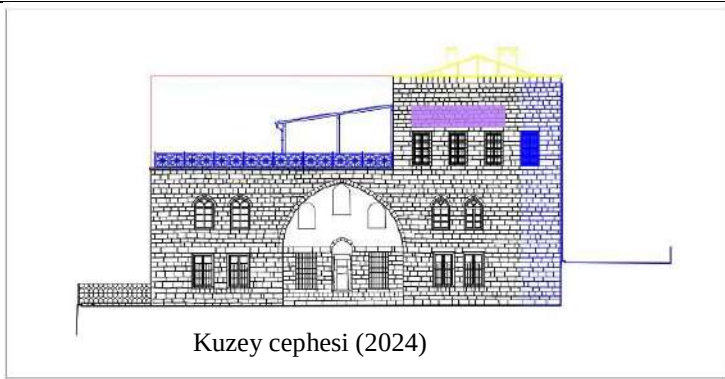
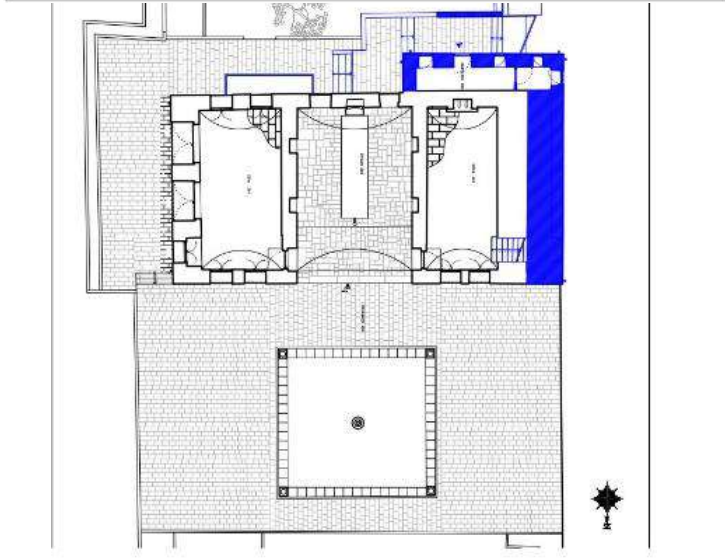
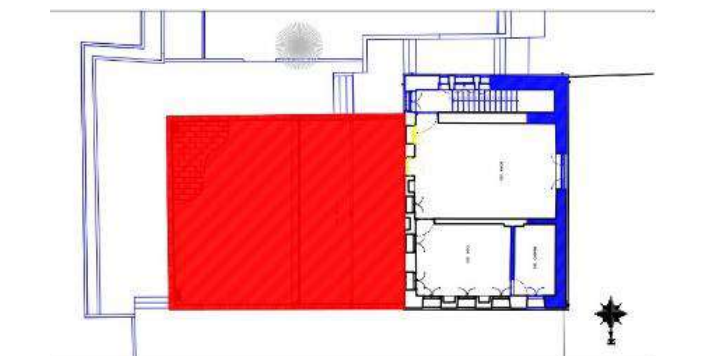
Çörtenler

Üst örtü modern tekniklerle yapıldığı için geleneksel yöntemle ait çörten bu köşkte kullanılmamıştır. Yağmur oluğu ve drenaj hattı uygulaması yapılmış olup çatıdan gelen suyun yapıya zarar verilmeden uzaklaştırılması sağlanmıştır.

6.11.3 Geçirdiği değişimler

Gazi köşkü Erginbaş'ın söylemlerinden anlaşılacağı üzerine o dönemde bile değişikliğe uğramıştır. Erginbaş'ın çizimlerinde ise o dönemden daha önceki bir dönemi ifade eden restitüsyon çalışması olduğu bilgisine ulaşmaktayız. Erginbaş'ın çizimleriyle günümüz çizimleri karşılaştırıldığında göze çarpan ilk detay güney duvarına bitişik yapılan depo ve wc alanıdır. Bu kısmın üstünde de üst kata çıkışı sağlayan ahşap merdivenlerin varlığıdır. Erginbaş'ın söylemlerinden de anlaşılacağı üzerine üst kat doğu tarafı odaları ve eyvan kısmı yıkılmış yerine teras yapılmıştır. Bunun sebebi olarak da o dönem şartlarında eğim yönüne doğru yapının ağırlığını hafifletmektir. Günümüzde yapı ile ilgili değişime bakılacak olursak üst örtünün modern tekniklerle yapılmış kırma çatı olmasıdır. Yapıda yağmur suları çörtenler yerine modern yöntem olan oluklarla sağlanmıştır. Yapı geçmiş dönemden günümüze kadar gelerek varlığını korumuştur.

Tablo 6.9. İncelenen Gazi Köşkü'nün Fiziki Değişmişliği

YAPIDA MEYDANA GELEN FİZİKSEL DEĞİŞİMLER				
YAPI ADI: GAZİ KÖŞKÜ		YAPI NO:7		
İL: DİYARBAKIR		İLÇE: MERKEZ		
MAHALLE: KÖŞKLER		SOKAK:		
ADA-PARSEL:569 ADA 11 PARSEL				
				
				
				
		Erginbaş'ın çizimleri(1954)		
				
		Kuzey cephesi (2024)		
				
		Zemin kat planı (2024)		
				
		Birinci kat planı (2024)		

LEJANT
EKLEMELER
ÇIKARMALAR
KAPATILANLAR
DEĞİŞTİRİLENLER

6.12 Rüştü Üçler'in Makalesinden Alınan Evlerin Durumu

Erginbaş'ın tezinin son sayfalarında yer verdiği Rüştü Üçler'in makalesinden aldığı yapıların da yerleri tespit edilmiştir. Bu evlerden “Bayram Güllaç Evi” hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Makalede “Osman Ocak Evi” diye geçen yapı Erginbaş'ın çizimlerinde Ekrem Ocak Evi diye çizdiği yapının selamlık kısmına aittir. Osman Ocak Evi'ne giriş sağlanamamıştır. “Arif Bey Evi” diye geçen yapı ise günümüzde Süleyman Nazif Evi olarak bilinmektedir. Bu yapıya da giriş sağlanamamış olup yapının üstten fotoğrafları komşu binanın damına çıkılarak çekilmiştir. Bu yapılar içinde tarihini koruyan Cemil Paşa Konağıdır. Haremlik ve selamlık kısımlarından oluşan bu yapı günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Şekil 6.245 Arif Bey Evi (Süleyman Nazif Evi-2023)

Şekil 6.246 Cemil Paşa Konağı haremlik bölümü-2023

Şekil 6.247 Cemil Paşa Konağı selamlık bölümü-2023

Şekil 6.248 Cemil Paşa Konağı selamlık bölümü-2023

7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Mimar Doğan Erginbaş'ın 1950'lerde yaptığı çalışma, Diyarbakır Suriçi'ndeki geleneksel evlerin mimari özellikleri üzerine yapılan kapsamlı bir araştırma olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, o dönemdeki geleneksel evlerin özgün yapısını belgelemiş ve bu yapıların o zamanki durumunu detaylı bir şekilde ele almıştır. Erginbaş'ın çalışması, o dönemdeki geleneksel evlerin korunması ve değerlerinin anlaşılması açısından önemli bir referans noktası olmuştur.

Ancak, zaman içinde Diyarbakır Suriçi'nde ve genel olarak Türkiye'de yaşanan değişimler, geleneksel Diyarbakır evlerini etkilemiştir. Özellikle 1950'lerden itibaren hızlanan kentleşme süreci, tarihi yerleşim bölgelerine yönelik baskıları artırmış ve bu evlerin birçoğunun yıkılmasına veya özgün dokusunun değiştirilmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada, geleneksel Diyarbakır evlerinin kültürel ve mimari değerlerinin kaybıyla başlayan bir dönüşüm süreci ve bu sürecin nedenleri ve sonuçları ele alınmıştır. Bu dönüşümün modernleşme, göçler, değişen yaşam biçimleri ve ekonomik faktörler gibi çeşitli etkenlerden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Geleneksel evlerin günümüz ihtiyaçlarına cevap verememesi sonucunda terk edildiği, ancak bazılarının farklı işlevlerle yeniden kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca, geleneksel evlerin restorasyonunun önemi üzerinde durulmuş ve bu yapıların özgün kimliğini koruyarak geleceğe aktarılması gerektiği vurgulanmıştır. Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının bu konudaki rolüne de değinilmiştir.

Özellikle 1980'lerden itibaren yapılan imar planları ve kentsel dönüşüm projeleri, Suriçi'ndeki geleneksel evlerin durumunu daha da olumsuz etkilemiştir. Yeni yapılan betonarme yapılar, özgün dokuya zarar vermiş ve bölgedeki tarihi kimliği zayıflatmıştır. Bunun yanı sıra, tarihi ve kültürel değerlerin farkında olmayan yeni ev sahipleri tarafından yapılan eklemeler ve değişiklikler de bu evlerin özgünlüğünü tehdit etmiştir.

İncelenen yapıların bir kısmının, özellikle Ekrem Ocak Evi gibi tescillenmemiş ve sahipsiz bırakılmış yapılar, ciddi yapısal hasar ve yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu gözlemlenmiştir. Tescil ve koruma eksiklikleri, bu yapıların korunmasını zorlaştırmakta ve bu durum, yapıların tarihsel değerinin kaybolmasına yol açmaktadır.

Ekrem Ocak Evi'nin tamamen yıkılmadan önce tescillenmesi ve projelendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, Pirinççiler Konağı gibi terk edilmiş yapıların da tescillenip projelendirilerek korunması önem arz etmektedir.

Yapılan rekonstrüksiyon ve restorasyon çalışmaları, koruma konusunda uygulanan yöntemlerin etkinliğini sorgulamaktadır. 381 ada 32 parseldeki rekonstrüksiyon çalışmaları, modern tekniklerin geleneksel yöntemlerle birleştirilmesi sürecinde ortaya çıkan bazı hataları içermektedir. Taşların arasındaki derz aralıklarının boşalması ve çatlamlar, yeterli malzeme kullanımının sağlanamamasını ve sistemsal bir bütünlüğün eksikliğini göstermektedir. 385 ada 11 parseldeki restorasyon çalışmasında ise, yapının eksik kısımları, özellikle üst örtü sisteminin tamamlanmaması, yapının hava koşullarına maruz kalmasına ve hasar görmesine neden olmuştur.

Çalışma sonucunda, günümüze kadar korunabilmiş beş yapı tespit edilmiştir. Bunlar, Cahit Sıtkı Tarancı Evi, Ziya Gökalp Evi, Gazi Köşkü, Behram Paşa Konağı ve İskender Paşa Konağı'dır. Bu yapıların başarılı bir şekilde korunabilmesinde, işlevlendirme stratejileri ve koruma bilincinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu yapılar, müze, eğitim ve kafe gibi çeşitli işlevlerle hayata kazandırılmıştır. Cahit Sıtkı Tarancı Evi, günümüzde bir müze olarak işlev görmektedir ve şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgi sunmaktadır. Ziya Gökalp Evi, Ziya Gökalp'in yaşamını ve çalışmalarını tanıtan bir kültürel merkez olarak kullanılmaktadır. Gazi Köşkü, tarihi ve kültürel değerlerin sergilendiği bir müze olarak hizmet vermekte ve ziyaretçilere bölgenin tarihine dair bilgiler sunmaktadır. Behram Paşa Konağı, restore edilerek bir eğitim yeri olarak işlevlendirilmiş ve eğitimin yanı sıra sosyal bir mekân olarak hizmet vermektedir. İskender Paşa Konağı ise, hem kültürel etkinlikler hem de çeşitli sosyal organizasyonlar için kullanılan bir mekân olarak korunmuş ve kafe olarak kullanıma sunulmuştur. Bu işlevlendirme stratejileri, yapıların tarihsel ve kültürel değerlerinin yaşatılmasına ve toplumla etkileşime geçmesine olanak sağlamıştır.

Yapılan incelemeler sonucu, Doğan Erginbaş'ın tez çalışmasında incelediği yapılar temel alınarak, geleneksel Diyarbakır evlerinin korunarak geleceğe aktarılması için şu önerilerde bulunulmuştur:

- **Tescil ve Koruma:** Tescil edilmemiş yapılar öncelikli olarak tescillenmeli ve korunma kapsamına alınmalıdır. Yapıların mevcut durumları ayrıntılı bir şekilde değerlendirilip, gerekli koruma projeleri hazırlanmalıdır.
- **Restorasyon ve İşlevlendirme:** Restorasyon ve rekonstrüksiyon çalışmaları, geleneksel teknikleri koruyacak ve modern ihtiyaçları karşılayacak şekilde planlanmalıdır. Ayrıca, restorasyon süreçlerinde sistemsel bir bütünlük sağlanmalı ve yapıların hava koşullarından korunması için gerekli önlemler alınmalıdır.
- **Koruma Bilinci ve Eğitim:** Tarihi yapıların korunmasına yönelik toplum bilinci artırılmalı ve koruma değerleri ön plana çıkarılmalıdır. Eğitim ve farkındalık çalışmaları, geleneksel yaşam kültürünün değerlerinin korunmasına katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak, Mimar Doğan Erginbaş'ın 1950'lerdeki çalışması, Diyarbakır Suriçi'ndeki geleneksel evlerin mimari özelliklerini derinlemesine inceleyerek bu yapıların tarihsel ve kültürel değerlerini belgelemekte önemli bir rol oynamıştır. Erginbaş'ın eseri, yalnızca o dönemin mimari mirasını aydınlatmakla kalmamış, aynı zamanda günümüzde de koruma ve restorasyon çalışmalarına rehberlik eden bir referans noktası olmuştur. Zamanla yaşanan kentleşme ve sosyo-ekonomik değişimlerin geleneksel yapılar üzerindeki olumsuz etkileri göz önünde bulundurulduğunda, Erginbaş'ın çalışması, bu yapıların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için kritik bir değer taşımaktadır. Günümüzde, bu yapıların özgün kimliğinin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla yürütülecek çalışmalar, Erginbaş'ın mirasına duyulan saygıyı pekiştirecek ve Diyarbakır'ın tarihi kimliğinin korunmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

- Arslan, R. (1991). Diyarbakır tarihi kentsel kesiminde toplumsal, ekonomik ve mekânsal yapı özellikleri. *Ankara: San Matbaası*.
- Ağaryılmaz, İ. (1991). Diyarbakır Kenti Tarihi Yapısı, Sorunları ve Korunması İçin Temel Yaklaşımlar. *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, 108.
- Alçım. "Çanakkale'yi anıtlıştıran mimar... Doğan Erginbaş".
Erişim Tarihi: 29.11.2022
- Bekleyen, A. (1993). Eski Diyarbakır evlerinin kitlesel biçimlenmesini etkileyen asal etmenlerin belirlenmesi. *Unpublished master's thesis. Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Diyarbakır*, 78.
- Pilger, J. (2006). *Freedom next time*. London, England: Bantam.
- Bekleyen, A., & Dalkılıç, N. (2011). The influence of climate and privacy on indigenous courtyard houses in Diyarbakır, Turkey. *Scientific Research and Essays*, 6(4), 908-922.
- Beysanoğlu, Ş. (1963). *Kısaltılmış Diyarbakır tarihi ve abideleri* (No. 11). Diyarbakır Tanıtma Derneği.
- Biçen, A., & Vural, S. (2023). Kent ve Konut Üzerine Betimsel Analiz: Diyarbakır Örneği. *Kent Akademisi*, 16(3), 1639-1665.
- Çalin, T. İ. D. (2021). *Diyarbakır Suriçi tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: Vahap Ağa Hamamı-Deliller Hanı-İskender Paşa Konağı örnekleri* (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).
- Dağlı, D., & Çağlıyan, A. (2021). Kentsel Gelişim ve Dönüşüm Sürecinin Belirlenmesi: Diyarbakır Örneği. *International Journal of Geography and Geography Education*, (43), 212-234.
- Darçın, P. (2020). Design Principles for Ventilation with Regenerative Results: Vernacular Diyarbakır Houses. *Megaron*, 15(4).
- Dalkılıç, N., Halifeoğlu, M. "Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı.
Mimarlık Dergisi/358,Mart, Nisan 2011/<http://www.mimarlikdergisi.com>.
Erişim Tarihi:01.05.2024
- File:///C:/Users/1218772/Downloads/KorumaBilinci-Ekitap.pdf.
Erişim Tarihi: 29.11.2022
- Gabriel, A. (1940). *Voyages archéologiques dans la Turquie orientale/2 Planches. Voyages archéologiques dans la Turquie orientale*.

Gülcemal, B. A., & Taygun, G. T. (2024, June). An Examination of the Renewal Process of Traditional Diyarbakır Suriçi Houses within the Scope of Environmental Sustainability Principles. In *Proceedings of the International Conference of Contemporary Affairs in Architecture and Urbanism-ICCAUA* (Vol. 7, No. 1, pp. 334-345).

[Http://www.houshamadyan.org/tur/mapottomanempire/vilayetdiyarbakir.html](http://www.houshamadyan.org/tur/mapottomanempire/vilayetdiyarbakir.html)
Erişim Tarihi:28.05.2024

[Http://dergi.mo.org.tr/detail.php?id=2&sayi_id=8](http://dergi.mo.org.tr/detail.php?id=2&sayi_id=8)
Erişim Tarihi:01.08.2024

İnal, A. (2019).Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Yapım Teknikleri. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi

İnal, A., & Dalkılıç, N. (2022). Documentation and Sustainability of Construction Techniques for the Protection of Cultural Heritage: Kitchen Hearths and Chimneys in Traditional Diyarbakır Houses. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 13(1), 127-137.

Kayan, A. (2019). Kentsel Dönüşüm Ve Diyarbakır Sur Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(3), 758-782.

Kejanli, D.T., (2007). Türkiye’de koruma yasalarının tarihsel gelişimi üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 179-196.

Kejanli, D. T., & Dinçer, İ. (2011). Diyarbakır Kale Kenti’nde koruma ve planlama sorunları. *Conservation and Planning Problems in Diyarbakır Castle City*, 95-108.

Kılıç, P. G., & Aytaç, İ. Diyarbakır’da Selsebilli Havuz Örneği: Gazi Köşkü Selsebilli Havuzu. *Şarkiyat*, 10(4), 1626-1652.

Kuşcuoğlu, G. Ö., & Taş, M. (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58-67.

Oğuz, G. P., & Halifeoğlu, F. M. (2017). Geleneksel Diyarbakır Evlerinde yapım tekniği ve malzemede koruma sorunları. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 8(2), 345-358.

Özyılmaz, H., & Sahil, S. (2017). Sosyal Yapı Değişiminin Mimari Yapıya Yansıması: Diyarbakır Örneği. *Megaron*, 12(4).

Özyılmaz, H. (2007). Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde morfolojik analiz: Geleneksel konutların güncel kullanımda değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

Pıçak, M., & Eroğlu, O. (2018). Osmanlı Döneminde Diyarbakır’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 70-82.

Tuncer, M. (2012). *Kültürel Miras Mevzuatı(e-Kitap)*.

Tuncer, O. (1999). *Diyarbakır Evleri, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları*

Togay, H. (1947). *Diyarbakır Evleri, Arkitekt, s,7-8*.

T.C. Diyarbakır Valiliği. "Kavs(Cihannüma)Köşkü".

Erişim Tarihi: 02.12 2022. <https://www.diyarbakirkulturturizm.org>

Türkiye Kültür Portalı. "Ziya Gökalp Müzesi-Diyarbakır".

Erişim Tarihi:13.12. 2022. <https://www.kulturportali.gov.tr>

Yarış, S. (2020). Geleneksel Türk evi mimarisinde Diyarbakır evlerinin yeri üzerine bir değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (68), 313-340.Tuncer, M. (2012). *Kültürel Miras Mevzuatı(e-Kitap)*.

Yıldırım, M. M. (2002). *Geleneksel Diyarbakır evlerinin korunmasına ilişkin bir yöntem araştırması*.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyad, Ad	YAKA, Sebanur
Web sayfası (Research Gate, Academia, vs.)	

Eğitim Bilgileri

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ	2021-2024
Lisans	DİCLE ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ	2014-2018
Lise	SELAHADDİN EYYUBİ ANADOLU LİSESİ	2010-2014

İş Denevimi

Dönem (Yıl)	Şirket, Kurum	Görev
2022-2023	ANALİZ-AYKAÇ REST.HAR.MİM.İNŞ.TEM.GIDA.SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	MİMAR
2023-2024	CCC-YSO LTD.ŞTİ.	MİMAR

Yabancı Dil

İngilizce B1, Almanca A1

Yayınlar

1. Sebanur YAKA, Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ/Mimar Doğan Erginbaş'ın İzinde Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Dünü, Bugünü ve Yarını/Dicle Üniversitesi Uluslararası Fen Bilimleri Lisansüstü Araştırmalar Sempozyumu/2024/Diyarbakır-Türkiye
2.
3.
4.

Özel İlgiler

Manzara fotoğrafı çekmek, Sokak hayvanlarına bakmak, Dans etmek, Seyehat etmek
--

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEZ BENZERLİK BİLDİRİMİ FORMU

Öğrencinin Adı, Soyadı	Sebanur YAKA		
Öğrenci No	21808020		
Ana Bilim Dalı	Mimarlık		
Program Türü	Proje ☐	Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
Tez Danışmanı (Ünvanı, Adı, Soyadı)	Prof.Dr.Neslihan DALKILIÇ		
(Varsa) II. Tez Danışmanı (Ünvanı, Adı, Soyadı)			
Tez Başlığı	Mimar Doğan Erginbaş'ın İzinde Geleneksel Diyarbakır Konut Mimarisinin Tarihsel Açından Değerlendirilmesi		
RAPOR BİLGİLERİ			
Raporlama Aşaması	Tez Savunma Sınavı Sonrası		
Sayfa Sayısı	206		
Raporlama Tarihi	27.09.2024		
Benzerlik Oranı (%)	%7		

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmamın toplam 206 sayfalık kısmına ilişkin, 27/09/2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından *Turidin* isimli intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan intihal raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7 olarak tespit edilmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

- ☐Başlangıç Bölümleri (Kabul ve Onay sayfası, Teşekkür sayfası, Özet/Abstract) hariç
☐Kaynaklar hariç
☐Alıntılar hariç/dâhil
☒Diğer (Her şey dahil)

Tezimin benzerlik oranı, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İntihal Raporu Uygulama Esaslarında belirtilen üst sınır benzerlik oranını aşmamaktadır. Tez benzerlik oranı üst sınır benzerlik oranının altında olsa dahi aksinin tespit edilmesi durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabul ettiğimi ve hukuki sonuçlarına razı olduğumu bildirir, gereğini arz ederim.

Öğrencinin Adı, Soyadı: Sebanur YAKA

Tarih:

İmza:

Danışman Adı, Soyadı: Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ

İmza:

Tarih:

Ana Bilim Dalı Başkanı Adı, Soyadı: Prof.Dr. Havva ÖZYILMAZ

İmza:

Tarih: